

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı

EVLİLİK PROGRAMLARI TEMELİNDE
KADIN KİMLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Umut ŞAFAK

35215729958

Danışman: Doç. Dr. Safiye KIRLAR BAROKAS

İstanbul, 2015

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

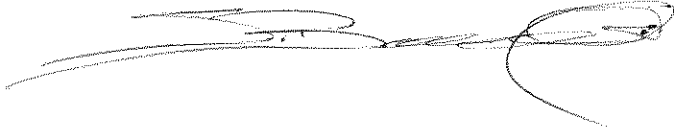
20/01/2015

Enstitümüz *Medya ve Kültürel Çalışmalar* Anabilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden **115120135** numaralı **Umut ŞAFAK** "İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**EVLİLİK PROGRAMLARI TEMELİNDE KADIN KİMLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 05/01/2015 tarih ve 2015/01 sayılı toplantısında seçilen ve Sefaköy Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin 48. maddesi gereğince (60) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında *oyçokluğu/oybirliği* ile **Kabul/Red veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
DOÇ.DR. SAFİYE KIRLAR BAROKAS

ÜYE
DOÇ.DR. ECE KARADOĞAN DORUK

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. KORHAN MAVNACIOĞLU

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Evlilik Programları Temelinde Kadın Kimliğinin Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08.01.2015

Umut ŞAFAK

ONAY

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece İstanbul Arel yerleşkelerinde erişime açılabilir.
- Teziminyıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

08.01.2015

Umut ŞAFAK

ÖZET

EVLİLİK PROGRAMLARI TEMELİNDE KADIN KİMLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Umut ŞAFAK

Yüksek Lisans Tezi, Medya ve Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Safiye KIRLAR BAROKAS

08 Ocak, 2015 – 122 sayfa

Evlilik programlarında kadın ve erkek özneler, toplumsal rolleri üzerinden gerçeğin benzeri olarak temsil edilmektedirler. Kadın ve erkek özneler bu temsiller içinde geleneksel ataerkil kültüre ve toplumsal cinsiyet rollerine dayanarak kurulmaktadır. Bu temsil sürecinde egemen olan geleneksel/ataerkil vurguların yanında ahlak anlayışına, toplumsal cinsiyet ayırımına ve evlilik kurumuna yönelik ifadeler yer almaktadır. Bir başka ifadeyle; kadınlık yapmak, anne olmak ya da iyi bir eş olmak kadınlara biçilen rollerdir. Bunun yanı sıra, nikâhsız yaşayan bir kadın hafif kadın, metres, cahil, mağdur ya da kullanılarak atılmış olarak tanımlanır. Kullanılan ifadelerde, kadın ve erkeğe atfedilen nitelikler tekrarlanarak ataerkil söylem vurgulanır.

Bu durum toplumsal ayrımcılığın cinsiyet boyutunu göstermektedir. Cinsiyet ayrımcılığı ise kadın ya da erkek fark etmemekle birlikte pozitif veya negatif olarak ortaya çıkabilmektedir. Yaşadığımız toplum içerisinde ise kadına yönelik şiddetin fazla olması, kadın kimliğine yapılan negatif ayrımcılığın en net göstergelerinden birisi olmuştur.

Kadının kendi eşini seçemediği, dilediği gibi yaşayamadığı vb. bir çok durumda kadın kimliğine atfedilmiş yakıştırmalar, kadının bu durumu içselleştirmesi ile sonuçlanmıştır. Televizyon programlarında yer alan evlilik ve çöp çatan türündeki yayınlarda dahi, kadının karşısındaki eş adayından

beklediği ile erkeğin kadına ilk önce vaat ettiği şey hep aynı olmuştur: Mal-mülk.

Bunun sebebi ise kadının kendini güvende hissetme içgüdüsidür. Ekonomik özgürlüğü olmayan veya yeterli düzeyde olmayan kadınlar aşk evliliği yerine garantör mülk evliliği yapma yoluna gitmişlerdir. Bu durum her iki taraf için geçerli olsa da kadının bunu ister istemez bilinçaltına yerleştirmesi bu tarihsel sürecin kadına yüklemiş olduğu baskı/etki ve sorumluluğun sonucu olmuştur.

Kadın üzerinde oluşan bu güven sorunu, kadının kendi kararlarını alamaması veya aldığı herhangi bir karar karşısında yargılanması, toplum tarafından dışlanması, suçlanması sonucunu da birlikte getirmiştir. Tüm bunların aslında karakteristik özellikler şeklinde nesilden nesile geçtiği toplumsal bir kültür transferi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, kadın, ataerkillik, evlilik programları

ABSTRACT

THE WOMEN'S IDENTITY EVALUATION OF BASED ON MARRIAGE PROGRAM

Umut ŞAFAK

Female and male subjects in marriage programs, are represented as like the truth through their social roles. These female and male subjects are established based on the traditional patriarchal culture and gender roles in this representation. expression for ethics, the gender discrimination and the institution of marriage are located on, beside the traditional / patriarchal emphasis that is dominant in this representation process, In other words; making femininity, being mother or a good wife are the roles that are thought for the women. In addition to this, a woman who is living without wedding are defined as a frail, mistress, ignorant, or thrown after being used. In the expression used, patriarchal discourse are emphasized with repeating qualities attributed to men and women.

This situation indicates the gender dimension of social discrimination. The gender discrimination can come up as positive or negative without the woman and man realizing. In the society we live in is that much of the violence against women, has been one of the clearest indicators of negative discrimination made to the female identity.

Ascriptions that been attributed to women's identity are concluded that she turn off into her own. Even if in the marriage television programmes, the thing what the woman expects from tha man and what the man firstly promises to the woman is always the same: Goods- property.

The reason for this is the instinct to feel a woman's self-confidence. The women who don't have economic freedom are choosing a property guarantor marriage instead of a love marriage. While this is true for both sides, the women who think like that is because of the pressure / influence and responsibility from the historical process.

This trust problem that occurs on women creates women can not make their own decisions, be judged of any decisions taken, be excluded and accused of by society. All this has been a culture of social transfers actually passed from generation to generation in the form of characteristics.

Keywords: marriage, women, patriarchy, marriage programs

ÖNSÖZ

Bu çalışmada “Esra Erol’la” adlı evlenme programının bir haftalık kaydı incelenerek söylem analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda programdaki evlilik ve ideal eş söyleminde uygarlık boyunca masallar, destanlar gibi mitlerde bulunan ataerkil mirasın devam ettiği görülmüştür. Kadının görevi net sınırlarla çizilmiş, üstlenmesi gereken toplumsal roller belirlenmiştir. Bu roller kadını ikinci sınıf insan haline getirmiş ve ötekileştirmiştir. Evlilik programlarının amacı kadını öteki kılan rollerin yeniden üretimini ve meşruiyetini sağlamaktır.

Çalışmam esnasında önerdiği yollar ile evlilik programlarına çok farklı perspektiflerden bakmamı sağlayan tez danışmanım Doç. Dr. Safiye Kırımlar Barokas’ a ve çalışmamın ilk aşamasında yapıcı eleştirileriyle beni yüreklendirip tezin nasıl olacağı hakkında bana bilgi veren Doç. Dr. A. Filiz Susar’ a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	VI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİH İÇİNDEKİ AİLE DÜZENLERİ VE KADIN.....	4
1.1. Ailenin Tanımı ve Türleri.....	4
1.1.1. Ataerkil Aile Düzeni.....	8
1.1.2. Anaerkil Aile Düzeni	17
1.2. Anaerkil Aileden Ataerkil Aileye Geçiş.....	19
1.2.1. İlkel Toplum.....	20
1.2.2. Köleci Toplum	22
1.2.3. Feodal Toplum.....	23
1.2.4. Kapitalist Toplum.....	24
1.3. Türk Ailesinde Kadın.....	25
1.3.1. Eski Türk Toplumlarında Kadın.....	25
1.3.2. Osmanlı İmparatorluğunda Kadın.....	27
1.3.3. Cumhuriyet Döneminde Aile Yapısı ve Kadının Yeri.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

2. TOPLUMSAL CİNSİYET, ROLLER VE ÖTEKİLEŞTİRME.....	37
2.1. Toplumsal Cinsiyet Nedir?.....	37
2.2. Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları.....	41
2.3. Kadının Değişen Konumu ve Aile İçi Rollerini	44
2.4. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik.....	47
2.5. Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı ve Rol Çatışması.....	49
2.6. Kadının Ötekileştirilmesi.....	52
2.7. Evlilik İçi Cinsellik.....	54
2.8. Kadının Özgürleşmesi ve Heteroseksüellik.....	55

2.9. Lacan'cı Kuramlara Göre Kadın Bedeni.....	57
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.ANLATILAR, SÖYLEMLER VE EVLİLİK PROGRAMLARI...62	
--	--

3.1. Anlatılar ve “Öteki”nin İlk Örnekleri.....	63
3.1.1. Büyü ve Cadılık.....	64
3.1.2. Masallar ve Cadılar.....	67
3.2. Modern Söylemlerde Kadın.....	70
3.3. Evlilik Programları ve “Esra Erol’la” Programı.....	76
3.3.1. Kadın Kimliğinin Medya’ya Yansıması.....	80
3.3.2. Evlilik Programında Cinsiyet.....	82

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.ARAŞTIRMA: EVLİLİK PROGRAMLARI TEMELİNDE KADIN KİMLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	87
---	----

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	87
4.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE HİPOTEZLERİ.....	88
4.3. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	89

SONUÇ.....	107
------------	-----

KAYNAKÇA.....	112
---------------	-----

ÖZGEÇMİŞ.....	125
---------------	-----

GİRİŞ

İnsanlığın ilk dönemlerinde, avcılık öncesi çağlarda kadın ve erkek cinselliğinin farklı olarak toplumdaki rolleri üstlendikleri ve rolleri üstlenmede erkeğin üstün bir konumda olması değil, bireyselliğin önde geldiği ya da daha da ileri gidilerek “kadın cinselliğinin” daha egemen olduğu bir toplumsal yapının varlığından söz etmek mümkündür. Yüzyıllar boyunca egemen *ataerkil* aile tipinin tam tersi olarak kadının egemen olduğu *anaerkil* bir toplum yapısı göze çarpmaktadır. Kadının toplumun yaşaması, üremesi ve sağlıklı olması için üstlendiği roller, mitsel alanda da, ana soyunu geçerli kılmıştır. Bu dönemde günümüzdeki durumun tersine, kadının biyolojik varlık olarak doğurma özelliğinin bulunması dolayısıyla kadın cinselliğinin o günkü topluluk yaşamında prestij sahibi bir konumda oldukları bilinmektedir.

Avcılıkta ve ilk çağ dönemlerindeki ekonomik gelişmelerin daha sonra kadın ve erkeğin yabancılaştırılmasına neden olacak bir toplumsal yapı oluşturduğu görülmektedir. Özellikle çok tanrılı dinlerin ortaya çıkışı ise, kadının birey olarak kendisinden uzaklaşmasına, doğal olan haklarının bir kısmının, toplumun diğer cinseli olan erkeğe verilmesine neden olmuştur. Artık kadın, tarihin ve toplumun öznesi değildir; o ancak erkeğin bir “alter egosu”, ona göre tamamlanmış “öteki kişidir.” Kadın kendi kimliği ile toplumla, meslek yaşamıyla ve insanlarla kurduğu doğrudan ilişkilerle değil, babası, kocası, oğlu, sevgilisi durumunda olan erkeklerin kanalıyla kurduğu ilişkilerle tanımlanır. Dışarıda çalışmayan kadın ev işleriyle ve çocuğu ile meşgul olmaktadır. Modern karı koca ailesi, açık ya da gizli, kadının köleliği üzerine kurulmuştur ve modern toplumun erkekten beklentisi, ailenin desteği olmak ve onu beslemektir, bu durum ona hiç bir hukuki imtiyazla desteklenmeye muhtaç bulunmayan egemen bir otorite kazandırır. (Tekeli, 1988: 47)

Ataerkillik uygulamasının yarattığı ilk sonuç, kadının toplumsal iş görüşünün kamusal dünyadan ayrılması olmuştur. Yeni akrabalık düzeninin gündeme getirdiği ikinci sorun ise bilindiği üzere babalığın kanıtlanması olmuştur. Bu bağlamda kadınlar, sıkı bir tek eşlilik düzeni içinde yaşamaya zorlanırken, herhangi bir önem taşımadığı gerekçesiyle, erkekler için çok

eşlilik bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Kadınlar ev adı verilen farklı bir dünyada bulduklarından cinsler arasındaki her türlü psikolojik etkileşim oldukça sınırlı boyutlarda kalmış, hatta toplumsal açıdan tek işlevleri cinselliklerine, tek saygınlık alanları ise analıklarına indirgenmiştir.

Toplumda kadının tanımı, erkeğe göre yapılmaktadır. Kadın *öteki* cinstir; yani, erkek olmayandır. Erkeklik tanımı, kadın üzerinden yapıldığından kadın sürekli ötekileştirilmekte ve olumsuz özellikler ona atfedilmektedir. Hatta tarih boyunca cadı kavramı kadınlarla özdeşleştirilmiş ve anlatıda cadı rolü genellikle kadınlara verilmiştir. Masallar dinleyici ya da okuyucularının cinsiyetlerine farklı hitap etmektedir. Genç kızlar için yaratılan masallar onların evle ilgilenmeleri, macera aramamaları ve sorgulamamaları gerektiğiyle ilgilidir. Eğer iyi kızlar olurlarsa eninde sonunda iyi bir erkek onları bulacak ve mutlu bir aileye sahip olacaklardır. Ancak, masallarda cadının da her zaman kötü, çirkin ve acımasız olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Bunun yanı sıra, cadı her zaman yalnızdır zira toplumun kadınlara biçtiği rolün dışındadır. İşte bu nedenle de, her zaman kaybetmeye mahkûmdur. Çünkü o ötekidir, farklıdır. Genç kızlara biçilen yolun dışına çıkmış, ev işleriyle ya da ideal koca adayını aramakla yetinmemiştir. Kendi kendisinin efendisi olmaya çalışan cadı, herkesten uzak yaşamıştır. Bu yüzden kadınlar için *örnek alınmaması gereken* bir figürdür. Dolayısıyla medyada da kadının anne ve eş olarak rolü üç biçimde karşımıza çıkar: Temizlik, yemek ve çocuk bakımı. Bununla üretilen ise bu şekilde aile içindeki sorunların, çatışmaların ve eşitsiz iş bölümünün tamamen görmezden gelinerek onun yerine, kadının ezilmesi pahasına, ailenin uyumu, mutluluğu ve birlikteliğinin öne çıkarılmasıdır.

Ailenin televizyonda temsilinin daha çok kadın üzerinden yürütüldüğünü gösteren bu çalışmada erkeğin "*kamusal*" yaşamla olan ilişkisinin üzerinde dururken "*fedakar anne*" rolünü üstlenenin ise kadınlar olduğu görülür. Kadın programları kategorisi ilk bakışta medyada kadına ayrıcalıklı bir temsil olanağı sunulması gibi düşünülebilse de programların kadına, kadın sorunlarına bakışı ve kadınların programlarda yer alış biçimleri

açısından bu programlarda medyanın genelinde var olan cinsiyetçi, reyting odaklı anlayışın ötesine geçmenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Evlilik programlarını konu edinen bu çalışmanın ilk bölümünde tarihsel süreç içerisinde aile düzenleri ve kadının yeri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise toplumsal cinsiyet, roller ve ötekileştirme konuları ele alınmıştır. Daha sonra ise anlatılar, söylemler ve evlilik programlarına yer verilerek *Evlen Benimle* adlı evlilik programı örneği bir haftalık program örneğine göre incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TARİH İÇİNDEKİ AİLE DÜZENLERİ VE KADIN

Günümüz toplumunda kadının yaşam koşullarını anlamak için, toplumların tarihsel gelişimini ve kadınların bu gelişim içindeki konumunu incelemek oldukça önemlidir. Ayrıca, kadının ekonomik yapı ve yaşam içerisindeki yerini ve rolünü incelemeyen, kadının toplumsal yapı ile toplumsal yaşam içindeki konumunu, kadına ilişkin üst yapı kurumlarını ve değer yargılarını doğru olarak anlama ve algılama olanağı yoktur. Bunun için aile tanımlarına, ailelerin oluşum süreçlerine ve Türk aile yapısı için de yine tarihsel geçmişe yani eski Türk aile yapısı, Osmanlı dönemi ve cumhuriyet dönemi olmak üzere bakmak gerekecektir.

1.1. AİLENİN TANIMI VE TÜRLERİ

Toplumun en küçük ve temel birimi olan aileyi toplumsal bir sistem, birim, birlik, grup ve insan topluluğu olarak değerlendiren toplumbilimciler olduğu gibi, toplumsal bir kurum olarak tanımlayanlar da olmuştur. Bilineceği üzere tüm toplumlarda hemen her birey, bir aile grubunun içinde doğar ve yetişir. Aile kurumu sosyalizasyon sürecinin kaynağı durumunda olmakta ve bireyin kazandığı duygu, düşünce, inanç ve davranışların kökleri ailede yer almaktadır. Her toplumda değişik organizasyon biçimleri gösterse de bir aile sistemi vardır.

En basit ve açık tanımıyla aile; birbirine kan bağı ile bağlı bireylerin oluşturdukları grup olarak tanımlanabilir (Özkalp, 1987: 12). Aileyi “cinsler arası ilişkileri ve insan soyunun çoğalmasını kurallara bağlayan, istikrara kavuşturan ve standartlaştıran bir davranışlar sistemi” (Tezcan, 2000: 13) olarak tanımlayan toplumbilimciler varken; “biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün sürekliliğini sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal yönleri bulunan toplumsal bir birim” (Önal, 1990: 2) olarak tanımlayanlar da olmuştur.

Ozankaya'ya göre (1979: 11) aile, "içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde gerçekleştiği, cinsel ilişkilerinin belli biçimde düzenlendiği, eşler ve anne-babalarla çocuklar ve diğer yakınlar arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal kurumdur". Esasen benzer pek çok tanım yapılabilir ancak üzerinde durulması gereken en önemli nokta ise, Malinowski'nin (1989: 134) de belirttiği gibi, ailenin, ilkel toplumun en önemli kümesini oluşturduğu ve tüm insan örgütlerinin çıkış noktası olduğudur. Aile, toplumsal gelişmenin kendiliğinden ortaya çıkardığı bir kurumlaşmadır.

Bozkurt'a göre (2005: 259) aile, evrensel bir kurum olmasına rağmen modern toplumun aile kavramları ile geleneksel toplumun aile kavramları birbirinden farklıdır. Bu farklılığın temeli aileye yüklenen işlevlere ve beklentilere dayanmaktadır. Giddens ise birbirlerine doğrudan akrabalık bağlarıyla bağlı olan, erişkin üyelerin çocuklara bakma sorumluluğunu üstlendiği bir insan topluluğu olarak aileyi tanımlarken akrabalık bağları, bireyler arasında evlilik yoluyla ya da kan bağı olan akrabaları birbirine bağlayan soy dizileri (anneler, babalar, kardeşler ve çocuklar gibi) yoluyla kurulan bağlar olduğunu ifade etmiştir (2005: 173).

Her sosyal/kültürel sistemde, kadın erkek (cinsiyet) ilişkilerini düzenleyen, doğan çocuğun bakımından, beslenmesinden, sağlık ve eğitiminden sorumlu olan bir aile kurumu vardır. Kültürel değerlerin -yeni kuşaklara- aşılmasında ve iletilmesinde, aile büyük bir sorumluluk taşır. Aile, aynı zamanda, ekonomik, sosyal ve psikolojik bir birliktir (Güvenç, 1991: 104). Bozkurt Güvenç'e göre, aile kavramı çok tanımlı, belirsiz bir kavramdır ve evlilik, aile sistemleri akrabalıkla birleştirilebilir. "Çünkü evlilik ve aile kurumları, daha geniş olan "akrabalık sistemi" nin birer parçası ve görüntüsüdür" (Güvenç, 1991: 239). Engels (2000: 81) de aile ile akrabalık kavramını birlikte açıklamaktadır. Akrabalık/aile ilişkilerinde kullanılan abla, kardeş, kuzen vb. gibi kavramların yalnızca anlamdan yoksun adlar olmakla kalmayıp kandaş akrabalığın yakınlık ve uzaklığı, eşitlik ve eşitsizliğini gösteren ve bir tek birey için yüzlerce farklı akrabalık ilişkisi olduğunu

belirtmektedir. Engels'e göre, aile biçimi, toplumsal sistemin ürünüdür ve onun kültür durumunu yansıtır. Bertrand Russel (1999: 127)“ Evlilik ve Ahlak” isimli kitabında ailenin kaynağının biyolojik olmasına rağmen uygar toplumlarda ailenin yasaların ürünü olduğunu belirtmektedir. Marx ve Engels aileye çatışan iki sınıflı toplumun minyatürü gibi bakmışlardır (Öcel, 2002:10).

Batı toplumlarında evlilik, yani aile tek eşlilikle özdeşleştirilirken bir erkeğin ya da bir kadının aynı zamanda birden fazla eşle evli olması yasa dışıdır. Ancak bu toplumlar arası farklılık göstermektedir. Pek çok sosyolog tek bir aileden söz edilemeyeceğine inanır. Etnik azınlık topluluklarında aile kalıplarında oldukça değişiklik vardır. Örneğin, Asyalıların evlerinde genellikle çocuklarıyla birlikte birden fazla aile bulunurken, siyah topluluklar çok sayıda tek ebeveynli aileyle sıralanır. Giddens bu nedenle, “ailelerden” söz etmenin daha uygun olduğunu ve aile biçimlerindeki farklılığı vurguladığını belirtmektedir. Giddens'a göre daha kestirme bir terim olan “aile” yerine “aileler”in daha çeşitliliği yansıttığını unutmamak gereklidir (2005: 173-174).

Aileyi toplumun ayrılmaz bir parçası olarak gören yaklaşımlarda toplumun yapısına, değerlerine ve normlarına bağlılık olduğu vurgulanmaktadır. Prototipik Batı ailesinin temel özellikleri bağımsız ilişkiler sistemi olmasıdır. Bu aile akrabalarından bağımsızdır ve her bir aile ayrı bir çekirdek aileyi oluşturmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010: 167).

Aile tipleri; küçük aile- büyük aile, çekirdek aile-akrabalar ailesi ve dar aile-geniş aile olarak ayrılmaktadır (Güvenç, 1991:238). Bu her bir ailenin ayrı fonksiyonlara sahip oldukları belirtilmektedir. Ailenin bu fonksiyonları ise içinde bulunduğu toplumun sosyoekonomik yapısına göre belirlenmektedir. Değişmenin hızlı olduğu toplumlarda yapı fonksiyon bakımından çok çeşitli ailelerin ortaya çıkmasına neden olduğunu belirten Kongar'a göre, Litwak, Parsons ve Winch'in üzerinde durduğu bu görüşte aile belli yapıların belli fonksiyonları yerine getirildiği bir birim olarak ele alınmaktadır. Örneğin geniş hane halklarına sahip aileler “çok fonksiyon sahibi” çekirdek hane halklarına sahip aileler ise “az fonksiyona” sahip olarak görülmektedirler (Kongar, 1993: 36).

Engels ailenin dört aşamadan geçtiğini belirtmektedir (2005: 29-80). Engels'e göre, ilk aşama "kandaş aile"dir ve bunun günümüzde ortadan kalkmıştır. İkinci aşamada "ortaklaşa aile" vardır ve bu örgütlenmenin ilk adımıdır. Burada karındaş kardeşler arasında cinsel ilişkilerin yasaklanması zaman içerisinde kural haline gelmesi söz konusudur. İlkel aileler birkaç kuşak sonra bölünerek değişime uğrayan ailenin başlıca özelliği, belirli bir aile çerçevesi içinde, erkekler ile kadınların karşılıklı ortaklığı olan, ama karşı cinsten eşlerin önce karındaş sonra daha uzak kardeşlerin dışlanmış buldukları bir aile kuruluşunun klasik biçimidir. Engels'e göre, işte bu aile biçimi akrabalık dereceleriyle de tam bir doğruluk göstermektedir. Grup halinde evlenmeler imkânsız hale gelince üçüncü olarak "iki başlı aile" ortaya çıkmıştır. Bu aşamada bir kadın bir erkekle yaşar, ancak yine de erkek, çok karıllık ve uygun fırsatlarda kaçamak yapmak hakkına sahiptir. Ancak kocasını aldatan kadın şiddetle cezalandırılır.

Dördüncü aşama ise, "tek eşli aile"dir. İki başlı aileden doğduğunu belirten Engels, babaları kesinlikle bilinen çocuklar yetiştirmek için, bu ailenin, erkek egemenliği üzerine kurulmuş olduğunu; bunun da mirasçılar olarak bir gün babalarının servetine sahip olmayı olanaklı kıldığını belirtmektedir. Özetlersek aile kurumu, bütün toplumlarda en önemli davranış belirleyicisi ve kaynağı olarak, değişik anlayış ve biçimlerde varlığını sürdürmüştür.

Aile ile diğer bir konu ise genelde, tek ya da daha çok çocuklu ailelerin "aile" kavramı içinde ele alınmasıdır. Yalnızca evli eşlerden oluşan kurum "evlilik" ya da "çift" sözcükleri ile anılırken çocuk aile kavramını tamamlayan bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır (Öcel, 2002: 11). Son olarak tek bir aile tanımından veya tek bir aile kimliğinden söz edemeyeceğimizi belirtmeliyiz. Sadece genel tanımlar yapılabilmektedir. Daha bireysel yaklaşımların bulunduğunu her zaman göz önünde bulundurmalıyız. Çünkü hiçbir aile diğeri ile özdeş değildir ve bir aileyi diğerlerinden farklı kılan onu oluşturan bireylerdir. "Diğer bir deyişle, her ailenin içinde bulunduğu koşullar farklı olabileceği gibi tutum ve davranışları da farklı" olabilmektedir (Öcel, 2002: 62).

Giddens, “ailelerden” söz etmenin, aile biçimlerindeki farklılığı vurguladığını belirtmektedir. Bu nedenle daha kestirme bir terim olan “aile” yerine “aileler”in daha çeşitliliği yansıttığını unutmamak gereklidir (Giddens, 2005: 173-174). Ancak genel geçer aile tiplerinin de bulunduğu göz ardı edilmemelidir.

1.1.1. Ataerkil Aile Düzeni

Ataerkillik erkeklerin kurallarını koyduğu ve iktidarını belirledikleri bir olgudur. Bu nedenle, ataerkil sistemin kadınlarla olan bağlantısı üzerinden açıklanmaya çalışılması “ataerkil ağ” adı verilen bu yapının nasıl işlediğini ve yeniden üretildiğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Ataerkillik, sadece “sistem” kavramıyla açıklanabilecek bir gerçeklik değildir. Sistem kavramı, işleyen bir süreci ve düzeni ifade eder. Ataerkillik ise; sistem-üstü bir olgudur, daha çok bir yapı veya yapılanma diye söz etmek daha doğru olacaktır (Demren, 2003: 33).

Kandiyoti'nin (1997: 114) antropoloji ve sosyal bilimler literatürüne getirdiği “ataerkil pazarlıklar” kavramı ile ataerkillik olgusu daha netlik kazanmaktadır. Kandiyoti, kazandırdığı bu terimle iki cinsiyet arasında geçen, her ikisinin de rıza gösterdiği ama bunun yanı sıra zaman içerisinde değişebilen, karşı koyulabilen ve yeniden tanımlanabilen bir ilişki ağına dikkat çeker. Bu pazarlıkların niteliği toplumdan topluma farklılık göstermekle birlikte kadınların aktif veya pasif direnişlerinin hem niteliğini hem de biçimini etkiler. Ataerkil pazarlıklar toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden kurulması esnasında bir takım mücadele ve tarihsel dönüşümlere açık bulunmaktadır.

Ataerkil ağ, tüm ataerkil algılayışları, pazarlıklar, sözleşmeler ve hiyerarşik ilişkiler gibi olguları kapsayan soyut bir yapı olarak düşünülebilir. Ataerkilliğe ilişkin tüm gerçekler ve kurgular bu kapsamda yer bulmaktadır. Ataerkil sistem ise, bu kürenin içerisinde yer alan soyut hiyerarşik biçimlenmeler olarak görülebilir. Ataerkil ağın içerisindeki tüm unsurlar ve bunların nitelikleri sistemi etkiler durumdadır. Sistemde zaten bu unsurların en başlıca ve yaşamsal olanıdır. Ataerkil ağın devamı ataerkil hiyerarşik sistem olmadan düşünülemez. Aynı şekilde, ataerkil sistemde ağın kapsamındaki tüm

unsurlar olmadan işleyemez. Bu iki boyut arasında sürekli ve karşılıklı bir ilişki söz konusudur (Demren, 2003: 34).

Üretim biçiminin değişmesine bağlı olarak toplumun güç dengeleri değişmiş ve bu durum yeni egemen güç ilişkilerini ortaya çıkarmıştır (erkeğin kadın üzerindeki egemenliği). Teknolojinin gün geçtikçe ilerlemesi ve gelişmesi doğa ve kadının üzerindeki sömürüyü artırmış, kadının sınıfsal gücü zayıflamıştır (Mengü, 2004: 2). Kısaca doğa sömürüldükçe kadının değeri azalmış ve erkeğin karşısında güçsüz bir konuma gelmiştir.

Anaerkil dönemin sona ermesi ile birlikte soyun kadın tarafından gelmesi ve anaerkil miras hukuku ortadan kaldırılmıştır. Anaerkillik yerini, varlıklarını miras bırakmak için, tartışılmaz bir ataerkilliğe bağlı çocuklar isteyen, erkeğin üstünlüğüne ve egemenliğine dayanan ataerkil aileye bırakmıştır. Bundan böyle erkeğin üstünlüğü kurulmuş ve erkek kadını bir iş aleti ve döl verme aracı olarak görmeye başlamıştır. Kadın babasının ataerkilliğinden kocasının ataerkilliğine geçmektedir; kadın, hayvan ve silah karşılığında değiştirilir, sadakatsizliği ölümle cezalandırılır, çünkü çocukların meşruiyeti hakkında şüphe yaratmaktadır (Marx ve Engels, 1975: 20).

Mülkiyetin miras yoluyla babadan oğula geçmesini garanti altına alan ve dolayısıyla kadınların cinselliğinin kontrolünü erkeklere veren ataerkil aile kurumlaşmış, yasalara geçirilmiş ve devlet güvencesine kavuşturulmuştur. Bu kapsamda, kadınların cinselliği erkeklerin; öncelikle babanın, sonra da kocanın malı olarak belirlenmiş ve kadının cinsel "saflığı" üzerinde pazarlık yapılabilen bir ekonomik değere dönüşmüştür. Bu nedenle ilk sınıflı toplumun ortaya çıktığı bu dönemde iktidar ve otoritenin kaynağı olan baba ve kocalar, yani yaşlı erkekler bu güçlerini genç erkekler (oğul) ve kadınlar üzerinde kullanmaya başlamışlardır (Gödelek, 2004: 217).

Baba soy zinciri uygulamasının yarattığı ilk sonuç, kadının toplumsal iş görüşünün kamusal dünyadan ayrılması olmuştur. Yeni akrabalık düzeninin gündeme getirdiği ikinci sorun ise bilindiği üzere babalığın kanıtlanması olmuştur. Bu bağlamda kadınlar, sıkı bir tek eşlilik düzeni içinde yaşamaya zorlanırken, herhangi bir önem taşımadığı gerekçesiyle, erkekler için çok

eşlilik bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Kadınlar ev adı verilen farklı bir dünyada bulduklarından cinsler arasındaki her türlü psikolojik etkileşim oldukça sınırlı boyutlarda kalmış, hatta toplumsal açıdan tek işlevleri cinselliklerine, tek saygınlık alanları ise analıklarına indirgenmiştir. Bedia Akarsu, antropolojiye dayanarak kadın ve erkek arasında var olan tarihsel eşitsizliği şu şekilde açıklamıştır:

“Kadının yaratıcılığı sayesinde erkekte üstün olduğunun kabul edildiği bir toprağa yerleşik toplumdaki, erkeğin kadına karşı elde ettiği üstünlüğün belirlediği ataerkil topluma doğru bir tarihsel evrimle yaşanmıştır. Bunu tetikleyen şey, erkeğin dünyaya açılması, onu dönüştürmesidir. Kadının eşitsizliğinin nedeni ise, doğurganlık işleviyle özel alanda kapalı kalmış olmasıdır” (Direk, 2002: 49).

Ataerkilliğin devamı için erkeklerin kontrol altında tutması ve denetlemesi gereken şey kadınların annelik özelliğidir. Ataerkil toplumda anneliği oluşturan üç temel unsur; ataerkillik, teknoloji ve kapitalizmin ideolojileridir. Bu üç unsur bir araya gelerek anneliği şekillendirmektedir. Erkekler kadınları, kız çocukları gibi ve erkeklerin çocuklarının anneleri olarak denetlerler (Gödelek, 2004: 219). Erkekler kadınları bu biçimde kontrol altında tutarak güçlerini ortaya koyarlar. Biyolojik farklılıklarını güçsüzlük olarak nitelendirdikleri kadınların, ayrı bir sosyal sınıfa ait oldukları fikrini kesinleştirmek isterler.

Erkeğin kadın üzerinde güç oluşturması, kültürel değerlerin kadın cinselliği üzerine kurulması ile gerçekleşir. Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğin sağlanabilmesi için her iki cinsinde aynı hak ve sorumluluklara sahip olması gerekir. “Michele Barret’e göre, yeniden üretim tezi cinsiyetin ideolojik yapısının karmaşası ile mekanik bir biçimde ilintilidir. Cinsiyet alanları ve cinselliğin kültürel tanımları ideolojinin kadınlık ve erkekliğin üretim ve yeniden üretimi içindeki gücünü anlama ihtiyacını gösterir. Kadınların bağımsızlık modeli, kapitalizmin üretim ilişkilerinde, iş bölümünde, ev işi ve dışarıda yapılan iş arasında oluşur” (aktaran Berktaş, 1994:73). Kadınlar ataerkil yapı içerisinde kendi dışı psikolojileriyle baskı altına alınırlar ve erkek

egemen düzene boyun eğerler. Ataerkillik karşısında belirli bir çaba, ancak kültürel devrimle gerçekleşebilir.

Şehmuz Güzel'e göre her toplumsal grup kendi kimliğini yeniden üretimin başlıca ajanı olarak gördüğü kadınlarına giydirdiği kostümle ortaya koymaya çalışmaktadır., Söz konusu olan bu durum, toplumun hemen hemen tüm kesimlerinde geçerli bir görüş olan erkeklerin kadınlar üzerindeki denetimi ve üstünlüğüne dayalı ataerkil ilişkilerin egemenliğine işaret etmektedir (Güzel, 1996: 31)

Toplumsal anlamdaki iş bölümünün gelişmesinde cinsiyet önemli bir rol oynamaktadır. Kadınların çocuk doğurabilmeleri ve çocuğun bakımı konusunda da onları ön plana çıkarmakla birlikte bu özelliğinden dolayı kadınlar kamusal alandaki çalışmalarda yer alamamaktadırlar. Ataerkillik yerleştikten sonra Eflatun'dan günümüze kadar, kadının toplumdaki yeri ve bu konumda olmasının nedenleri düşünsel alana da konu olarak girmiştir. Örneğin Platon, hamur işi yapmayı, kumaş dokumayı, kadınlara özgü işler olarak belirlemiştir. Aristo ise, kadının toplumdaki ikincil konumunu dünyanın yöneten ve yönetilen unsurlardan oluşmasıyla ilişkilendirmiş ve kadının bu konumunun doğal olduğunu ileri sürmüştür (Çiftçi, 1982: 17-18)

Kadınların ve ikincil konumda yer alan diğer grupların içinde buldukları olumsuz konumunu güçlendiren unsurlar şöyle sıralanabilir (Fuat, 2001: 121-122):

- “ Rekabet ve eşitsizlik gibi süreklilik gösteren güçler,
- Toplum içinde karar verme ve danışma süreçlerinin dışında bırakılmak,
- Yeni teknoloji için gerekli sermayeye ulaşamamak,
- Bilgi ve eğitim olanağı elde edememek,
- Ulaşma olanağı olmayan yerlerde yaşamak. ”

Eşitlik sözü geçen tüm bu kaynaklar, eşit ulaşımı gerektirmektedir. Ancak bu şekilde eşitliğin varlığından bahsedilebilir.

Ataerkil toplumun geleneksel değerleri çağdaş toplumda da büyük ölçüde varlığını korumaktadır. Dolayısıyla, kadın için iyi eş, iyi anne olmak önem kazanmakta, bu suretle kadın için “çifte sömürü” veya “çifte egemenlik” koşulları oluşturulmaktadır (Koray, 1998: 369). Başka bir ifadeyle, kadın üzerinde baba ve koca iktidarının yanı sıra, ataerkil toplum değerleri de bir egemenlik ve baskı aracı olmaktadır. Bununla birlikte çoğunlukla bu değerler ve baskı, kadının çalışma yaşamındaki rolüyle çatışmaktadır. Bu çatışmaya toplumun kendisinin değil, kadının büyük ölçüde kendinden ve bireyselliğinden vazgeçerek bir çözüm üretmesi gerekmektedir. Aynı zamanda bu rol çatışması, kadının çalışma yaşamında daha güçsüz ve geride kalmasına neden olmakla birlikte kadını daha fazla sömürülebilir ve ezilebilir bir konumda bırakmaktadır. Dolayısıyla kadının iş yaşamındaki olumsuz koşulları, önemli ölçüde kadının toplumdaki konumundan kaynaklandığı gibi, iş yaşamındaki ikincil ve güçsüz konumu da kadını hem iş, hem de toplum yaşamındaki olumsuz koşullarını değiştirme gücünden yoksun bırakmaktadır.

Toplumsallaşma süreci kadını kamusal alandan dışlamakta ve onu özel alan olan ev ile sınırlamaktadır. Çoğunlukla ev kadını olmaya ya da ev içine yönelik ücretli işlerde çalışmaya yönlendirilen kadın kamusal sektör ya da üretimle ilgili resmi nitelikteki işlerden uzak tutulmaktadır. Kadınlara ayrılmış alan, özelleştirilmiş bir alandır (Philips, 1995: 89).

Ataerkillik kadınların belirgin bir biçimde baskı altında tutulmasıdır. Erkeklerin kadınları iş piyasasında mevcut olan iyi konumların dışına itme çabaları kadınların ev işlerine daha yatkın oldukları yönünde bir düşüncenin kabullenilmesine ve benimsenmesine neden olmaktadır. Kadınlar ücretli bir işte çalışsalar da kadın olmaları nedeniyle sömürülmelerine yol açmaktadır (Kızılkaya, 2004:72).

Ataerkil sistem erkeklerin etrafında kurulmuş olan bir sistemdir. Çoğunluğu erkek olmakla birlikte her iki cinsiyetinde yer alabileceği bir alandır. Fakat kuralları belirleyen erkektir. Kadınlar ise bu sistem içerisinde yer alabilmek için ataerkilliğin belirlediği kuralları benimsemek ve bu kurallar doğrutusunda hareket etmek ve davranmak zorundadırlar (Demren, 2003: 34).

Ataerkil ağ, erkeklerin değerlerini belirlemiş olduğu bir alan olsa da, kadınlarında bu alan içerisindeki yaşamda büyük rolleri vardır. Kadınlar anne olarak kültürlenme sürecinin bas aktörleridir. Bazı kilit noktalarda en güçlü ve geçerli ataerki niteliklerle donanarak erkekler üzerinde baskı kurabilirler ve verilen kararları etkileme gücüne sahip olabilirler. Fakat bu, ataerkilliğin esas sahiplerinin hegemonik erkekler olduğu gerçeğini değiştiremez. Ataerkil ağ, içerisinde, çeşitli çatışmaların, pazarlıkların olduğu bir alan olmakla birlikte kadın ve erkekler arasında kimi zaman uzlaşılan, kimi zamanda karşı koyulan, zamanla yeniden gözden geçirilip değiştirilebilen bir pazarlık süreci söz konusudur (Kandiyoti, 1997: 114). Ataerkillik, “erkeklik” olgusuyla ortaya çıkmıştır ve bu olgu yok edildiği an ataerkil ağ ve sistem de çöker. Burada sözü edilen erkeklik biyolojik anlamdaki erkeklik değildir. İnsanlara empoze edilen, içselleştirilen ataerkil hegemonik erkekliklerdir. Ataerkillik bu hegemonik erkeklikler sayesinde kendi devamını sağlayabilmektedir (Demren, 2003: 35).

Feminist toplumbilimcilerin bakış açısına göre, kadınların sosyolojik ayrımı, irksal ve geleneksel alt gruplara ayrılmaları ile gerçekleşmektedir. Bu da, kadınların cinsel grup kimliği üzerine Marksist sınıf kavramının dayatılmasını simgelemektedir (Tekeli, 1988: 62). Marksist feministlerin bu konu hakkındaki görüşleri de şöyledir: Kadınların “siyasal, kamusal alanın dışında kalmaları gerekir. Erkekler, akılcı düşünsel becerileriyle dünyayı yorumlar, düzene sokarlar. Kadınlar çocuk doğurma ve yetiştirme yeteneklerinden dolayı günlük yaşamın, türün yeniden üretilmesi işlevini üstlenirler. İki işlev de önemlidir, ancak erkeğin işlevi daha üstün kılınmıştır” (Berktaş, 2000: 26). Bu bağlamda ortaya çıkan durum, erkeğin her durumda toplumda egemen olarak konumlandırılmasının bir göstergesi olarak nitelendirilebilir.

“Patriarki, erkeklerin sahip oldukları ve kadınlar üzerinde uyguladıkları iktidara gönderme yapar; Marksistlerle feministler arasındaki anlaşmazlık iktidarın kaynağı meselesi etrafında gelişir. İktidar şeyleştirilir” (Game, 1998: 60).

Horkheimer, aile içinde erkeğin gerekli parayı kazanan kişi olması sebebiyle, iktidar ilişkileri kapsamında özne rolünde bulunan erkeğin ideolojik

bir otoriteyi ortaya çıkardığını öne sürmektedir. Böylece evde baba otoritesine boyun eğerek bireyin toplumsallaşması gerçekleşmekle birlikte aile içindeki otoriteye boyun eğer birey, dışarıdaki siyasal ve ekonomik güçlere de boyun eğmeyi öğrenmektedir (Swingewood, 1996: 34). Bu süreç içerisinde erkek kendini bu düzen içinde kamusal alanda gerçekleştirme olanağı bulurken kadın ise bu süreci bütünüyle içselleştirmektedir.

“Erkeğin doğanın üzerine kurduğu egemenlik, kadını da sınırları içine almıştır. Erkeklerin fiziksel güçlerinden dolayı daha akılcı oldukları ve hükmetmek için yaratıldıkları düşüncesi, onların devleti ve siyasal erki temsil edecek tek cins olduklarını göstermektedir. Kadınlar ise toplum tarafından akılcılıktan uzak, güvenilmez ve yetenezsiz varlık statüsüne düşürülmektedir.” (Berktaş, 2000: 26). Berktaş, aynı zamanda bu görüşün kadının kamusal alan dışında var olması gerektiğine dair bir kanı oluşturulduğunu, buna karşın erkeği, kadının cinselliğini denetleyen bir güç ve zeka seviyesi yüksek olarak görürken ya da yüceltirerek, akılcılığıyla erkeğe, kültürün yaratıcısı unvanını yüklemiştir. “Doğa” olarak nitelendirilmiş olan kadın ise, erkeklere bağımlı kılınmıştır biçiminde yorumlamıştır.

Locke, ataerkil sistemin akıl ve yetenek yönünden erkeği üstün bir varlık olarak gördüğünü belirtmiş, bu nedenle, gücün de erkeğe ait olduğunu savunmuştur. Otorite ve gücü kullanma yetisi Tanrı tarafından Adem’e verilmiştir. Erkeğe böylesine geniş bir gücün verilmesi, babalık sıfatı ile çocuklarının ve tüm ailesinin üzerinde sınırlanamaz ve mutlak bir güç sahibi olmasını sağlamıştır. Locke, erkeklerin sınırsız gücünün sınırlandırılması gerektiğini savunurken kadın ve erkeğin fiziksel ayrımla ilgili tartışmalarını akılcı bulmamaktadır (Philips, 1995: 93).

Çıktıkları dönemlerde, toplumsal ilişkileri düzenleme görevini üstlenen tüm tek tanrılı dinler kadını anne ve eş olarak tanımlamış, kadın ve erkek arasında hiyerarşi kurmuştur. Hıristiyanlıkta kadının ikincil nitelikteki konumunun pekiştirilmesi çabalarına kilise babaları da katılmıştır. Örneğin 13. yüzyılda Aquina’lı St. Thomas kadınların erkeklere yardımcı olarak yaratıldığını, bu yardımın ise neslin sürdürülmesi görevi ile sınırlı olduğunu ileri sürmüştür (Dinçer, 1966: 67). Kısacası ataerkil yapının yerleşmesinden

sonra, din ve hukuk, kadın-erkek eşitsizliğini körüklemek ve pekiştirmek için önemli görevler üstlenmişlerdir.

Tarih boyunca dinsel kurumların işlevinin yerleşik otorite bağlarını güçlendirmek olduğu düşünüldüğü zaman, çoğu toplumda dinin kadınların statüsü üzerinde etkisinin olumsuz yönde olduğu görülmektedir (Unat, 1979: 382). Yani bu bağlamda din, kadınları, erkeklerin otoritesine boyun eğmelerini sağlayacak şekilde etkilemiş ve yönlendirmiştir.

Fatmagül Berktaş'a göre her fırsatta aşağılanan ve her zaman erkek karşısında pasif, güçsüz bir konumda yer alan kadın, dinler karşısında da erkeğe göre ikincil ve edilgin bir konumda bulunmaktadır. Berktaş bu durumu şöyle değerlendirmiştir:

“Dinin etkili bir meşrulaştırma ve şeyleştirme aracı olması; katı toplumsal cinsiyet ayrımlarının ve kalıplarının oluşturulup pekiştirilmesinde oynadığı rol; kadının bağımlılığının ve aşağı konumunun bütün tek tanrılı dinlerde ortak olan ifade ediliş biçimi ve bu bağımlılığın değişmez kılınması önemlidir... Dinsel metinler bize kadınlar arasındaki ayrımları göz ardı eden ve kadınların özgün bireyselliğini tanımayan bir kadın kalıbı sunarlar ve dahası bunun kabul edilebilir tek tanım olduğunu öne sürerler” (Berktaş, 2000: 9).

Kadın ve erkek cinsleri arasındaki belirlenmiş iş bölümleri ve kurgulanan kalıplaştırılmış gereksinimler ve beklentiler dinsel ideolojilere uygun bir şekilde biçimlendirilmiştir. İslamiyet'e göre, “cinsler arasındaki ilişki, hiyerarşiye dayalı otorite ilişkisi değil, tamamlayıcı bir birlik olmalıdır. Kamusal alanın efendisi olan erkeğin karşısına özel alanın efendisi olan kadın konur. Kadının ev içi emeği, toplumsal düzenin temelini oluşturan bir emek türü olarak kutsallaştırılır, yüksek bir statü atfedilir. Cinsiyete dayalı iş bölümü, Tanrının cinsleri yaratırken koyduğu bir temel ilke haline dönüşür” (Üşür, 1992: 135).

Kadınların ikincil konuma itilmesi yalnızca dinin bir sonucuna bağlı değildir. Ancak, her topluma özgü toplumsal, ekonomik, tarihsel ve ideolojik koşullar arasındaki etkileşime bağlıdır. Dinin yanı sıra toplumsal yargılar ve

görüşlerle de kadının hareket alanı sınırlandırılmıştır. Bu duruma örnek vermek gerekirse; “Eski Çin’de fazla dolaşmalarını önlemek için kadınların ayakları kötürümleştirildi. Arap ülkelerinde, ‘kadının en iyisi evden iki kez çıkandır; biri, evlenip koca evine gittiğinde ikinci de, öldüğünde’ diye atasözü vardır. Kadınların kamu yaşamına katılmalarını önlemek için fiziki ve zihinsel sakatlamalar görülmektedir. Burada amaç, kadını, kimliği oluşturan güç ve statü ilişkilerinden soyutlamak ve kendi doğasına özgü bir benlik kurmasına engel olmaktır” (Berktaş, 1995: 55). Toplumsal değer yargıları yinelenerek ve kadın psikolojik ve fiziksel anlamda baskı altına alınarak kadının gelişmesi ve ileri bir konuma ulaşması engellenmeye çalışılmaktadır.

Kadının kendinden başka birine yani erkeğe bağımlı olması ve bu şartlar altında kurulan bir ilişki söz konusu olunca iktidar kavramı ortaya çıkmaktadır. İktidar ilişkisi, farklılıklar çerçevesinde var olmaktadır. “Gelenekler, aile, din, yasal yapılar ve alışkanlıklarla kurumsallaşmış olan iktidar ilişkileri, zorlama, otorite, entrika ve kandırma unsurlarından oluşmaktadır. Kadınların, etkiyi temel alan unsurlardan en yabancı oldukları zorlamadır. Otorite ve iktidar yeteneği erkek değerleriyle belirlenmiştir” (Yaraman, 1999: 23).

“Cinsiyetçi rolün öğrenilmesi, toplumsallaşma veya içselleştirme aracılığıyla gerçekleşmekte, kadınlık karakteri, kadınlık rolüne, erkeklik karakteri de erkeklik rolüne uyumlu olarak toplumsallaşma ile üretilmektedir” (Connell, 1998: 79). Kadının ve erkeğin toplum içindeki rolleri, davranış kalıpları, kısacası buldukları konum, toplumsal yapı ve değerlerle çok önceden belirlenmiştir.

Kadının toplumsal yapı içerisindeki konumu, sosyal, ekonomik, eğitimsel, felsefi ve ideolojik açıdan belirlenmiş ve davranışları, işlevleri ataerkil sistem tarafından yönlendirilmiştir. Kadının toplumsal düzen içerisinde gündelik yaşamdaki görevleri ev, çocuk bakımı ve iyi bir eş olmaktır. Kadın bu işlevlerle ve belirli düşünce kalıplarıyla sınırlandırılmıştır.

Ataerkil sistemde kadının denetleyicisi erkektir. “Erkek akıl, ataerkil özne kadınlara ‘siz ötekisiniz ve biz size nasıl olmanızı buyuruyorsak, öyle olmaya gayret edin’ demektedir. Yaşam alanları bile özel ve kamusal alan

olarak biyolojik farklılıklara göre ayrılmıştır” (Özman, 2002: 7). Buradan da anlaşıldığı gibi ataerkil sistem erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliği üzerine kurulmuştur.

Bu sistem kadını hem kamu pratiğinde, hem de kamusal eğitim sürecinden kendisi yoksun bıraktığı halde, ortaya çıkan eksikliğin sorumluluğunu taşımamış, kadının bu durumu, kendisinde bir kapasite yetersizliği olarak görmesini sağlamış ve ufak tefek değişikliklerle ayakta tuttuğu bu işleyiş düzenini savunma görevini kadınlara üstlendirme konusunda sanayileşme çağına kadar büyük ölçüde başarılı olmuştur (Berktaş, 2000: 38).

1.1.2. Anaerkil Aile Düzeni

Türk kültür tarihinin temelinde, bir başka deyişle soydanlık zincirinin kökeninde doğrudan doğruya *ana-soyu* esaslı bulunmaktadır. Günümüz Türkçesinde “kardeş” kelimesinin kökünün karındaş olması bunun önemli bir göstergesidir (Tekeli, 1988: 49).

Erkeğin kesin egemenliğine dayanan ataerkil aile, kuşkusuz ki toplum tarihinin gördüğü tek aile tipi değildir. Birçok toplumda anaerkil aile tipine de rastlanmaktadır. Bu ikinci tipte yani anaerkil aile tipinde kadın egemendir. Aslında bu sorunu “kadın egemendir”, “erkek egemendir” şeklinde ortaya koymak durumu basitleştirmek demektir. Bu durumu mirasın geçiş şekline bağlı olarak, evlenen kişinin gittiği yere göre (kadın mı erkeğin evine, erkek mi kadının evine), akrabalık ilişkilerinde hangi tarafının ağır bastığına bakılarak değerlendirmek ve kendi içlerinde alt gruplarına ayırmak daha doğru olacaktır (Alkan, 1981: 5).

İnsanlığın ilk dönemlerinde, avcılık öncesi çağlarda kadın ve erkek cinselliğinin farklı olarak toplumdaki rolleri üstlendikleri ve rolleri üstlenmede erkeğin üstün bir konumda olması değil, bireyselliğin önde geldiği ya da daha da ileri gidilerek “kadın cinselliğinin” daha egemen olduğu bir toplumsal yapının varlığından söz etmek mümkündür. Yüzyıllar boyunca egemen *babasoylu-ataerkil* ” (patriyarkal) aile tipinin tam tersi olarak kadının egemen olduğu bir toplum yapısı göze çarpmaktadır. Öncü insan bilimcilerin yaptıkları

araştırmalarda, ataerkil (atasoylu) aile yapısından önce anaerkil (anasoylu) bir örgütlenme biçiminin var olduğu ortaya çıkarılmıştır (Erbil, 2007: 37).

“Bu dönemin dinsel inançlarında kadının Tanrıçalık statüsüne yerleştiği de bilimsel bir gerçektir. Bu döneme ait arkeolojik kazıların büyük bir bölümünden çıkan bereket tanrıçası heykelleri, bunu kanıtlar niteliktedir. Kadının toplumun yaşaması, üremesi ve sağlıklı olması için üstlendiği roller, mitsel alanda da, ana soyunu geçerli kılmıştır. Her şeyin kaynağı, doğa anadır. Dinsel inanışta toprak dişidir. İnsan da, tüm diğer canlılar gibi ondan gelmiştir” (Erdem ve Baydaş, 2011: 104).

Bu dönemi daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan “baba hukuku” na karşı “ana hukuku” dönemi diye tanımlamaktadır. Daha sonra bu deyim “anaerkil” olarak yerleşmiştir. Bu dönemde günümüzdeki durumun tersine, kadının biyolojik varlık olarak doğurma özelliğinin bulunması dolayısıyla kadın cinselliğinin o günkü topluluk yaşamında prestij sahibi bir konumda oldukları bilinmektedir. Kadının bu konumu ise, toplumsal roller sonucu değil, kadının biyolojik, doğal yapısından kaynaklanmaktadır (Erbil, 2007: 24). Bu düzende, bilindiği üzere, soy zincirinin ve mirasın ana soyuna göre hesaplandığı, çocukların bugünkü düzende olduğu gibi veli olarak babaya değil ana soyundaki dayıya bağlı ve onun soyuna ait olduğu bir toplum düzeni hâkimdir. Bu düzende kadın ve kadın ailesinin ekonomik bağımsızlıkları söz konusu olmaktadır (Aziz, 1992: 257-258).

İnsanoğlu, ana soylu topluluklar döneminde hiçbir emek harcamadan doğanın ürünlerinden faydalanmaktadır. Yani ilkel komünal toplumlarda insanoğlu doğaya hiçbir şey katmamış, doğanın ürünlerini hiçbir emek üretmeden toplamış ve ürünlerle beslenmeyi sağlamıştır. Toplayıcılık dönemi olarak tanımlanan bu dönemde insanların birbirlerine üstünlük kurmalarını gerektirecek bir durum söz konusu değildir. Ortaklaşa yaşamın dayandığı etkenlerin basında ana soyluluk gelmektedir. Buna doğanın vahşi yaşam koşullarına karşı insanların korunma içgüdüsunü de eklemek gerekmektedir (Kızılkaya, 2004: 9-11).

Anaerkillik, ilk toplumsal örgütlenmelerde uygulanması kaçınılmaz bir başlangıç olmakla birlikte insanlığın evriminin başlangıcında annelerin emeğinin var olduğu gerçeği yadsınamayacak bir gerçekliktir.

1.2. ANAERKİL AİLEDEN ATAERKİL AİLEYE GEÇİŞ

Anaerkil aile tipinden ataerkil aile tipine geçişin nedenleri ve süreci, kuşkusuz ki toplum tarihinin en ilginç ve önemli olaylarından biridir. Çeşitli anlatılarında desteklediği, antropolojik bir varsayıma göre kadın ve erkek insan olarak ilk yaratılış dönemlerinde barınmak, beslenmek, korunmak, kısacası hayatta kalabilmek için hep birlikte avlanıp doğaya karşı birlikte savaşırken, soyun devam etme sorununun kadına yüklediği bebeği karnında taşıma, sonra da besleme ve büyütme yükümlülüğü, bu süre içerisinde onun daha çok barınak içinde kalma zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir (Mitchell ve Oakley, 1984: 25). Özellikle hamilelik döneminde kadın, beslenme gereksinimini oluşturan proteine, av etine ve öteki ürünlere ancak erkeğin aracılığı ile ulaşmaktadır. Bu durum bir ölçüde de olsa kadın erkeğe bağımlı kılmıştır. Bu bağımlılık giderek, erkek tarafından kadına av eti yetiştirilmenin güçlüğü ve erkeğin av etini paylaştığı kadının yalnız o erkeğe ait olması gerektiği düşüncesinin getirdiği mülkiyet duygusu, tek eşli ve erkek egemen bir aile tipinin ilk temel taşlarını oluşturmuştur (Philips, 1995: 46).

Doğa, insanların maddi ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelince insanlar zorunlu olarak doğaya karşı savaş açmışlardır. İlk yaptıkları, yabani hayvanları avlamak, onların etinden, sütünden, derisinden ve evcilleştirerek gücünden yararlanmak olmuştur. Bu da klanın bireyleri arasında iş bölümünü doğurmuştur. Avcılar, av aletleri yapanlar, doğal olarak topluluğun sözü geçen yani egemen bireyleri olmuşlardır. İşte bu egemen avcılarla ataerkil aile yaşamına ilk adım atılmıştır (Kızılkaya, 2004; 11). Başka bir deyişle özel mülkiyetle geçişle birlikte ataerkil aile yapısına geçilmiştir. Böylece özel mülkiyetin doğmasıyla birlikte aile yapısında köktenci bir değişim yaşanarak kadınların özgürlüklerini kaybetmesine sebep olmuştur.

Avcılıkta ve ilk çağ dönemlerindeki ekonomik gelişmelerin daha sonra kadın ve erkeğin yabancılaştırılmasına neden olacak bir toplumsal yapı

oluşturduğu görülmektedir. Özellikle çok tanrılı dinlerin ortaya çıkışı ise, kadının birey olarak kendisinden uzaklaşmasına, doğal olan haklarının bir kısmının, toplumun diğer cinseli olan erkeğe verilmesine neden olmuştur. Giderek görev, yetki ve sorumlulukları sınırlandırılan kadının, “ana” yetkisi ile çocukların büyütülmesi, yetiştirilmesi sorumluluğunu üstlendikleri görülmektedir (Aziz, 1992: 258).

Bu açıklamalarla birlikte anaerkil dönemden ataerkil döneme geçişi gerçekleştiren toplumu tarih içerisinde bölümlere ayırarak incelemek daha iyi anlamamıza olanak sağlayacaktır. Toplum buna göre; ilkel, köleci, feodal ve kapitalist olarak sınıflandırılmaktadır.

1.2.1. İlkel Toplum

İnsanlığın evrimi ilkel toplum modeliyle başlar. İlkel toplumlarda başka bir ifade ile ana soylu toplumlarda ekonomi büyük ölçüde, toplayıcılık esasına dayanmaktadır. İnsanoğlu, doğanın ürettiklerini hiçbir emek harcamadan toplayıp tüketmiş ve başka ihtiyaçlarını da bu yolla karşılamıştır. Doğaldır ki toplama yeteneğine sahip her birey, canı istediği zaman başka bir bireyin yardımına ihtiyaç duymadan gereksinimlerini karşılayabilmektedir. Hiçbir bireyin başka bir insana muhtaç olması gibi bir olgu söz konusu değildir. Bu durum, bireylerin birbirleri üzerine egemenlik kurmalarına olanak tanımaz. Kadının erkek, erkeğin kadın üzerinde egemenlik kurmasının maddi koşulları henüz ortaya çıkmamıştır (Kızılkaya, 2004: 16).

Kadın, insanlığın toplayıcılık döneminde özgürdür. Hiçbir seçimde, davranışında erkeğin onu etkilemesi, yönlendirmesi söz konusu edilemez. Tam tersine, erkekler, ana soylu toplumlarda ana soyunu sürdüklerinden ana klanın kurallarına uymakla yükümlüdürler. İlkel toplum yapılanmasının üç ana evresi vardır. Bu evrelere çok kısa bir şekilde değinmekte fayda vardır:

Toplayıcılık evresi; İlkel toplum yapılanmasının ilk evresi olan toplayıcılık evresinde insanlar doğada hazır buldukları yiyecekleri toplayarak ihtiyaçlarını karşılamaktaydılar. Ancak bir süre sonra insanların çoğalması ve doğanın bu insanların maddi gereksinimlerini karşılayamaz duruma gelmesi insanları yeni arayışlara yöneltmiştir.

Avcılık evresi; Toplayıcılık evresinde doğanın artık insanların ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmesi insanların doğaya müdahalesini gerektirmiştir. İlk aşamada doğadaki hayvanlardan yaralanmak gerektiği düşünülmüştür. Hayvanları avlamak için avcılara ve av aletlerine ihtiyaç duyulmuştur. Avcılık ve av aletleri yapma işini erkekler üstlenmekle birlikte bu aletler, erkeğin güç sahibi olmasını sağlamış, alet yapan insanın yani erkeğin ilk özel mülkiyeti de doğal olarak yonttuğu, cilaladığı taş ve bu taşları kullanarak yaptığı kesici, parçalayıcı aletler olmuştur. Alet sahibi insan (erkek), avladığı hayvanlarla içinde bulunduğu toplulukta söz sahibi olmaya başlamıştır.

Tarım evresi; Doğanın yeniden üretilmesinin ikinci aşaması, toprağın işlenmesi yani tarımın yapılmasıdır. İşlenmeye başlanan toprak özel mülkiyet niteliği kazanmıştır. Özel mülkiyet de iş bölümünün ortaya çıkmasını sağlamakla birlikte iş bölümünde üretici güç, doğal olarak toplumun da egemeni olmuştur. İşte bu aşamada kadınlar, ağır ve tehlikeli işlerin erkekler tarafından yapılmasını kabullenmişlerdir (Kızılkaya, 2004: 18). “Kadınların çalışması, artık gittikçe evin bakımı ve düzeni içinde sınırlanıyordu ve daha önce topluluğun gönencinin başlıca ögesi olan kadın emeği, ikinci plana düşüyordu. Üretimde erkeğin rolünün önem kazanması ile birlikte, klan ve aile içindeki durumları da değişti: artık genel gönenç, erkek emeğine bağlıydı. Erkek, yavaş yavaş aile reisi durumuna geçiyor ve klanın toplumsal yaşamında birinci rolü oynamaya başlıyor” (Zubritski, 2007: 57).

İlkel toplum yapılanmasının üç ana evresi olan toplayıcılık evresi, avcılık evresi ve tarım evresi hakkında açıklayıcı birtakım bilgilerden sonra, ekonomik yapıdaki değişimin ana soyluluğu yavaş yavaş işlevsizleştirdiğini ve erkeğin egemenliğini simgeleyen ataerkil yapıyı şartlandırması daha iyi anlaşılmaktadır. Böylece, ana soyluluk dönemi sona ermiş ve yeni bir toplumsal yapılanma olan “ataerkil”lik tarih sahnesinde yerini almıştır (Yılmaz, 2010: 192).

Kısaca, ana soyluluktan ataerkilliğe bir zorunluluğun sonucu olarak geçmiştir. İnsanoğlunun maddi gereksinimleri onun evriminde çok büyük bir önem arz etmektedir. Üretimle birlikte üretim araçları, üretici güçler sürekli

olarak değişmiş ve gelişmiştir. Altyapıdaki bu değişimler, ilkel toplumdan günümüz toplumuna kadar pek çok değişikliğe uğramıştır. Dolayısıyla ilkel komünal düzenin son aşamasına dek etkinliğini sürdüren ana soylu yapılanma, yerini özel mülkiyete dayanan köleci, feodal ve son aşamada da kapitalist toplum düzenine bırakmıştır (Fromm, 1998: 53).

1.2.2. Köleci Toplum

İlkel toplum yapılanmasının üst aşamasında köleci toplum düzeni yer almaktadır. Yerleşik ilkel toplum tarımsal üretim tekniğinde gelişmeler meydana getirmiş, ileri sulama sistemi gibi teknikler ve demirden yapılmış araçlar sayesinde, insanoğlu eskisine oranla doğayı daha fazla kontrolü altına alabilmiştir. Bu da insan emeğinin üretkenliğini arttırmakla birlikte artık ürün getiren sürekli ve düzenli üretime ulaşılmıştır. Tarımsal üretimdeki gelişmenin yanı sıra nüfusun artması, yeni topraklar elde edilmesine yol açan savaşları zorunlu kılmıştır. Savaş tutsakları köleleştirilmiş, artık özgür üreticinin yerini, başkasının yararına ürün yaratan köle emeği ortaya çıkmıştır. Zamanla diğer üretim araçlarıyla birlikte köleler de topluluk başkanının ve öteki yöneticiler grubunun özel mülkü haline gelmeye başlamıştır. Yeni üretim ilişkileri, insanların üretim araçlarına sahip olup olmamalarına göre belirlenmiş ve tarihte ilk kez toplum sınıflara ayrılmıştır (Morgan, 1986: 79-80). Bu sınıflama şu şekilde sıralanmaktadır;

- Üretim araçlarına ve emeklerinden yararlanan kölelere sahip efendiler, egemen sınıf
- Her türlü mülkiyetten yoksun, efendilerin servetini yaratan köleler, köle sınıfı
- Üretim araçlarının sahibi olup kendi emekleriyle üretim yapan özgür üyeler.

Köleci düzen tam anlamıyla kurulduğunda “devlet” doğmuştur. Devletin ortaya çıkması, köleci toplumun, ilk sınıflı toplum olması nedeniyle gerçekleşmiştir. Aynı nedenle tek-eşli evlilik de ilk kez köleci toplumda doğmuştur (William, 2002:98). Erkeğin üretimdeki egemenliği kadın-erkek ilişkisine yansımış ve tek eşli evliliği ortaya çıkararak, erkeğin (babanın)

baskısı altında kadın ve çocuklardan oluşan aile kurumunu meydana getirmiştir. Bu düzende yani köleci toplumda kadın, köle ticaretinin önemli bir satış ürünüdür. Bu durum tek tanrılı dinlerce de onaylanmakla birlikte, kölelerin alınıp satılmasında bir sakınca olmayacağı sürekli dile getirilmiştir. Her ne kadar erkeklerde köle olarak alınıp satılmaktaysa da, bu kadınların ticareti yanında hem daha sınırlı hem de kısa süreli olmuştur (Kızılkaya, 2004: 12). Bu düzende köle kadın ve köle erkek ayrı ayrı sömürülmeleri nedeniyle köle ailesi çok güçsüz konumda bulunan bir kurumdur.

1.2.3. Feodal Toplum

Köleci üretim tarzı yerini, belirgin üretim faaliyetinin yine tarım olduğu feodal üretim tarzına bırakmıştır. 4-11. yüzyıllar arasında gelişen, 12-16. yüzyılları arasında Avrupa'da egemen olan feodal üretim ilişkileri, 16. yüzyıldan sonra çözülmeye başlamıştır. Feodal toplumda da kadının aile içindeki yeri pek iç açıcı değildir. Toprak sahipleri için kadının hiçbir değeri yoktu (Yaraman, 2001: 43). Toprak sahibi, istediği kadar kadınla evlenebilir; harem oluşturabilirdi, kadın ise, bu toplum düzeninde kocasının isteklerine karnını doyurabilmek için boyun eğmek zorunda olan bir varlık olarak yaşamını sürdürmektedir. Çocukları üzerinde söz sahibi olamadığı gibi hiçbir mülkiyet hakkına da sahip olduğu söylenemez. Erkek tarafından sokağa atıldığında hiçbir ekonomik güvencesi yoktur. Bu nedenle de kocasının her dediğini tam anlamıyla yerine getirmek zorunda olan kadının geleceği sadece kocasının söylediklerine bağlıdır. Öyle ki, bu toplum düzeninde tek tanrılı dinler bile erkeği yüceltmekte, kadını ise aşağılamaktadır (Kızılkaya, 2004:12). Feodal düzende üretim araçlarının gerçek sahipleri, yine erkeklerdir. Kadın, konumu ne olursa olsun, herhangi bir üretim aracına sahip değildir. Kadın, yine bir üreme aracıdır. Böyle olunca da kadının ezilmesi, kaçınılmaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özet olarak, kadının cinsel olarak sömürüsünün çok açık olduğu bu toplumlarda kadın, önce beyin, sonra ataerkil aile yapısı içinde kocasının tutsağıdır. Üretime çok yaygın bir biçimde katılmasına karşın, saygın bir yere sahip olamamış ve sürekli ezilmiştir. Sonuçta feodal üretim ilişkileri 16.

yüzyılda çözülmeye başlamış ve ancak 19. yüzyılda yer alan sanayi devrimi ile tamamen çözümlenerek yerini kapitalist üretim ilişkilerine bırakmıştır.

1.2.4. Kapitalist Toplum

Kapitalist toplumlarda kadının konumunun pek de iyi durumda olduğu söylenemez. Bugün dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde kadının rolü, doğurmak, çocuk bakıcılığı ve ev hizmetçiliğidir. Bu rollerin tümü ona ataerkil aile tarafından verilmiştir. Kapitalist toplumda evliliği kabul eden kadın, kendisini bu rollere hazırlamak zorundadır. İnsanoğlu ana soylu toplum yapısından ataerkil aile düzenine özel mülkiyetin doğusuyla geçer. Kapitalizm de özel mülkiyetin en gelişmiş modeli olduğundan ataerkil aile düzeni küreselleşen dünya ekonomisine denk bir gelişme göstermektedir (Kızılkaya, 2004; 13).

Kadın tarihin ve toplumun öznesi değildir; o ancak erkeğin bir “alter egosu”, ona göre tamamlanmış “öteki kişidir.” Kadın kendi kimliği ile toplumla, meslek yaşamıyla ve insanlarla kurduğu doğrudan ilişkilerle değil, babası, kocası, oğlu, sevgilisi durumunda olan erkeklerin kanalından kurduğu ilişkilerle tanımlanır (Tekeli, 1988: 47). Dışarıda çalışmayan kadın ev işleriyle ve çocuğu ile meşgul olmaktadır. Bununla birlikte “tüm kurtarıcı kanunlara rağmen kadın, ev kölesi olarak kalmakta; zira küçük ev işleri onun mutfağı ve çocukların odasına zincirleyerek, saçma, üretici olmayan bayağı, sinirlendirici, sersemletici ve ezici bir uğraşta çabalarını boşuna harcayarak onu bunaltmakta, sersemletmekte, aşağılamaktadır” (Lenin, 1975: 62). Bu görünümüyle kadınlar, ekonomik yönden kocalarına bağımlı, özgür hareket edebilme hakkından yoksun ve toplumun ahlak anlayışı bakımından sürekli küçümsenen ve ezilen kitlelerdir. Kapitalist sistem hem erkekleri hem de kadınları egemenliği altına aldığı gibi erkekleri de kadınları ezmeye yöneltir; ancak her erkek bunu kendi adına üstlendiği ve içselleştirdiği için sistem değişse bile erkekler, kadınlara yönelik ön yargılarını ve iddialarını korumaya devam edeceklerdir (Tekeli, 1988: 175).

Engels kadın sorununun temelini şöyle belirlemiştir:

“Modern karı koca ailesi, açık ya da gizli, kadının köleliği üzerine kurulmuştur ve modern toplum sırf karı koca ailelerinden günümüzde erkek, çoğunlukla hiç değilse varlıklı sınıflarda ailenin desteği olmak ve onu beslemek zorundadır, bu durum ona hiç bir hukuki imtiyazla desteklenmeye muhtaç bulunmayan egemen bir otorite kazandırır” (Tekeli, 1988: 47).

Köle toplumundaki aile yapısı ile ilkel toplumdaki aile yapısı çok farklı özellikler taşımaktadır. Feodal toplumdaki aile yapısı, köle toplumuna göre daha ileri ve daha ilkelidir. Günümüz aile yapısı da kuşkusuz ki feodal topluma göre çok ileride bulunmaktadır. Sınıflı toplumlarda ailenin ortak özelliği, tümünde kadının erkek karşısındaki güçsüzlüğü ve ezilmişliğidir (Şemsettin, 1996: 32). Her ne kadar günümüzde kadın-erkek eşitliğinden söz edilse de bu sadece sözde kalmaktadır. Sınıflı toplumlarda gerçek eşitlikten söz edilmesi mümkün değildir. Özellikle de bu eşitlik kadın-erkek eşitliği anlamındaysa orada gerçek eşitlikten söz edilemez. Erkeğin egemenliğine son vermenin ön koşulu, kadının erkekle birlikte üretimin bütün alanlarına girmesi, kamusal alanda üretime katılması ve erkeğe olan ekonomik bağımlılığından kurtulmasıdır. Kadının ikinci sınıf olmaktan kurtulmasının yolu kamusal alanda üretime katılmaktan geçmektedir (Tekeli, 1990: 45-46).

1.3. TÜRK AİLESİNDE KADIN

Her toplumda olduğu gibi Türk toplumu da yaşadığı dönemlere uygun şartlar altında aileler etrafında şekillenmiştir. Bu durum, göçebe bir toplum iken de, İslam dini ile birlikte yerleşik hayata geçtiklerinde de değişmemiştir. Türkiye’de kadın sorunu incelenirken çoğu kez başlangıç noktası olarak Osmanlı Devleti öncesi göçebe aşiretler dönemi alınmaktadır. Bu dönemde kadınların tüm toplumsal etkinliklere katıldığı, siyasal kararların alınmasında söz sahibi olduğu, kadın ve erkeğin evlilik içinde eşit haklara sahip olduğu, tek eşli evliliğin yürürlükte olduğu araştırmacılar tarafından belirtilmektedir (İnan, 1975: 27).

1.3.1. Eski Türk Toplumlarında Kadın

Türk kadını tarih boyunca çok önemli sayıldığı dönemler yaşamıştır. Avcı-toplayıcı toplumda, ana ilke bu sistemde görülen ve teknoloji yoksunluğu denebilecek durum nedeniyle başlıca üretim aracının ve eldeki bilinen en yaygın enerji kaynağının insanın bizzat kendisi oluşturur. Kadınların sıkça karşılaşılan av kazaları ya da bu av alanları için klanlar arasında verilen sahiplik savaşı nedeniyle topluluğun uğradığı sürekli üye kayıpları karşısında, ifade ettikleri doğum aracılığıyla, kamusal varlığı sağlamaları, aynı zamanda bebeğin anneye başlangıçtaki doğal bağımlılığı yüzünden kadının kendi biyolojik türünün öbür cinsiyeti olan erkek karşısında mutlak bir üstünlük konumuna yerleştirmiştir (Tezcan, 2000: 37-38).

Kadın ve erkeğin eşit konumda olduğu ilkel toplumlarda insanlar doğa karşısında çok güçsüz bir konumda bulunmaktaydılar. Yaşamlarını sürdürebilmek ve doğa ile mücadele etmek için hep birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. Erkek avlanmakta, kadın kök toplamaktaydı. Erkeklerin avlanmasının nedeni daha güçlü olmaları değildir. Zamanla yerleşik hayata geçilmesi, üretim biçimi ve üretim ilişkilerinin değişmesiyle birlikte kadının erkeğe göre konumu da farklılaşmıştır.

Göçebe Oğuzların yaşayış tarzları içinde kadının statüsü erkeğinkinden aşağı bir durumda değildir. Kabile mallarının bölüşümünün de, çocukların yetiştirilmesinde, kabilenin yönetiminde kadın ve erkek eşit haklara sahip olmakla birlikte cinsiyete göre iş bölümü de sadece kadına kolaylık sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Ancak çeşitli kültürlerin iç içe girdiği, Bizans, Arap, Acem, İslam ve batıdaki burjuva kültürünün etkileriyle değişikliğe uğramıştır. Anadolu'ya çeşitli göçlerle yerleşmiş kavimlerin hepsinde aynı töre ve âdetin var olduğu iddia edilememektedir, ancak bu kavimler yerleşme bölgelerine, bölgede hazır buldukları kültüre ve göçebe topluluktan yerleşik topluluk haline geçiş sürelerine göre değişik şekiller almışlardır. Toprağa yerleşmiş bir kavimdeki iş bölümü, aile hukuku ve buna bağlı olarak kadının aile ve toplum içindeki yeri mutlaka farklı olacaktır (Dinçer, 1966: 11).

Eski Türk kavimlerinden bugünkü Türk toplumuna kadar her toplumsal aşamada kadının belirli bir konumu olduğu gibi her toplumda da kadın, içinde bulunduğu toplumsal sınıfın koşullarına, gereklerine uygun bir rol almıştır. Bugünden geriye doğru bakıldığında bu statü ya da rol beğenilmiyor, kadına layık görülüyorsa, bunun nedeni, o günlere bugünün değer yargıları içerisinde değerlendirilmesinden ileri gelmektedir (Çiftçi, 1982: 43). Nasıl ki üretim tarzındaki ve mülkiyet ilişkilerindeki değişiklikler insan arası ilişkilerin birbirlerini karşılıklı olarak etkilemelerine bağlı olarak ortaya çıkmışsa, kadının toplumdaki ve dolayısıyla aile içindeki yeri de bu toplumsal yapıya göre belirlenmiştir.

Günümüzün üst yapısını oluşturan kurum, davranış, tutum ve değer yargıları geçmişin izlerini taşımaktadır. Geçmişin izleri günümüz toplumunda da değişik şekillerde varlığını sürdürmekte ve yaşamımızı etkilemektedir. Dolayısıyla, günümüz toplumunda kadının yeri ve rolü üzerinde durmadan önce, Osmanlı toplumundaki duruma bakmak günümüzü anlamak için yararlı ve gereklidir.

1.3.2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın

Osmanlı toplum yaşamında din çok etkili bir kurum olmakla birlikte devletin yönetimi dini kurallara bağlıdır. Cumhuriyet öncesi Osmanlı toplumu, İslam hukukunun, şeriatın egemen olduğu bir toplum olmakla birlikte şeriat, kadınların erkeklere göre ikincil ve aşağıda bir konumda olduklarını varsaymaktaydı. Evlilik ve aileye ilişkin yasalar, erkeğin çok eşliliğine izin veriyor, eş "tümüne eşit bir biçimde davranmak" koşuluyla dört kadınla evlenebilirdi. Boşanma erkekler için kolaylaştırılmış durumda olmakla birlikte çocukların velayeti de babanın üzerindedir. 20. yüzyıla gelindiğinde imparatorlukta çok az köle kalmıştı ancak, kadınların aile içindeki yasal durumunda 1917 yılına kadar herhangi bir düzelme olmamıştır (Berktaş, 1994: 19).

Osmanlı ailesi özellikler yönünden değerlendirilecek olursa; yönetim açısından ataerkil, boyutları yönünden geniş, soydanlık bakımından babadan oğula geçtiği şeklinde özetlenebilir. Bu dönemde kural olarak erkek vesayeti,

erişkinlikle sona ererken, kız çocukları için vesayet evlenmedikleri sürece devam etmektedir. Hatta evlenen, boşanan kadınlara bile, çoğunlukla bağımsız bir konuda sahip olma hakkı verilmiyordu.

Bu dönemde aile hukuku yönünden de kadınların durumu hiç iyi değildir. Anadolu’ da oldukça yaygın olan “başlık” kurumu bozulmaya elverişli olmakla birlikte kadınların alınıp satılmasına yol açan bir ortam yaratılmaktaydı. Daha öncede belirtildiği gibi kızların evlenmesi ailelerin vereceği karara, kadınların boşanması ise kocalarının vereceği karara bağlı olmaktadır (Alkan, 1981: 10). Kısacası kadın kendi hayatı ile ilgili en önemli iki konu hakkında karar verme hakkına sahip değildi. 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında biraz hafiflese de, özelliklede yüksek sınıflarda geçerli olan bu kurala göre kadınlar, evden dışarı çıktıklarında peçelenmek durumundaydılar ve yine üst ve orta sınıf evlerinde kadınlar için ayrı bölümler bulunmaktaydı (Berktaş, 1994: 19). Buradan da anlaşılacağı gibi Osmanlı kadınları yasal olarak ikincil bir konumda kabul edilmekte ve ailenin ayrı, özel alanına sürülmüşlerdir. Ancak söz konusu olan bu durum, onların yani Osmanlı dönemindeki kadınların, hiç bir hak, güç ve etkiye sahip olmadıkları anlamına gelmez. Kadınlar göreneklerin ve hukukun sınırladığı alan içinde, zevcelik, özellikle de dini açıdan üstün tutulan ve yüceltilen annelik rolleri sayesinde otorite, etki uygulama olanağına sahiptiler.

Osmanlılarda çarşafı soylulardan ve köylülerden çok kentli orta sınıfın kullandığı görülmektedir. Aslında, bilinen kara çarşaf geçen yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır. O zamana kadar kullanılan ferace ve yaşmak, örtünmekten çok süslenmeye yaramaktaydı. 1889 da İkinci Abdülhamit’in çıkardığı bir fermanla, ferace ve yaşmak saraylı kadınlara özgü kılınmakla birlikte halktan olanların giymesi ise yasaklanmıştır (Alkan, 1981: 12). Osmanlı imparatorluğunda 20. yüzyıla kadar kadınlar kamusal alanda örtü ve harem olgusu ile uzaklaştırılmışlardır.

Göçebe aşiretler döneminde üstün bir konuma sahip olan kadının Osmanlı toplumunda yerini kaybetmesinin nedenleri açıklanırken iki görüş öne sürülmektedir. Bu görüşlerden ilkinde göre, İslam dininin kabul edilmesiyle kadın toplumda yerini kaybetmiş ve eve kapanmıştır. Diğer bir görüşe göre ise,

kadının toplumdaki yerini kaybetmesinin temel nedeni, Osmanlı devletinin kuruluş aşamasından başlayarak Bizans kurumlarının etkisinde kalması ve kadının hareme kapanmasıdır (Çiftçi, 1982: 81). Öne sürülen bu iki görüşün de kadının Osmanlı toplumundaki geri konumunu açıklamakta geçerli olduğu açıktır. Osmanlı toplumunda kadını, saraylı kadın ve emekçi kadın olarak ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Saraylı kadının üretime hiçbir katkısı yoktur. Emekçi kadın ise, adından da anlaşılacağı üzere, bütün gün tarlada çalışmakta, emek harcamakta ve üretime katkıda bulunmaktadır.

Dinin kadını ikinci sınıf sayması ve din kurallarının katılığının yanı sıra Osmanlı toplumunda kadınlarla ilgili yapılan düzenlemelerin biçimsel niteliği o dönemde kadınların konumu ve içinde buldukları durumu ortaya koymaktadır. Katılaşan dinsel kuralların ve tutuculuğu gittikçe artan bir toplumsal yapının etkisi altında kalan kadınlar daha çok evlerine kapanır olmuşlardır. Zengin konaklarında kadının eve kapanması da yeterli olmamış, haremlere kapatılmışlardır. Kadın sokağa çıkması gerektiği zaman peçe takmaya zorlanmıştır. Ayrıca daha önceleri ince ve güzel bir görünüme sahip olan peçenin kumaşı gittikçe kalınlaştırılmıştır.

Osmanlı toplumunda kadın sorunu ancak Tanzimat'tan sonra gündeme gelmiştir. Tanzimat yönetimi "tüketici insan kalabalığını çeşitli düzeylerde üretici kılabilmek için maarif politikasına öncelik vermişler ve bu sayede kadın gündelik hayatta ağırlığını duyurabilmiştir. Tanzimat maarifçiliği, klasik ev kadını yanında o zamana kadar toplumun yabancı olduğu iki değişik kadın tipini de yaratır: İşçi ve entelektüel kadın" (Işın, 1988: 150). Tanzimat ile birlikte, kadınlara çok sınırlı da olsa bazı haklar verilmeye başlanmıştır. Batıya açılma çabalarının bir sonucu olarak, ticaret burjuvazisinin de sağladığı destekle, bir seçkin erkek grubu kadınlara hak tanınması girişiminde öncü olmuştur. İstanbul'daki ticaret burjuvazisinin bu girişimi desteklemesinin en önemli nedenleri, gelişen kapitalist ilişkilerin emeğin özgürleşmesini zorunlu kılması ve belli bir eğitim düzeyine gelmiş işgücüne gereksinim duyulmasıdır (Altındal, 1977:125).

Kadın haklarının savunulması konusunda ilk çalışmalar 19. yüzyıl içinde başlamıştır. Osmanlı toplumunun büyük bir hızla batılılaşmasını

isteyenler şunları talep ediyorlardı: sarayda tek eşliliğin hukuksal rejiminin uygulanması, bu amaç doğrultusunda padişahın odalıklarının tasfiyesi, kadın giysilerinin özgürce seçilebilmesi, kolluk kuvvetlerinin kadınların özel yaşamlarına müdahale etmemeleri, evlilikte serbestçe eş seçebilme olanağının sağlanması, evlilik hazırlıkları sırasında aracılardan kaldırılması, kızlar için özel bir tıp okulunun kurulması, Avrupa'dan esinlenen bir medeni yasanın kabul edilmesi, çok eşlilik ve tek taraflı boşanma yasalarının kaldırılması ve kadın sorununa önem verilmesi (Unat, 1979: 16).

Batılılaşma taraftarlarının başlattığı tartışmalarda kadınların toplumdaki durumu, peçe, çarşaf sorunları ve kadının eğitimi üzerinde durulmuştur. Bu tartışmalar sonucunda Osmanlı imparatorluğunun geri kalmasının başlıca nedeninin, kadınların ikincil ve aşağı konumda olması ve bunun sorumlusunun da din olduğu sonucuna varılmıştır. İkinci Meşrutiyetin sağladığı görece özgürlük ortamı içinde tartışılan sorunlardan biri de aile kurumu olmuştur. Tek eşlilik, aile kurumunu yeniden düzenlenmesi, kadın ile erkek arasında toplumsal eşitliğin sağlanması için eşit eğitim olanağının sağlanması, peçe ve çarşafın kaldırılması bu dönemdeki kadına ilişkin tartışma konularındandır. Daha sonra kadınlar için okullar belli bir biçimde artmaya başlamıştır. 1911'de ilk kız lisesi açılırken bunu 1913'de hastabakıcı kursunun açılması izlemiştir (Berkes, 1973: 390). Meşrutiyet sonrasında, kadının konumu konusundaki tartışmaların temel niteliği, bu tartışmanın Batıcılık-İslamcılık çatışmasının uzantısı olarak ortaya çıkmasıdır. Din adamları, kadının örtünmesi üzerinde durmakta ve büyük çoğunlukla kadınların erkeklerle eşit eğitim olanaklarına sahip olmalarına karşı çıkmaktaydılar (Berkes, 1973: 393).

19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında, hızlı bir değişim içinde olan Osmanlı toplumunda kadınlar, ekonomik baskılar, batı etkisi, eğitim reformu ve özellikle de 1912-1913 balkan savaşı ve sonraki Birinci Dünya savaşı gibi etkenler nedeniyle, evlerinden çıkıp kamusal alana girmeye başlamışlardır. İş yaşamında yer alan kadınların yanı sıra, birçokları da evlerinden çıkarak sosyal yardım işleriyle uğraşmaya başladılar (Berktaş, 1994: 19-20). Toplumsal yaşamın tümünde büyük değişimlere ve ilerlemelere neden olan bu gelişmelerle birlikte, kadınlar ile erkekler arasındaki katı sınırlar artık aşılmaya

başlanmış ve kadınlar artık toplumda farklı alanlar da kendilerini göstermeye, ifade etmeye çalışmışlardır.

Kadının batılılaşma sürecinin, odak noktası olarak görülmesi ve kadının toplumsal yaşamdaki görünürlüğü ile birlikte kadın-erkek eşitliği tartışmaları bağlamında kadın konusunda iki ayrı görüş söz konusu olmaktadır: Osmanlı Batıcıları medenileşme sürecinin yalnızca kadının dini kurallar ve geleneksel bağlarda bağımsızlaştırılmasıyla sağlanabileceğini savunmaktadırlar. Osmanlı muhafazakârları ise, kadınlara tanınan bu türden özgürlüklerin istemeden de olsa toplumun ahlaki dokusunun çözülmesine yol açacağı görüşündedirler. Bunun sonucu olarak da Batıcılığın önde gelenleri tarafından kadınların geri kalmışlığının bir simgesi olarak değerlendirilen örtünme, yine onlar için toplumun uygar insanlardan ve dünyadan koparılmalara anlamına gelirken, hem kadınların cinselliğini hem de toplumun ahlakını koruyan İslamcılar için tam tersine bir erdem işaretine dönüşmüştür (Göle, 1998: 29). Kadın hakları bu dönemde kadının ikinci cins olarak ezilmişliği düşüncesinden hareketle tartışılmamış, aksine ülkenin kalkınmasında millî mesele olarak görüldüğü için tartışılmıştır (İmançer, 2002: 162). Kadın eğitilir ve mevcut durumu geliştirilirse, bir anne olarak gelecek nesillerin daha iyi yetişmesini sağlayacak ve ülkenin kalkınmasında etkin bir rol oynayacaktır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki kadının yeri ve konumu konusundaki tartışmalar, Cumhuriyet devrimi ile batıcı düşünceyi benimseyen Kemalist ideolojinin hâkimiyet kazanmasıyla sona ermiştir. Önemli sorunların çözümlenmesi ise, yeni doğmakta olan Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakılmıştır.

1.3.3. Cumhuriyet Dönemi Türk Aile Yapısı ve Kadının Yeri

Osmanlı İmparatorluğu'nda on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren tartışmalara konu olan kadının ailedeki konumu, Cumhuriyet'in kuruluşu ve 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile kâğıt üzerinde köklü bir dönüşüme uğramıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda var olan paralel hukuk sistemlerine son veren, aile yasasını laikleştiren, tek eşlilik ilkesini getiren ve birçok alanda kadınlara erkeklerle eşit haklar sunan Medeni Kanun modern aileyi hedeflemekteydi. Medeni Kanun'da dâhil olmak üzere gerçekleştirilen reformlarla amaçlanan değişimlerin sanayileşme, modernleşme ve eğitimin

yaygınlaştırılmasıyla yurdun her yerine yayılacağı Cumhuriyet aydınlarının temel varsayımlarından biridir. Dolayısıyla, Cumhuriyet'in kuruluşu sırasında var olan ve bölgesel koşullara, dinsel yorumlara, etnik yapılara göre değişiklik gösteren aileye ilişkin yasalar ve uygulamaların modernleşmeyle kendiliğinden ortadan kalkacağı varsayılmıştır (İlkkaracan, 1998: 173).

Kurtuluş savaşı ve Cumhuriyetin kuruluşu Türk toplumunda kadın haklarının yasal gelişimi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Savaşa katılan ve örgütlenme çabasına girişen kadınların Kurtuluş Savaşı sonrasında kadın haklarını gerçekleştirme yolunda girişimde bulunmamaları Tanzimat'tan sonra başlayan kadın sorunu tartışmalarının genel niteliğine uygun düşmektedir. Kadınlar kendi hakları için girişimde bulunmak yerine yönetici kadroların kendilerine verdikleriyle yetinmektedir (Çitçi, 1982: 89-90).

Türk kadınının Cumhuriyet döneminde kazandığı yasal haklar değerlendirilirken genellikle kadınların Kurtuluş savaşına etkin bir şekilde katılmalarının yasal hakların tanınması açısından yönetici kadrolar üzerinde belli bir baskı oluşturduğu ve kadınlara ödül olarak yasal hakların tanındığı üzerinde durulmaktadır (İnan, 1975: 133).

Bağımsızlık Savaşı'ndan sonra, Kemalist milliyetçi kadroların önderliğinde Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu savaş, kadınların erkeklerin görevlerini başarıyla üstlenebildiklerini kanıtlamış olsa bile, kadınların geleneksel rollerinde köklü bir değişiklik yaratmamıştır. Ülkeleri içi savaşı ve kendi geçimlerini sağlayan kadınlar, yeni edindikleri hak ve rollerin genişletilmesi bir yana, bunların meşruluğunu bile pek savunmamışlardır. Böylece, 1920'lerin sonları ve 1930'ların başlarında kadınlara toplumsal ve siyasal hakların hangi koşullarda sağlanacağını belirleyenler, Cumhuriyet Türkiye'sinin kurucuları ve önderleri olan erkekler olmuştur (Berktaş, 1994: 22).

Kadınların mevcut konumunda meydana gelen gelişmeler ve iyileşmeler, Kemalistlerin büyük çaba gösterdikleri geleneksel değerlerin değişmesi için bir araç olduğu kadar, kendi basına da bir amaçtır. Mustafa Kemal, sadece halifeliği kaldırmak ve hayatın her alanını laikleştirmekle

kalmamış, aynı zamanda daha geniş bir İslami bilinç yerine ulusal bir bilinç yerleştirmeye çalışmıştır. Latin alfabelerinin kabulü, kıyafet kanunu ve Türk tarihinin, İslam-öncesi mirası vurgulanarak yeniden yapılan yorumu, yeni devletin hizmetindeki kültürel bir canlanma ve seferberliğin önemli unsurlarıdır. Mustafa Kemal hayal edilenden çok daha fazla ileri gitmekle birlikte Kemalizm ve Cumhuriyet'e geçiş, geçmişle önemli bir kopuşu temsil etmektedir (Berktaş, 1994: 22). Cumhuriyet rejimi batılı düşünceyi çıkış olarak görmüş ve bu bağlamda toplumda kadının yerini tanımlayan çeşitli yasalar oluşturmuştur.

1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1925 Kılık-Kıyafet Kanunu, 1926' da Türk Medenî Kanunu gibi yasal düzenlemeler, kadının toplumsal statüsünü ilke olarak erkeğinkine denk kılmaya çalışmış, her iki cinsten vatandaşlara eğitim, velayet, miras, siyasal hakların kullanımı, boşanma gibi konularda eşitlik tanımıştır. Söz konusu düzenlemelerde en çarpıcı yenilik, çok eşli evlilik ve erkeklere tanınan tek yanlı boşanma haklarının kaldırılmasıdır (Dincer, 1966: 140). Mustafa Kemal, Medenî Kanun ile topluma yeni bir aile yaşamı biçimi getirmek istemiş ve bu yoldan özel yaşama eşitlik aşısı yapmaya çalışmıştır. Görüldüğü gibi Cumhuriyetle birlikte kadının toplumsal statüsü birden bire çok önemli ilerlemeler göstermiştir.

Atatürk Devrimleri içinde en önemlisi sayılan Medenî Kanunun kabulü ile kadınlara büyük bir özgürlük hakkı tanınmıştır. 1926'da Türk Medenî Kanunu'nun kabul edilmesi ailenin laikleştirilmesini getirmiş ve erkeğin çok eşliliğini kaldırarak, medeni nikâhı zorunlu kılarak, her iki tarafa da boşanma hakkı tanıyarak, yine her iki tarafa da velayet hakkı vererek ve mirasta eşitliği sağlayarak kadınların toplumsal konumunu yükseltmiştir. Yasa kadını ilk önce anne ve eş olarak görmekte, hak ve ödevlerini de bu genel çerçeve içinde düzenlemektedir. Ailenin başı erkektir. Aile birliğini erkek temsil etmektedir (m. 154), kadın kocasının seçtiği yerde oturmak zorundadır (m. 152/2). Kadın kocasının soyadını almak zorundadır. Kadının hak ve ödevleri arasında evi idare etmek (m. 153/2), kocasının kendisine bakmasını istemek (m. 161), eve ve çocuklara bakmak vardır. Erkek ise karısının ve çocuklarının geçimini sağlamakla yükümlüdür (Çitçi, 1982: 91).

Bu hukuksal maddelerden de anlaşılacağı gibi evlilik içindeki iktidar yapısı ataerkil bir biçimde yapılanmıştır. Yani aile içinde hem biçimsel hem de pratik olarak erkeğin egemenliği sürmektedir. Medeni Yasa günümüz koşulları altında değerlendirilecek olursa, kadın erkek ilişkileri bakımından ataerkil bir bakış açısını yansıttığı ve aile içinde eşitliği sağlamaktan uzak olduğu gözlenebilir. Aslına bakılacak olursa, bu hükümler kadını aşağı bir konumda sayan hükümler değil, Türkiye'nin gerçekleri ve toplumsal yapısı göz önünde bulundurularak konmuş hükümlerdir.

Kemalist dönemde ortaya çıkan yeni kadın portresi geçmişle kopuşun önemli bir göstergesi olmuştur. Mustafa Kemal de bu simgenin yaratılmasında büyük katkısı olmuştur. Mustafa Kemal, erkek çocuklarının tercih edildiği bir toplumda kız çocuklarını evlat edinerek, kadınların görünebilir kılınması için çok büyük çaba harcamıştır. Kemalist iktidar, kentli orta sınıf kadınlarına yeni olanaklar ve fırsatlar tanımıştır ancak, aynı zamanda da onların siyasal inisiyatiflerini kısıtlamış ve bağımsız hareket etme yeteneklerini sınırlandırarak özerk bir kadın hareketinin ve ideolojisinin yaratılmasını büyük ölçüde engellemiştir (Berktaş, 1994: 24). Kısacası, tek parti devletinin Cumhuriyet kadınına kendi amaçları için biçimlendirip yönlendirmek istemesi, yani kadını amaçları için bir araç olarak kullanması, özerk bir kadın hareketi oluşmasını önlemiş ve kadınlar Kemalist-ulusçu ideolojiyi içselleştirmiş olduklarından bu onların bağımsız bir bilinç geliştirmelerini güçleştirmiştir.

1950'li yıllara kadar Türk toplumunda iş hayatında yer alan üst düzeydeki kadınlar genelde bekâr, giyim ve tavırlarında cinsiyetsiz bir sadelik taşımakta olan kadınlardır. Eğitim görmüş kadınların büyük bir kısmı evlendikten sonra meslek yaşamlarını ikinci plâna atmışlar, hatta evliliği kendilerine meslek olarak seçmişlerdir, ancak Türkiye'de bu yıllardan sonra eğitilmiş ve iş yaşamına girmiş kadın sayısında hızlı bir artış gözlenmektedir (İmançer, 2002: 163).

1960 yılında hazırlanan anayasa, bireysel hak ve özgürlüklere güvence veren tutumuyla demokrasi ve liberalizm savaşımında yeni bir asamaya varılmıştır (Arat, 1991:8). 1961 Anayasası, *Eşitlik* ilkesini on ikinci maddesinde somut bir şekilde ortaya koymuş, temel hak ve ödevler ile kişinin

temel, siyasal, ekonomik hak ve ödevlerini ayrıntılı bir şekilde belirtmiştir. Önceki yasalarda olamayan sosyal ve iktisadi haklarla ödevleri, ayrı ayrı başlıklar altında toplayıp belirleyen 1961 Anayasası, ailenin korunması, mülkiyet hakkı, çalışma ve sosyal güvenlik hakları ve öğrenim haklarının sağlanmasında devlete düşen görevleri belirtmiştir. 1980'li yıllardan sonra Kemalist devletin kadınlara tanıdığı fırsatlardan yararlanmış, eğitilmiş bir kentli kadın kesimi oluşmuştur.

Türk toplumunda ve Türk aile yapısında kadına verilen rolün değişmesinin ancak kadının bilinçlenmesi, güçlenmesi, örgütlenmesi ve konumunu değiştirme yönünde destek alarak çaba göstermesiyle uzun bir süreç içinde gerçekleşebileceğini söylemek mümkündür (Doltaş, 1992: 63). Kadınların çalışma yaşamına girmelerinde eğitim düzeylerinin yükselmesi büyük bir etken olarak görülmekle birlikte, ekonomik zorunlulukların temel neden olduğu düşünülmektedir. Kadınların ev ve aile sorumluluklarını her zaman öncelikli gördüğü ve zaten toplumunda kadından bunu beklediği bir gerçektir.

1980 askerî darbesi sonrasında, Türkiye'de kadınların kadın oldukları için karşılaştıkları sorunları gündeme getiren bir kadın hareketinin olduğu görülmektedir. Hareketi, devletten bağımsız, kendiliğinden oluşmuş bir hareket olarak değerlendirmek mümkündür. Bu harekete, bazen belli yayın organları, bazen sadece ortak kimlikler çerçevesinde toplanmış küçük gruplar veya tek tek yazarlar, sanatçılar, gazeteciler de desteklemişlerdir. Ortak amaç kadınların kadın oldukları için karşılaştıkları sorunları sorgulamak, bu sorunlara çözüm aramaktır. Bu amaç çerçevesinde değişik ideolojiler ve görüşler dile getirilmektedir. Çoğunlukla iş sahibi, eğitim görmüş, orta sınıf, kentli kadınların önderliğinde başlatılan hareket içinde kısa zamanda gençlerin etkin rol oynadıkları görülmektedir (Arat, 1991: 10). 1980'lerin ortamında, kadını odak noktası yapan bir politik ideoloji, Atatürkçü geleneğin kadın konusuna kazandırdığı saygınlıkla meşru görülebilmektedir. Böylece sağ-sol eksenine dayanmayan, kendi eksenini kendi yaratan feminist ideoloji, 1980'ler kadın hareketine yol gösterebilmiştir (Arat, 1991: 13).

1980 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu “*Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslar Arası Sözleşmesini*” kabul etmiş ve bu Sözleşme 11.06.1980 tarih ve 3232 sayılı kanunla Türkiye tarafından onaylanmıştır (*Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi*). Sözleşmenin 16. maddesi g fıkrası “*Aile adı, meslek ve iş seçimi dâhil, karı ve koca için taraf devletlerce eşit kişisel haklar sağlanacaktır*” demektedir. Medeni Kanun incelendiğinde 152. madde kocayı ailenin geçimini sağlamak, 513. maddenin L fıkrası kadını ev işlerini görüp, koca ve çocuklarına bakmakla yükümlü tutmaktadır. Gerçekte yalnızca ev emekçiliğinin kadının asli görevi olduğunu savunup, bu işlerin aksamaması için kadının çalışması 159. madde ile eşinin iznine bağlanmaktadır.

Türkiye’de 1980 sonrası kadın kimliği çeşitli açılardan ele alınmıştır. Yöre ve sınıfa göre değişen kadın sorunu konusu çeşitli bakış açılarıyla değerlendirilerek, Türk kadınlarının bilinçlendirilmesine, onların kendi kişiliklerine ve yaşamlarına sahip çıkmalarına öncülük edilmiştir. Bugün Türkiye’de kadınlar kırk yılı aşkın bir süredir batı burjuva demokrasilerinde kadınların sahip olduğu haklara sahiptirler. Kadın-erkek eşitliği anayasal bir ilke olmasına karşın, hakların kullanılması açısından kadınlar erkeklerden ayrı bir kategori oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, sınıfsal konumlarına göre, kendi aralarında da farklılıkların olduğu açıktır. Bugün Türk toplumunda sadece tek bir kadın sorunundan söz etmek artık mümkün değildir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TOPLUMSAL CİNSİYET, ROLLER VE ÖTEKİLEŞTİRME

Toplumsal cinsiyet kavramı “cinsiyet” kavramından yola çıkarak, bireyin kendisini kadın ve erkek olarak nasıl algıladığına ve algılamaların inşasında, toplumsal ve kültürel bağlama atıfta bulunmaktadır. Kavramın toplumsal bir yapı taşı olarak yaşama yansıtış biçimi her dönemin kendi karakteristik özelliklerini kendi içinde barındırmasını doğurmaktadır. Her toplumda ve aynı toplumda farklı zamanlarda kadın ve erkeği birbirinden ayıran ve toplumsal rollerini yazan bir dizi toplumsal ve kültürel değerler zinciri bulunmaktadır. Bireylerin farkında olsun ya da olmasın, kendi bireysel özelliklerine ve farklılıklarına rağmen soyutlanamadıkları sistemde, içinde bulunulan toplumun değer yargılarından ve toplumsal rollerin etkisinden kurtulamadıkları söylenebilir. Bu noktada toplumsal cinsiyetin biçimlenmesinde etkili olan toplumsal değerler, bireyin dışında zorlayıcı ve buyurucu bir güçle, kişinin farkındalığını gözetmeden onu yönlendiren, denetleyen bir özelliğe sahiptir (Demez, 2005: 22).

2.1. TOPLUMSAL CİNSİYET NEDİR?

Toplum kadın ve erkeğe farklı özellikler, davranışlar, roller, sorumluluklar yükleyerek farklı davranmaktadır. Bu farklılıkların nedenleri ile ilgili yapılan araştırmaların her geçen gün giderek artması sonucunda cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımı üzerinde durulmaya başlanmıştır. Toplumsal cinsiyet (*gender*) ile cinsiyet (*sex*) kavramlarının genellikle birbirleri yerine kullanıldıkları görülse de, aslında çok farklı anlamları bulunmaktadır. Illich’e (1996: 88) göre, *gender* (*toplumsal cinsiyet*) cinsiyetten başka ve daha fazla bir şeydir. Ancak Dökmen’in de (2010: 5) belirttiği gibi, cinsiyet ve toplumsal cinsiyeti tamamen birbirinden ayırmak mümkün değildir; zira kültürün kadından ve erkekten beledikleri (*toplumsal cinsiyet*), kadının ve erkeğin fiziksel bedenlerine (*cinsiyet*) ilişkin gözlemlerden tamamen ayrı değildir.

Cinsiyetçilik kavramı, kadın ve erkek arasındaki farklılıkları tümüyle fiziksel ve biyolojik temellere yani cinsiyet (*sex*) kavramına dayandırmaktadır.

Oysa günümüzde bu farklılıkların tümüyle cinsiyet olgusuna indirgenmesinin doğru olmadığı kabul edilen bir gerçekliktir. Bu çerçevede doğrultusunda cinsiyet (*sex*) ile toplumsal cinsiyet (*gender*) arasında bir ayırım yapılmaktadır. Scott'a göre (2007: 28) cinsiyet, sadece biyolojik kimliğe işaret ederken; toplumsal cinsiyet toplumdaki topluma, kültürden kültüre değişen psikolojik, sosyal ve kültürel farklılıklara işaret etmektedir. Kadın ve erkek arasında sadece cinsiyet farklılıkları değil, kültürel olarak inşa edilmiş rol, tutum ve davranış farklılıklarının da bulunduğu kabul edilmektedir. Bu tür farklılıkların cinsiyetle doğrudan bir ilgisi bulunmamaktadır. "Cinsiyet doğumla kazanılmakta, toplumsal cinsiyet ise doğumdan sonra ve toplumsallaşma süreci boyunca öğrenilmektedir" (Reed, 2003: 45).

Cinsiyet ontolojik, toplumsal cinsiyet ise sosyolojiktir. Cinsiyetçilik ile toplumsal cinsiyet kavramları, farklı şeyler olmakla birlikte aralarında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Zira cinsiyetçilik, belirli bir toplumsal cinsiyet tanımını gerektirmektedir. Toplumun cinsiyet algısı değişince, bu temel üzerine inşa edilmiş olan cinsiyetçilik de tutarlılığını yitirmektedir (Scott, 2007: 21).

Demez'e (2005: 29) göre, toplumsal cinsiyet kavramı cinsiyetin biyolojik özelliklerinden bağımsız olarak kadın ve erkeğin toplumsal algılanışlarına ve kültürel olarak kadın ve erkek olma sürecine işaret etmektedir. Toplum kadını ve erkeği tarihsel süreç boyunca bazı alanlara ait kılmakta; yaşanan toplumsal yapı ve dönem kadının ve erkeğin sosyal işlevlerini belirlemektedir. Kadının ve erkeğin görünürlüğü ve değeri yine kültür tarafından belirlenmektedir. Türk'e (2012: 2) göre "cinsiyet ele aldığı nesneyi tarihin ve her türlü kültürel bağlamın dışında değişmez bir öze sahip olarak değerlendirirken, toplumsal cinsiyet kavramı tarihsel ve sosyokültürel bağlamların farklılaştırıcı etkisinin altını çizmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde cinsiyet belirlenime, toplumsal cinsiyet etkileşime vurgu yapmaktadır"

Scott'a (2007: 11) göre toplumsal cinsiyet, erkeklerin ve kadınların öznel kimliklerinin sadece toplumsal kökenlerini belirgin kılmanın bir yoludur. Bu tanımlamada "toplumsal cinsiyet," cinsiyeti olan bir bedene zorla kabul ettirilmiş bir toplumsal kategoridir. Yüksel'e (2001: 73) göre toplumsal

cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasındaki toplumsal, kültürel, ekonomik, politik ve davranışsal tüm farklılıkları içermektedir.

Ilich (1996: 89), “toplumsal cinsiyetin asimetric ve muammalı bir bütünleyiciliğin belirtisi olduğunu ve bu terimin erkeklerle bütünleşen yerleri, zamanları, aletleri, görevleri, konuşma biçimlerini, jestleri ve kavrayışları kadınlarla bütünleşenlerden ayırt ettiğini” ifade etmektedir. Tüm bunlar toplumsal ve kültürel normlara göre belirlenmekte; bireyin kadın ya da erkek olma gibi temel bireysel niteliklerinin ve kişisel kamalarının toplumun kadınlık ve erkeklik normlarına uygun olması gerekmektedir (Yüksel, 1992: 33). Bu normlar arasında, kadın ve erkeklik rolleri, kadın ve erkeğin kendini sunuş şekli, konuşması, davranış kalıpları ve giyim kuşam kodları bulunmaktadır. Bu kalıp ve kodlamalar toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Kısacası toplumsal cinsiyet kavramı tüm toplumsal kurum ve pratiklerle ilişkilidir.

Adler’e (1999: 61) göre toplumsal cinsiyet, kişinin kadınsılığı (*femininity*) ve/veya erkeksiliği (*masculinity*) gibi cinsiyet tanımlamalarında söz konusu edilen ve süreç içerisinde kültürel ve toplumsal yapılarla eklemlenen anlamları ve deneyimleri ifade etmektedir. Connell’e (1998: 190) göre toplumsal cinsiyet, insanların eril ve dişil olarak, üremeye dayalı bölünmesi kapsamında ve bölünmeyle bağlantılı olarak örgütlenmiş pratiktir.

Bütün bu tanımlamalardan yola çıkarak cinsiyetin, bireyin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özelliklerine; toplumsal cinsiyetin ise kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rollerine ve sorumluluklarına vurgu yaptığı söylenebilir. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek olarak toplumun bizi nasıl gördüğü, nasıl algıladığı, nasıl düşündüğü ve nasıl davranmamızı beklediği ile ilişkili bir kavram olarak kendini göstermektedir.

Toplumsal cinsiyete ilişkin algılamalar, toplumsal değişimle birlikte değişen kültürel bir olgudur. Toplumsal cinsiyetin kazanılması ve pekiştirilmesi sürecinde aile başta olmak üzere tüm toplumsal kurumların etkisi görülmektedir. Toplumsal cinsiyete ilişkin rol ve sorumluluklar toplumsallaşma süreci içerisinde öğrenilmektedir. Bu süreçte kadın ve erkek

rollerini öğrenen birey, toplumun beklentilerine uygun olarak davranmakta zorluk çekmemekte, hatta çoğu zaman farkına bile varmamaktadır. Başka bir deyişle, “toplumsal cinsiyet var olan bir şey değildir; kadın ya da erkek olmayı öğrenmekten daha fazla bir şeydir, başkalarıyla olan toplumsal etkileşimlerimizle de toplumsal cinsiyetin oluşmasına yardım etmekteyiz. Toplumsal cinsiyet ve farklılıklarının her gün yeniden yaşanılan bir süreç olması, toplumsal cinsiyetin sürekli olarak yeniden öğrenildiği ve üretildiğinin bir göstergesidir” (Hablemitoğlu, 2004: 39). Kısacası, toplumsal cinsiyet var olan, gelişimini tamamlamış bir kavram değildir. Connell’in (1998: 191) de belirttiği gibi toplumsal cinsiyet, “bir nesne olmaktan çok bir süreç” niteliğini göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin verilen tüm tanımlamalarda kültürün, toplumsal cinsiyete ilişkin algılamalardaki etkisi kendini göstermektedir. Dökmen’e (2006: 25) göre kültürel bir kodlama anlamında giysi bu konuda belirleyicidir. Ortalama biçim ve görüntü olarak bedensel farklılıkları çok fazla olmayan kadın ve erkek, giysilerle farklılaşmakta; Connell’in (1998: 109) ifadesiyle “kadınlar etekle, erkekler pantolonla kategorikleştirilmektedir.” Giysi, bireyin kişisel tercihlerini hemen dışa vuran en temel toplumsal cinsiyet göstergesidir. Kadınlığın etekle, erkekliğin pantolonla kodlanmasının yanı sıra, bireyin tarzı (*seçtiği renkler, modeller, takip ettiği akınlar*), cinsel eğilimi (*erkeğin hangi kulağına küpe taktığı*), meslek ve uğraşıya özgü kostümler (*hemşire üniforması, mutfak önlüğü ya da iş tulumu*) ile yapılan kodlamalar da toplumsal cinsiyete uygunluk konusunda ipuçları vermektedir (Dökmen, 2006: 27).

Toplumsallaşma süreci içerisinde oluşan toplumsal cinsiyet farklılıkları, bu özelliğiyle toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişebilmektedir. Pek çok toplumda kadın ve erkek farklı bireyler olarak algılanmakta; kadın ya da erkek olmanın kendine ait rolleri, sorumlulukları bulunmaktadır. Kadının ve erkeğin yaşamına şekil veren toplumsal cinsiyet olgusu kaynaklara ulaşma ve elde etme konularında cinsiyetler arası eşitsizlik ve ayrımcılığı desteklemektedir. Toplumsal cinsiyet rol kalıplarına baktığımızda ise kadın olmaya kültürel yönden daha az değer verildiği gözlenmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri bireylerin, sırf kadın ya da erkek olmaları nedeniyle, kadınların ve erkeklerin nasıl davranmaları gerektiğini ve onlardan yapmaları beklenen farklı görevleri ortaya koyan bir kavramdır. Bütün toplumlarda kadın ve erkeği birbirinden ayıran, toplumsal rollerini oluşturan bir dizi sosyokültürel değerler bulunmakta ve bireyleri biçimlendiren, yönlendiren, denetleyen bir özellik taşımaktadır (Tekeli, 1982: 73). Birey, toplumsallaşma sürecinin her aşamasında toplumsal cinsiyete dayalı rolleri içselleştirmektedir.

Toplumsal cinsiyette eşitlik (*gender equality*) kavramı fırsatların kullanılması, kaynakların ayrılması, hizmetlere ulaşma gibi konularda bireyin cinsiyeti nedeni ile ayrımcılığa maruz kalmaması durumuna gönderme yapmaktadır. Toplumsal cinsiyette hakkaniyet (*gender equity*) kavramı ise, kadın ve erkek arasında sorumlulukların ve gelirin dağılımında adalet ve hakkaniyet olması gerekliliğini betimlemektedir (Dökmen, 2010: 52). Bu kavramda kadın ve erkeğin farklı özelliklerinin, gereksinimlerinin olduğu kabul edilmekte; bu farklılıkların belirlenerek, iki cinsiyet arasındaki dengeyi düzeltecek şekilde gerekenlerin yapılması gerektiği belirtilmektedir. Örneğin sorumluluk, görev ve rollerin dağılımında adalet ve hakkaniyet olması gerekmektedir. Toplumun kadın ve erkeğe biçtiği “toplumsal cinsiyet rolü” pek çok mekanizma aracılığıyla her iki biyolojik cinsiyetin de sağlığını olumsuz şekilde etkileyebilmektedir. Sağlıklı bir toplum ancak sağlıklı bireylerden oluşabileceğinden toplumsal cinsiyetle ilgili eşitlikleri sağlamak son derece önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2. TOPLUMSAL CİNSİYET KALIP YARGILARI

Bireylerde toplumsal cinsiyet kavramı, edinilen kalıp yargılarla yerleşir ve genellikle bu yargılar bireyin davranış, düşünüş boyutunda önemli etkilerde bulunurlar. “Kalıp yargılar, bir grupta ilgili olarak bireylerin sahip olduğu bilgi, duygu ve düşüncelerin oluşturduğu yapılardır” (Connell, 1998: 15) Bireyler çoğu zaman fazla düşünmeden ya da araştırmadan kalıp yargılara göre hareket ederler. Kalıp yargılar bireyleri belli şekilde davranmaya iten bilişsel yapılardır, öğrenilmiş kalıp yargılar bireyler tarafından kolayca kabul edilir ve

uygulanır özellikle bireyler hoşnut olmadıkları kişi, durum ve olaylar karşısında çok daha çabuk kalıp yargılarını devreye sokarlar.

Kalıp yargılar bir toplumsal grupta ilgili olan inanç ve yargılardır, bir başka anlatımla, kalıp yargılar, belirli gruplar hakkında sahip olunan bilgilerin bir özeti olarak ifade edilebilir. Cinsiyet kalıp yargıları ise kadın ve erkeklere atfedilen ve toplumsal olarak paylaşılan özellikler, bilişsel yapılar ya da şemalardır. Cinsiyet kalıp yargıları kişisel özellikler, tutum ve inançlar, açık davranışlar veya davranışsal tercihler, fiziksel görünüş gibi çok bileşeni içeren çok boyutlu bir yapı olarak kavramsallaştırılmaktadır. (Scott, 2007: 66).

Toplumsal cinsiyet kalıplarının oluşturulmasında etkili olan bazı süreçler bulunmaktadır. Biyolojik, sosyal ve tarihsel süreçler kişinin kadın ve erkek olarak içinde doğduğu topluma uyum sağlaması ve kendini olduğu kadar çevresini de anlamlandırmasını sağlar. Biyolojik oluşum, anatomik yapıların birbirinden farklılığına, hormonların etkisiyle gerçekleşen dönüşümlerin ayrışmasına dayanır. Dolayısıyla birey, kendi bedenini kadın ve erkek olarak tanımlar. Sosyal süreçte ise, çevre tarafından belirlenen kadın ve erkek davranışları, duygu, değer ve düşünce beklentileri ile ilgilidir. Bu süreç içerisinde birey, kadın ve erkek olarak sosyalleşir, çevrenin kadın ve erkek rol beklentilerine göre şartlanır. Tarihsel süreç olarak değerlendirildiğinde ise kültürün ve aile tarihinin taşıyıp tekrarladığı kadın ve erkek olma davranış şekilleri ile ilişkili olduğu ifade edilebilir (Navaro, 1996: 24-25).

Bireylerde toplumsal cinsiyet kavramı, edinilen kalıp yargılarla yerleşir ve genellikle bu yargılar bireyin davranış, düşünüş boyutunda önemli etkilerde bulunurlar. Kalıp yargılar, bir grupta ilgili olarak bireylerin sahip olduğu bilgi, duygu ve düşüncelerin oluşturduğu yapılar olduğundan, bireyler çoğu zaman fazla düşünmeden ya da araştırmadan kalıp yargılara göre hareket ederler. Connell (1998: 16), kalıp yargıların bireyleri belli şekilde davranmaya iten bilişsel yapılar olarak ele almakta, öğrenilmiş kalıp yargıların da bireyler tarafından kolayca kabul edilerek uygulandığını, özellikle bireylerin hoşnut olmadıkları kişi, durum ve olaylar karşısında da çok daha çabuk kalıp yargılarını devreye soktuklarını ifade etmektedir.

Kalıp yargıların oluşması ve geliştirilmesinde en etkin grup ailedir onu diğer sosyal ortamlar, çevre kitle iletişim araçları vb. izler. Bu etken kalıp yargıların pekiştirilip, uygulanmasında da bireyle hareket ederler. Süreç bireye öğrendiği kalıp yargıları kendiliğinden uygulama fırsatı verir artık çok düşünmeden kalıp yargılar insanları yönlendirir. Dökmen (2006: 18) kalıp yargıların bazı işlevleri olduğunu ifade etmektedir. Buna göre;

- Ana-baba tarafından onaylanmak, arkadaşlar tarafından beğenilmek gibi bazı psikolojik ihtiyaçların karşılanmasına yardım ederler,
- Bireysel kendilik değerini artırmayı ya da olumlu toplumsal kimlik oluşturmayı sağlarlar,
- Toplumsal gruplara ilişkin olumsuz tutumları haklı çıkarma ihtiyacını karşılarlar,
- Toplumsal çevreye ilişkin algıların belirginleşmesini, kolayca biçimlenmesini, bilgi verici olmasını ve zenginleşmesini sağlarlar. Ayrıca kalıp yargılar kolayca değiştirilemeyen, güçlü yargılardır.

Kalıp yargıların sürdürülmesinde ailenin ve diğer toplumsal kurumların yanı sıra kitle iletişim araçlarının çocuk kitaplarının, reklâmların, film ve kliplerin vb. de rolü olmaktadır (Dökmen, 2006: 19). Her toplumun kendine özgü geliştirdiği kalıp yargıları vardır. Ancak gözlenen odur ki, tüm toplumlarda erkek kadına göre daha baskın bir kalıp yargı oluşturmuştur. Sözgelimi Türk toplumunda bir erkeğin mutfağa girip yemek yapması “kılıbıklık” olarak kabul görünürken, bir kadının erkeğe özgü bulunan şoförlük, kaptanlık gibi işler yapması da “elinin hamuruyla erkek işine karışma” sözü ile toplumda kadın ve erkek için oluşturulan yargılara dikkat çekmektedir.

Aynı şekilde gazetelerde hemen hemen her gün yer alan kocasından dayak yiyen kadın olayı şiddet olarak görülür ve toplumda kınanırken, seyrek de olsa karısından dayak yiyen adam haberinin gazetede yer alması komik olarak algılanır. Bu ve buna benzer örnekleri her toplum için çoğaltmak mümkündür. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, erkeklerin aklındaki “kadın”ı ve kadınların aklındaki “erkek”i tanımlar. Ataerkil ideoloji çerçevesinde

biçimlenen toplumsal yaşama eleştiri getiren feminist bakış, kalıp yargıların oluşumunda kadınların daha geri konumda bırakıldığından bahsetmekte ve eleştirilerini bu noktada yoğunlaştırmaktadır.

Pek çok feminist yazara göre toplumsal cinsiyet kalıp yargıları toplumsal hiyerarşide erkekleri kadınlardan çok daha üst/üstün bir konuma yerleştirmekte ve kadınlığı, kadın bedenini ve kadına atfedilen “iş”leri erkeklerin hizmetine sunmaktadır. Kadınlar ev işleri ile bağdaştırılırken, erkekler daha çok akıl ve yetenek gerektiren ve maddi-manevi kazancı daha yüksek olan işlerle birlikte anılmaktadır. Gerek toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar da, gerekse toplumsal cinsiyet özelliklerine atfedilen kalıp yargılarda “erkek” in karar verici ve daha etkin, kadının ise edilgen ve rıza gösterici bir imge olarak tasarlandığı ve sunulduğu ifade edilmektedir (Yüksel, 1992: 30- 31).

2.3. KADININ DEĞİŞEN KONUMU VE AİLE İÇİ ROLLERİ

Kadının toplum içerisindeki konumunun günümüzde değiştiği ve farklılaştığı gözlenmektedir. Ataerkil döneme ait çalışmalara bakıldığında anaerkil düzene benzemeyen daha farklı bir düzenin hâkim olduğu görülmektedir. “Anaerkil düzenden ataerkil düzene geçişte kadının toplumdaki ve ailedeki yeri (üstünlüğü) değişmiştir. Kadınların statüsünde bir düşme olmuş ve bu düşüşün temelinde özel mülkiyet, sınıf ayrımı ve dinin etkisiyle oluşan baskı, sömürü ve cinsiyet ayrımı gibi etmenlerin neden olduğu belirtilmiştir” (Direk, 2007: 12).

Özellikle cinsiyet kimliklerinin tanımlanmasında kendini gösteren ataerkil kültür yapısında kadınsılığın; duygusallık, öngörü, yardımlaşma, ortak duyu, itaat ve benzeri özellikleri barındırmaktadır. Buna karşın erkeksiliğin, mantıklı olma, beceriklilik, çekişme, bireysel ve acımasızlık gibi özellikleri bir arada bulundurmada durumunda olduğunun ifade edildiği görülmektedir (Yüksel, 1992: 47). Kadınsılık, ataerkil sistemin empoze ettiği kadınlık özüdür. Dolayısıyla, eski dönemlerden beri belirlenen kadın tanımlamalarında ideal kadın imajı pasif, güzel, zayıf ve evcil olarak çizilmiştir. Kadın erkeğe oranla ahlaki sorumluluklar bakımından daha az gelişmiş, çene çalan, dedikodu

yapan, dırdır eden ya da çok konuşan şeklinde biri olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, erkek kelimesi otoriteyi kapsarken, kadın kelimesi olumsuz anlam ve yan anlamlar taşımaktadır.

“Ataerkil sistemde kadın, aile içinde yaşadığı şiddeti toplumsal kadınlık rollerine bağlılıkla kaçınılmaz ve olağan görmeye, mücadele etmesinin gereksiz ve yersiz olduğu öğretisiyle şiddete boyun eğmeye zorlanmaktadır. Mağduru olduğu şiddeti, özel hayat olduğu kabulüyle saklamakta, utanma ve suçluluk duygusuyla yaşadıklarının duyulmaması için çabalamaktadır” (Özateş, 2009: 104) Ataerkil kültürde kadın erkeğin “ötekisi” olarak konumlandırılmakta, erkeğin düşlem ve arzularını yaşayabilecekleri simgesel düzene, sessiz kadın imajının bir yaratıcısı olarak değil de taşıyıcısı olarak empoze eden, dil egemenliği ile bağlıdır. Kısaca kadın, sembolik düzen içerisinde kendisine verilen anlamları üretmekten çok pasif olarak taşımakla yükümlü bırakılmış, erkek ise anlam üreticisi olarak simgesel düzen kapsamında egemen olarak konumlandırılmıştır (Akter, 2006:3).

Toplumumuzun geleneksel özellikleri içinde yer alan, özellikle kırsal alanda görülen ancak kent yaşamında ve eğitilmiş kesim içinde de kendini gösteren ataerkil ilişkiler içinde kadının çalışmasına karşı gelişen anlayışın temellerine bakıldığında, aile içi işbölümü ve dolayısıyla, kadının evde yapması gereken işleri aksatmaması için çalışmasına karşı çıkmıştır. Nitekim günümüz toplum yapısı içinde ataerkil ilişkiler yerini bireysel ilişkilerin egemen olduğu çekirdek aile yapılarına doğru değişim göstermektedir. Bununla birlikte, yine de bunun tamamen bilinçlerde oturması zaman alacaktır.

Aile içindeki ataerkil yapıya bağlı ilişkiler kendisini aile dışında da göstermektedir. Emek piyasasındaki ataerkil ilişkiler, kadınların ev içinde ücretsiz emek kullanıcıları olarak kalmaları için gerekli görülmeyle beraber, ücretli işlerde kadının katılımının denetiminde ev içi ataerkil ilişkiler kadar, işyerindeki ataerkil ilişkilerde de devlet belirleyici olmaktadır. Bu durum sadece kırsal alanda yaşayan kadınlar için geçerli olmamakta, kentli ve çalışan kadın da ataerkil yapının etkisini üzerinde önemli ölçüde duymaktadır (Berktaş, 2003: 81). Toplumsal değişim sürecinde kadının statüsü ve sosyal

ilişkilerinde değişimler olmaktadır. Kadının aile ve toplum içerisindeki rolü ve konumu ise öncelikle eşlik ve annelik olarak belirlenmiştir.

Hızlı değişmeye ve gelişmeye paralel olarak kadınların rol ve statülerinde önemli değişme ve gelişmeler yaşanmıştır (Elmacıoğlu, 1998: 23). Sanayileşme, kentleşme, kitle iletişim araçlarının gelişimi, demokratikleşme, modernleşme, okullaşma, kadının çalışma yaşamına katılması gibi sosyal süreçler aslında liberalleştirici etkileri vardır. Bu süreçler, toplum yaşamının birçok alanında olduğu gibi toplumun en küçük birimi aile içindeki yerleşik ilişkilerin ve aile bireylerinin davranış örüntülerinde ve rollerinde değişmelere sebep olmaktadır. Bu değişim özellikle cinsiyet rollerine yönelik tutumların değişmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık kadın-erkek arasında bir ayrıma dayanan geleneksel rol ve tutumlar daha eşitlikçi, paylaşımcı ve katılımcı rol davranışı ve tutumlarına dönüşmüştür (Çelebi, 1997: 25).

“Kadının biyolojik ayırıcı niteliği tarihin belirli bir döneminden sonra ve yaşanan toplumun bazı özelliklerine dayalı olarak kadının grup düzlemindeki konum ve rolünün belirlenmesinde bir vasıta olarak kullanılmaya başlamıştır” (Çiftçi, 1982: 38). Yani kadının toplum içindeki rollerinin kadının biyolojik cinsiyetine bağlı olduğu anlayışı esasında kadına toplum içinde ikincil statüler atfedilmesine zemin hazırlayan yanıltıcı bir anlayışı yansıtmaktadır. Aslında kadının rolleri toplumsal cinsiyet temelinde tanımlanmış olmasına karşın sanki biyolojik cinsiyet temelinde tanımlanmış gibi algılanmaktadır. Bu anlayış da kadının erkekten farklı olduğu, ayrı roller oynaması, erkekten ayrı bir dünyada yaşaması gerektiği şeklindeki yargıların oluşmasına sebep olmuştur. Sonuçta, kadın eve çekilmekte, evi-aileyi, kendini ifade edebileceği tek mekân olarak görmekte, erkek ise ev dışı alanlara çıkmakta, kendisini ev dışında gerçekleştirdiğini düşünmektedir (Çelebi, 1997: 26).

İşte cinsiyet rolleri ev içinde bile kadın ve erkek arasında oynayacakları rollerde bir farklılık olduğu düşüncesinden kaynaklanan bir kavramsallaştırmadır. “Başlangıçta cinsiyet rolleri toplumun tanımladığı ve beklenen roller olarak kavramsallaştırılsa da bu roller daha önce de belirttiğimiz gibi, sosyalizasyon süreci içinde kadınlara küçük yaşlardan

itibaren öğretildiği için kadınlarca içselleştirilerek benimsenmiştir” (Çelebi, 1997: 25). Başka bir deyişle, sosyal olan bu roller kadınlar tarafından kendi kimliklerini tanımladıkları ve dolayısıyla da vazgeçemeyeceklerini sandıkları yerleşik tutumlar olarak benimsenmiştir. Oysa sosyal olan her şey tarihseldir ve değişmeye açıktır.

2.4. TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA ERKEKLİK

Tüm toplumlar ve dönemler için aynı ve değişmez tek bir ‘erkeklik’ ve ‘kadınlık’ olduğunu söylemek şüphesiz ki olanaksızdır. Erkeklik ve kadınlık birbirleriyle ilişki içinde anlam kazanan kavramlardır. Erkeklik olgusunu konu edinen pek çok araştırma, kadına tersten bakış olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet bağlamında erkek ve kadın bütün toplumlarda farklı algılandıkları da, aslında bu iki cins birbirini tamamlamakta ve kadını anlamak için erkeğe, erkeği anlamak için de kadına bakılması gerekmektedir.

Bora’ya (2008: 13) göre, cinsiyetten ve cinsiyet ilişkilerinden söz edildiğinde genellikle kadınlar ve “kadın sorunları” aklımıza gelmektedir. Ancak, cinsiyet ilişkilerinin yalnızca “kadın sorunları” denilen sorunlardan ibaret olmadığı ve “kadın sorunları” olarak görülen sorunların da aslında yalnızca kadınların sorunları olmadığı görülmektedir. Connell (1998: 34) toplumsal cinsiyete dair eşitsizlikleri anlamak için sadece “daha az ayrıcalıklı” kesimi oluşturan kadınları değil, “ayrıcalıklı” kesimi oluşturan erkekleri de anlamak gerektiğinin altını çizmektedir. Kadınların ezilmişliği nasıl yaşadığını anlamak kadar, erkeklerin eril iktidar konumlarını nasıl sürdürdüklerini ve eril tahakkümü nasıl inşa ettiklerini anlamak da oldukça önemlidir.

Sancar’a (2011: 23) göre erkeklik, bugüne kadar hakkında konuşulan ancak politik, ideolojik ve akademik olarak fazla irdelenmemiş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Sancar, cinsiyet eşitsizliğine karşı mücadele etmenin sadece kadınlara bırakılmış bir siyaset alanı olduğu ve erkeklerin “gölge etmemesi” gerektiğini söyleyen feminist anlayışın geçerliliğini yitirirken; cinsler arasındaki eşitliğin ve adaletin sağlanmasında erkeklerin özellikle yer alması gerektiği görüşünün politik olarak kabul görmeye başladığının altını çizmektedir. Bu değişim, cinsiyet eşitliğini

destekleme konusunda dikkatlerin erkeklerin davranışlarına odaklanmasına yol açmaktadır.

Connell'e (1998: 42) göre erkeklik, erkekliğin kadınlığa karşı tanımladığı bir toplumsal cinsiyet düzeni içinde kurulan ve bu yolla kadınlarla erkekler arasındaki iktidar ilişkilerini sürdüren toplumsal bir yapılandırma. Dolayısıyla erkeklik denen tek bir şey yoktur. Erkekler arasındaki iktidar ilişkileri kadar, kişilik gelişiminin farklı örüntüleri de farklı erkekliklerin oluşmasını sağlamaktadır. Biyolojik olarak kaçınılmaz olan erkek rolleri ve ilişkiler biçimini belirleyen bir sistemden söz edilemez. Bu rolleri belirleyen, bireyin yaşadığı toplumun özellikleri ve değerleridir (Demez, 2005: 39). Connell, erkekliğin sadece kafalarda bir düşünce ya da bireysel bir kimlik olmadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla erkeklik, ekonomik yapılar ve sosyal ilişkiler içinde belirlenen bir tarihselliği içermekle birlikte, iktidar ilişkileri ve günlük hayatın cinsiyet politikaları içerisinde algılanması ve araştırılması gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. (Connell, 1988: 25)

Toplumda soyun aktarılması, mirasın devredilmesi ve ekonomik güce sahip olma ile çocuklar ve kadın üzerinde tam yetkiye sahip olma gibi temel görevlerin erkeklere verilmesi anlamına gelen ataerkillik varsayımına göre erkekler, doğal yapılarının bir özelliği olarak daha akılcı ve daha güçlü olmakla birlikte, yönetmek ve egemen olmak için yaratılmışlardır. Erkeklerin gücü elde etmiş olmaları da, kadınları ikinci plana itmektedir (Demez, 2005: 61). Kadının özel alanında kalarak, erkeğe bağımlı bir yaşamı benimsemesi, erkeğin kamusal alandaki güç ve yetkeye dayalı bağımsız yanını meşrulaştırmaktadır (Yüksel, 2001: 89).

Ataerkill sistemin gündelik yaşamın birçok alanında erkeklere tanıdığı üstünlük ve avantajlar açık bir şekilde gözlenmektedir. Ancak buna rağmen, ataerkill yapısını korumaya devam eden Türk toplumunda erkek olmanın ve erkekliğe yüklenen rolleri karşılayabilmenin aslında hiç de kolay olmadığı konusundaki görüşler de her geçen gün yaygınlık kazanmaktadır (Demez, 2005: 63). Zira ataerkilliğin yarattığı erkeksilik kavramına karşı mücadele etmek kolay değildir. Bir erkeğin hem cinsini cinsiyetçilikle suçlaması durumunda alacağı yanıt kendinin erkeksiliğinin tam olmadığını vurgulayan

aşğılama cümleri olacaktır. Öte yandan ataerkilliğin çizdiği güçlü, buyuran, yöneten, sahip olan, üstün erkek kalıpları günümüz de pek çok erkeği rahatsız etmekte onlarda yüklenen bu roller karşısında kimi durumlarda ezilmektedir. Günümüzde pek çok erkek cinsiyetlerine yüklenen bu rollerden rahatsız olmaktadır. Ancak erkeklerin bu durumdan bahsetmeleri bile kolay değildir çünkü başta hem cinslerinin ve toplumun aşını tepkisiyle karşılaşma düşüncesi bile onları çoğu zaman konuşmaktan alıkoyar.

Erkekler başarısız olmaktan, güçsüz olmaktan, kadınsı olmaktan korkarak bunların baskısı altında yaşamaya itilmekten rahatsızdırlar. Ancak çok azı bunları dile getirebilmektedir. Çünkü pek çoğu yetiştirilirken duydukları “aslan oğlum sen bunu başarısın, yaparsın, pes etmek yok” gibi cümleri aklının bir köşesinden atamaz ve onlar da cinsiyetçiliğin sınırladığı bir dünyada yaşamak zorunda kalırlar her ne kadar o dünya erkek egemen olsa da. Günümüzde bu nedenlerden dolayı, erkek egemenliğine ve cinsiyetçiliğe karşı erkek akımları gerçekleşmektedir. Erkekçe davranmak için toplumsallaşan erkekler bundan rahatsızlıklarını dile getirebilmektedirler.

Cinsiyetçilik, kadını olduğu kadar erkeği zorlamamış olsa da erkeğe de bir takım sınırlılıklar yaşatmaktadır. Onlar açısından da yaşamın zorlaştığı ve benliklerinin ezildiği noktalar vardır. Tüm bunlara karşı farkındalık geliştirebilmiş erkek ve kadınlar değişimin gerçekleşmesine ön ayak olabileceklerdir. Toplumun ve bireylerin cinsiyetçi bakış açısını değiştirmek kolay değildir bu uzun süreç isteyen bir gelişmedir ve ancak belirli toplumsal atılımlarla gerçekleşebilir. Ancak bu konudaki bilincin gelişmesi çok büyük bir adımdır.

2.5. TOPLUMSAL CİNSİYET BAKIŞ AÇISI VE ROL ÇATIŞMASI

Toplumda kadın ve erkeğin algıladıkları ve yapmak zorunda oldukları roller vardır. Özellikle aile içinde bu roller belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Erkeklerin geçmişte aile içinde yerine getirdikleri roller küçük değişikliklerle devam etmektedir. Bu değişimler ise erkek rollerinin net bir şekilde tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Booth'a göre (1998: 329), erkeklerin

toplum içindeki ve aile içindeki rolleri, büyük tarihsel olaylar, ekonomik değişiklikler ve kadının eski zamanlara göre statüsünün artması gibi nedenlerden dolayı zamanla değişime uğramıştır. Toplumsal algıya göre erkekler, aile içinde daha çok karar mekanizması rolünü üstlenirler. Bunun yanı sıra aile bütçesini düzenlemek, aile bireylerinin davranışlarını belirlemek, evin geçimini sağlamak, alışveriş yapmak ve evde tamirat gibi işlerle ilgilenirler (Vatandaş, 2007: 40-41).

Sosyal rol teorisine göre, kadın ve erkeğe her toplumun kültürü toplumsal hayatta farklı statüler vermiştir. Erkeklerin statüsü ise kadınlara göre daha üstte yer almıştır. Bu farklılık kadın ve erkek için belirlenen kalıp yargıları ve cinsiyetlerin birbirinden beklediği davranış ve özellikleri de etkilemektedir (Dökmen, 2010: 60). Roller içinde bulunulan topluma göre değerlendirilmelidir.

Kadınların ve erkeklerin farklı sosyal roller üstlenmelerinin temelinde farklı toplumsallaşma sürecinden geçmeleri vardır. Connell'e göre (1998: 79) sosyal rol teorisi, bireylerin toplumsal ilişkilere yerleştirilmesini betimlemek üzere onlara basit bir çerçeve önerir. Bu çerçeveye göre kadınlar ve erkekler toplumsallaşma sürecinde birtakım rolleri öğrenirler ve bu roller yeniden üretilerek kuşaktan kuşağa aktarılır.

Bütün toplumlar kadın ve erkekte birtakım davranışları yerine getirmesini bekler. Dünyaya gelecek her çocuğa kadın ve erkek için belirlenen bir rol paketi sunulur. Erkekler ve kadınlar aynı toplumun ayrı kulvarlarında yer alırlar. Geleneksel evliliklerde kadın ve erkeğin rolü belirlenmiştir. Kadının rolü ailenin beslenmesini sağlamak, duygusal ihtiyaçları karşılamak ve çocuk yetiştirmek iken; erkeğin rolü para kazanma ve evi geçindirmedi (Geçtan, 1982: 148).

Sosyal rol kuramının bazı temel kavramları bulunmaktadır. Bunlar rol çatışması, rol belirsizliği, rol bütünleşmesi ve rol seti kavramlarıdır. Bu çalışmada ise daha çok rol çatışması kavramı üzerinde durulmaktadır. Rol belirsizliği, belirli bir rolün neyi gerektirdiği hakkında belirsizlik olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bireyin görev, yetki ve sorumluluklarının iyi

çizilmemiş olması ve bireyden beklenen görev ile ilgili davranışların açık olmaması; bireyin, işin amaçlarının ne olduğunu tam anlamıyla bilmemesi; yaptığı işin bütün içinde ne anlam taşıdığından haberdar olmaması rol belirsizliğine neden olmaktadır (Baltaş ve Baltaş, 2000: 89). Başka bir anlatımla rol belirsizliği, bir rolü gerçekleştirecek olan kişinin kendisinden beklenen davranışlar veya görevlerle ilgili algılamalarındaki yetersizlikten dolayı ortaya çıkar. Aile içinde eşlerin rol belirsizliği yaşamalarında da aynı etkenler söz konusudur. Kadın ve erkeklerin üstlendikleri toplumsal cinsiyet rollerin amacını bilememeleri, o rolü neden yerine getirmeleri gerektiğinin bilincinde olmamaları veya o rolü yerine getirebilmek için ne yapmaları gerektiğini bilmemeleri rol belirsizliği yaşamalarına neden olmaktadır (Tezcan, 2000: 59).

Rol çatışması yaşayan birey iki veya daha fazla rolü yerine getirmek zorunda olursa, rollerden bir tanesini ihmal edebilir veya yapmayabilir. Rol çatışmasının birden çok nedeni bulunmaktadır. Kişinin rol ve statüsündeki değişimler, bir role ilişkin beklentilerin birbiriyle çelişkili olması, kişilerin özellikleri ve yetenekleriyle rol gereklerinin uyumsuzluğu ve kişinin sergilediği rolü benimsememiş olması rol çatışmasına neden olabilmektedir (Giddens, 2005: 90). Rol çatışması, bireyin kendisinden ve toplumsal sistemden kaynaklanan uyumsuzluktan oluşabileceği gibi, sahip olduğu rollerin aynı anda gerçekleştirilememesinden de kaynaklanabilir. Rol çatışmasının nedeni bireyin kendisi olabileceği gibi, toplumsal sistem de olabilir.

Geleneksel bakış açısına sahip ailelerde, aile içinde kadının ve erkeğin rolleri, Parsons'ın *cinsiyet rolü farklılaşması temelinde* kadının dışavurumsal rollerde, erkeğin ise araçsal rollerde uzmanlaşması gerektiği düşüncesindedir. Buna göre erkeğin en önemli görevlerinden biri ailenin geçimini sağlamak; kadının en önemli görevleri ise çocuk bakmak ve ev işlerini yapmaktır. Modern aile ve toplumlarda ise, aile içinde otoritenin eşler arasında eşit olarak dağıtıldığı, çocuk yetiştirme ve ev işlerinde paylaşımın olduğu görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri açısından aileye bakıldığında, geleneksel cinsiyet rollerine göre davranan erkekler, ev işleri, yemek yapma ve çocuk bakımı gibi rollerin sorumluluğunun kadına ait olduğunu düşündüğü için bu

rolleri üstlenmemektedir. Buna rağmen toplumsal yapının değişmesi, kadının çalışma hayatına girmesi ve sosyal ilişkilerinde farklı düşüncedeki kişilerle iletişim kurmasından kaynaklı olarak düşüncelerinin değişmesi, erkeklerin de ev içi işlerde bazı sorumluluklar üstlenmesini beraberinde getirmiştir (Bhasin, 2003: 59). Bu durumda algıladıkları rollerin tersi rolleri üstlenmek durumunda kalan erkekler ev içi işlerde de sorumluluk alabilmektedir. Benzer şekilde kadınlar için de bu durum söz konusudur. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algıları geleneksel olan kadınlar da, ev dışında kurduğu sosyal ilişkiler ve ev dışında gelir getiren bir işte çalışma sonucunda algıladıkları rollerden farklı birden çok rol üstlendiklerinden rol çatışması yaşayabilirler.

2.6. KADININ ÖTEKİLEŞTİRİLMESİ

“Aklın kadınlar tarafından kullanılıp geliştirilmesinin önündeki engeller, büyük ölçüde akıl ideallerimizin tarihsel olarak kadınlığı dışlamış olmasından, ötekileştirmesinden ve kadınlığın kendisinin de böylesi bir ötekileştirme işlemi yoluyla oluşmuş olmasından ortaya çıkmaktadır” (Lloyd, 1996: 20).

Geçmişten günümüze, erkek kadın ayrımının kendisi, tanımlayıcı bir ayrım değil; bir değer ifadesi olmuştur. Erkeklik üstünlükle bir tutulmuş, değerli sayılan her şey erkeklikle özdeş sayılmıştır. Bu çerçevede kadınsı özelliklerin, akıl dışı, erkekten aşağı düşünülmesi bir tesadüf değildir. Kadınlığın aşılması olarak kavramsallaşan rasyonelitenin ve rasyonel akıl sahibi erkeğin üstünlük tarihi, Pisagorculara kadar götürülebilir ve Lloyd’a göre, aklın erilliği, uydurma, dilbilimsel bir önyargı değildir.

Rasyonel bilgi, kendini doğaya karşı tanımlayan Batı kültüründe, doğanın aşılması, dönüştürülmesi ve kontrol altına alınması olarak anlaşılmıştır. Adeta akıl kutsanarak, inancın, akıl dışılığın, şüphenin, duyguların, bilinmez olanın yerine konmuştur. “Buna karşılık kadınlık, rasyonel bilginin aştığı, tahakküm altına aldığı veya sadece geride bıraktığı şey ile eş tutulmuştur” (Lloyd, 1996: 22-23). Aklın dışında olan şeyler, hep kadına ait görülmüştür; erkek, düşüncenin açık ve kesin yönüne, kadın ise muğlak ve belirsiz yönüne karşılık görülmüştür. Düşünce tarihinde kadınlık ve erkeklik

durumları karşıtlıklarla ifade edilir olmuştur. Aklın eril tasarımı, “17. yüzyıl sonrası modern toplumun kültürü içinde, kadına ve bedenine ilişkin kurumsal görünümünün bel kemiğini oluşturacak ve bize aklın erkek olduğu düşüncesini kanıtlayacaktır” (Navaro, 1997: 45).

Berktaş’a (2003: 154) göre, modernleşme, ulusu bir *erkek kardeşlik* olarak kurgulamıştır. Kendini egemen olarak kuran birey, anneyi değil, özünde babayı ve onun iktidarını bastırmayı hedeflemektedir. Babanın iktidarının bastırılması, bir yandan oğlu özgürleştirirken diğer yandan böyle bir koruyucudan onu mahrum bıraktığı için güvensizleşmesine neden olmaktadır. “Bilincinde meydana gelen çatlama ile baş etmeye çalışan erkeğin, yeni bir kimlik özelliği olarak, dışarıdaki ötekiyle (*dış düşman*) karşı olduğu kadar, içerdeki ötekine (*kadın*) karşıda paranoya geliştirmesi şaşırtıcı değildir.” Bu paranoyayla da ötekileştirdiği ve bedeninden ayırdığı kadını, elinden geldiğince kamusalın dışında tutmaya çalışmıştır. Bu mücadelesini modern rasyonel aklı kuramsallaştırarak meşrulaştırma yoluna gitmiştir.

Modernlik, düşünceden, günlük yaşama, özel alandan kamusal alana kadar uzanan, toplumsal yaşamın her alanında, kendini bir denetim sistemi olarak sunar. Egemenlik ve denetim sistemi olarak kendini kurgulayan modernlik içinde, kadın ve erkek, farklı kalıplarda kendi varoluşunu gerçekleştirmek zorundadır. Cins ayrımı olmaksızın bireyin ortak özelliği olan aklı, erilleştirerek toplumsal yapının her nüvesine dayatan modernite, erkek düşüncesini merkeze almış, kutsamış; kadını da olabildiğince bu merkezden uzakta tutmuştur (Davidoff, 2002: 186). Tüketim odaklı, sahip olan ve olmayan ayrımıyla varlığı ya da beni, kendi içinde tutarken, öteki cinsiyet, yani kadını kendi dışında kurgulamaktadır. Dolayısıyla modernite, aklın dışında tuttuğu her olguyu aşma, kontrol altına alıp egemenlik kurma idealiyle, kadını ve bedenini, ötekileştirerek, aşılacak, kontrol altına alınacak bir varlık olarak inşa etmiştir. Akılla duyguları birbirinin karşıtı ilan eden modernite, duyguları, düzenlemez, biçimlendirilemez olanla eşleştirip, duygu dünyasını da kadınsal bir özellik olarak tanımlamıştır (Giddens, 1998: 14).

2.7. EVLİLİK İÇİ CİNSELLİK

“Erkeklerin cinsel aşk sözlükleri askeri sözlükten esinlenir, aşık, savaşçı er gibi atılgandır. Cinsel organı yay gibi gerilir, spermaların fışkırması fışek atma’dır (...) erkek hücumu geçmekten, baskıdan, yengiden söz eder... Döllenme ise bir varlığın başka bir varlık tarafından ele geçirilmesidir (...) Bir varlığın başka bir varlık tarafından döllenmesine yol açan bu edim, döleyene belli bir kendini beğenmişlik, döleneneyse bu işi kendi rızasıyla yapsa bile azıcık aşağılık duygusu getirir” (Beauvoir, 1970: 408).

De Beauvoir için kadın ve erkeğin tarihsel süreç içinde bedensel yazgıları tamamen farklı olmuştur. Erkek için cinsel arzu, doyurulması gereken birincil bir içgüdü olarak kendini gösterirken, kadına böyle bir izin kesinlikle çıkmamıştır. O erkeğin arzularını tatmin etmek için bedenini sunmakla görevlidir. De Beauvoir’e göre iki yol vardır; kadın için ya tek bir erkeğe meşru yoldan tarihsel görevi olan ilk hizmeti (cinselliğini) evlilik içinde sunacak ya da birçok erkeğe para karşılığında aynı hizmeti verecektir. Erkek aldığı hizmetin bedelini armağanlarla, kürklerle pırlantalarla ödemektedir. Toplumsal dinamikler kadını, kadınlaştırma ve bedenini tanıma sürecini kadına değil erkeğe bırakmıştır.

Böylece kadının bağımlılığının boyutu daha da derinleşmektedir. Kadının özgürlüğünü sakatlayarak varoluşsal aşkınlığının önündeki engellerden en büyüğü evlilik içindeki durumudur. Erkek, bir yurttaş olarak, evrensel açılan kapının anahtarını elinde tutmaktadır. Bu nedenle evlilik onun için sınırlayıcı ve engelleyici bir süreç olarak karşısında durmaz, ama kadından yalnızca bir dişi olması beklendiği için tam da sınırlılığın ve içkinliğin içine gömülür. Kadından beklenen babası belli çocuklar doğurması, kocası akşam eve geldiğinde yemeğini hazırlaması, uykunun, düzenin güvencesini vermesi, eylemin yıpratıp aşındırdığı her şeyi onarmasıdır.

“Erkek evrene bütünüyle girdiği ve tasarılarıyla olumlayabileceği için, söyle üstünkörü ilgilenir evinin iç düzeniyle. Kadınsa aile topluluğuna hapsedilmiştir: bu mahpushaneyi kral sarayı haline getirmesi gerekmektedir.

Yuvasına karşı tutumu, genel olarak kadınlığını belirleyen diyalektiğin buyruğundadır” (Beauvoir, 1970: 48).

Kadının etkinliği dış dünyaya kapatılmıştır. Geleceği inşa etmek sorumluluğunda olmadığı için düşmanı tozlar, düzensizlik, ağlayan çocuklar, kirlenen çamaşırlardır. Otomatik bir şekilde bozulana düzeltmeye, biteni yeniden çoğaltmaya adandığı için kaygılıdır ve yaşam enerjisi tüketmektedir kadını, de Beauvoir’ e göre. Günlük yaşamda dur durak bilmeksizin bu koşuşturmalar, kadını, toplumun nazarında bir üst seviyeye taşımaz, aksine erkeğe ve evine bağımlılığını pekiştirerek, bağımlılığın yeniden üretilmesine yarar. Doğrulandığı ve sözüm ona bütünlendiği tek yer evdir ve evdeki etkinliğidir. “Önünde başka bir gelecek yoktur artık. Yuvanın kapıları sınıksız üstüne kapanmıştır: yeryüzünden payına düşen budur” (Beauvoir, 1970: 48-49). Ev içi/özel alanda, iktidarın gücünü, babalığında, kocalığında somutlayarak, bir yurttaş olarak evrensel açılan, kamusal alanın hâkim dilini içselleştiren ve bu dili özel alanda kadına tahakküm olarak sunan erkeğe karşı, kadın hem özel alanda, hem de kamusal alanda sessizdir.

2.8. KADININ ÖZGÜRLEŞMESİ VE HETEROSEKSÜELLİK

“Hâkim olmak için duyulan ihtiyaç ve saldırganlık, normal erkek cinselliği diye kabul edilen ve alışkın olduğumuz olgunun bir kısmını oluşturmaktadır” (Tong, 2005: 173).

Eril ideolojiyle toplumsal olarak inşa edilen cinsel roller, kadınların bedensel bütünlüğünü sınırlamaktadır. Böylesi bir kurulum kadının kendi ihtiyaçlarını tanımlamasını ve kendisini gerçekleştirmesini zorlaştırmaktadır. Radikal feminizmin üzerinde durduğu cinsellik feminizm için çok önemli bir konudur. Erkek doğasıyla özdeşleştirilen ve toplumsal olarak erkekte normalleştirilen saldırganlık, cinsellikte erkeğe aktiflik kazandırırken, kadından da edilgen ve pasif tutumu beklemektedir. Kadında ve erkekte kabul edilen aktiflik, edilgenlik durumu cinsellikte norm haline gelmiştir. Radikal feministlere göre, kadınlar erkeklerle Heteroseksüel ilişkide eşitlenmediği sürece, hayatın diğer alanlarında da eşitlenemeyecektir. Çünkü erkek cinselliği

merkezinde kadın cinselliği tanımlanmakta ve yeniden üretilmektedir (Millet, 1987: 43-44).

Kadın bedeninin aşağılanması, teşhir edilmesi, erkek kullanımına sunulması ve daha da kötüsü kadın bedenine yönelik böylesi bir tüketimin kitlelerce paylaşımı, kadın cinselliğini sakatlamaktadır. “Pornografi, kadınlara karşı kullanılan gücü konu aldığı kadar seksi, konu almamaktadır” (Tong, 2005: 177). Pornografik yayınlarla beslenen bir erkeğin gözüne, düşüncelerine, günlük yaşamdaki kadın, erkek istekleri için kullanıma hazır, dahası böylesi bir kullanımdan hoşlanabilecek yalnızca bedene indirgenmiş şeyler olarak görünebilecektir. Erkekliğin kurulmasında temel araçlardan biri olan pornografi, erkeğin hazzı ve bu hazzın kutsanması için sunulan, sadece bir beden olan kadını saldırıya açık hale getirmektedir. Donovan (2005: 182), cinsel şiddetin onaylanan kültürel yanına dikkat çekerken, “kadın bedenini aşağılayan ve kullanan bir ideolojiyi teşvik ettikleri için pornografinin ve fahişeliğin tecavüz olayına nasıl katkıda bulunduğuna işaret eder.”

Tong (2005: 182), heteroseksüelliğin önemli açmazlarından biri olan pornografi tanımını radikal feministlerin, “pornografi resim ve söz aracılığı ile kadınları cinsel obje, şey, mal olarak göstererek insanlık dışına iten cinsel olarak ikinci plana itmekte, onların, acıdan, aşağılanmadan ve tecavüz edilmekten, bağlanmaktan, kesilip biçilmekten, sakat bırakılmaktan, fiziksel olarak inceltilmekten, cinsel gurursuzluk, teşhir ve aşağılanma resimlerinde yer almaktan, sadece bir bedene indirgenmekten, (...) işkence edilmekten, pis ve aşağılık gösterilmekten, cinsellik gibi sunulan acıtma incitme sakatlanma gibi sahneler de olmaktan hoşlanır gibi göstermektedir” ifadelerine de yer vermektedir.

Pornografi toplumsal yaşamdaki hakların ihlal edilmesidir ve kontrol edilmesi gereklidir. Kadın, çocuk, erkek, transseksüel pornografik bir kullanım içinde aşağılanmış, işkence görmüş ve saldırıya uğramışsa yasal olarak karşı durma ve kendini koruma hakkı olmalıdır. Ayrıca bir kadın pornografi işiyle uğraşan karanlık kimselere karşı tüm kadınlar adına dava açabilmelidir. Kadının bedensel tüketimini meşrulaştırarak yayan pornografi, cinsel taciz, tecavüz, dayak sistemli bir biçimde erkek tarafından kadına uygulanan, kadının

akıl beden bütünlüğünü bozan, otonomisini yok sayan, baskıyla, acı vererek, insanlıktan uzaklaştırmaya çalışan eril eylemlerdir. Eşitsizliğe, erkek hâkimiyetine kültürel geçişlilikler sunar, zira dışarıdaki dünyanın kadının bedensel bütünlüğünü tehdit eden şiddet, tecavüz, taciz, yüklü durumundan duyulan korkuyla, korunma ihtiyacıyla, kadının güçsüzlüğü, edilgenliği ve bağımlılığı sürekli kılınmak istenmektedir.

“Geleneksel olarak radikal feministler, sadece, cins/cinsellik sisteminin çok ayrıntılı ve iyice sabitleşmiş doğasını dile getirmekte öncülük etmekle kalmadılar, bu çizgiden ayrılacak rotaları da çizdiler” (Tong, 2005: 153). Radikal feministler, kadın bedenini, yeniden üretimi, cinselliği, siyasi yasama taşımış, Batının siyasi tarihinde ihmal edilen bu konulara farklı açılımlar kazandırmışlardır. Sosyalist feministlerden Alison Jaggar’a göre Bu feministler kültüre yeterince önem vermeden kadın biyolojisine odaklanmışlardır. Tarih içinde değişen zamanlarda ve mekânlarda kadın biyolojisi de değişime uğrayacaktır. Aynı zamanda kadın biyolojisi kadın kimliğinin oluşturan unsurlardan sadece biridir. “kadın biyolojisi kendi içinde ve kendi için, kadının cinsellik ve cinsiyetine yönelik bir reçete sunmaz” (Tong, 2005: 198).

Jaggar’a göre radikal feminist psikoloji, erkekleri saldırgan, fiziksel güce başvuran, akılcı, kadınları ise bu güce itaat eden, duygusal ve besleyici olarak tanımladığı ve bu tanımlamanın eksik bir tanımlama olduğunu ileri sürer. Kadınların tümü kurban rolünde değil, erkeklerin tümü de kurban arar durumda değildir. Ataerki çok güçlü ve hiçbir alternatife geçit vermez halde olsaydı Jaggar’a göre radikal feminizm gelişme imkânı bulmazdı. “Dahası tarihe söyle bir baktığımızda görürüz ki bütün erkekler kadınlara aynı şekilde baskı yapmıyorlar. Böyle yaptıklarını söylemek tarihteki sınıf ve ırk gerçeklerini inkâr etmek demektir” (Tong, 2005: 199). Jaggar’a göre dünyanın çok biçimliliği ve karmaşası tek bir modelle açıklanamamaktadır.

2.9. LACAN’CI KURAMLARA GÖRE KADIN BEDENİ

Lacan’a göre benlik ile toplum aynı şeydir, aralarında fark yoktur. İnsanlar doğdukları toplumun dilini içselleştirdikçe toplumsal bir varlık olma özelliği kazanırlar. Dolayısıyla asıl özne toplum değil “dil”dir. Toplum tüm

bireysellikleri kendinde taşımaktadır. Freud'a göre, doğa ve kültür arasındaki ilişkide egemen, kültürdür. Lacan'a göre ise insan doğası doğuştan var olamaz. Ona göre gerçeklik dışarıda durandadır ve dilin içinde anlamını bulur. Freud'un Oidipal babası gerçek bir babayken Lacan babanın adını dile işleyerek babanın adı, yasaya dönüşür. Freud, simgesellikten değil fiziksellikten hareket eder (Direk, 2007: 64).

Lacan Freud'u simgesel düzeyde yeniden tartışır. Böylelikle penisi, fallus olarak ifade ederek cinsiyet açısından fallusa sahip olmaya yönelik var olan eşitsizlik ortadan kalkar. Penis erkeğin sahip olduğu kadının sahip olmadığı bir şey iken Lacan, fallusu bir iktidar simgesi olarak ne erkeğin ne de kadının sahip olduğu bir şey olarak kullanır. Fallus diğeri ile bütünleşmeye duyulan temeldeki arzunun bir gösterenidir. Fallus doluluğun yokluğu çekilen bütünlüğün simgesidir. Diğer yandan fallus, ataerkil bir toplum içinde, kültürel ayrıcalıklar ile donanmış erkek öznelliğinin ifadesinde kullanılan olumlu niteliklerin bir gösterenidir (Tong, 2005: 344-345).

Oidipal dönemde erkek çocuk, anne ile özdeşleşmeyi reddederek sembolik düzenin temsilcisi ve kendiyile aynı biyolojiyi paylaşan babayla özdeşleşir. Bu özdeşleşme, hâkim eril düzenin içselleştirilmesiyle öznelliğe ve bireyselliğe açılan kapı demektir. "Lacan için Oidipus kompleksi, genetik psikolojideki herhangi bir evreye benzemez; daha çok çocuğun kendisinin, dünyanın ve başkalarının farkına varmasıyla kendini insanlaştırdığı bir andır bu" (Sarup, 2004: 18). Bu durum çocuğu, baba yasasının hâkim olduğu ve bu yasanın inşa ettiği kültür, dil ve uygarlık dünyasında kendini gerçekleştirmeye özendirir.

Lacan bir anlamda, Oidipus kompleksini, özne olmanın temeline koyarak doğal yaşamdan toplumsal yasama geçiş olarak görür. Kız çocuk ise erkek çocuk gibi babayla özdeşleşemez, dolayısıyla sembolik düzeni içselleştiremezler. Sembolik düzeni kuran ve bu düzen tarafından tekrar yapılanan dil, kadını dışında/dışarıda tutmaktadır. Lacan'a göre de kadınlar, hep dışarıda kalanlar olacaktır. Tong'a göre; "Kadınlık etkisiz hale getirilmiş, susturulmuş, deli gömleği giydirilmiştir, çünkü kadınlara sunulan sözler erkeklerin sözleridir" (Tong, 2005:344). Lacan için imkânsız da olsa kadınları

tanımak için onların cinsel zevk düzeyini araştırmak gerekmektedir ama bu da imkânsızdır çünkü babaların eril dillerinde bu zevkler dile gelememektedir. Oidipus kompleksi tek kabul olduğu sürece yani bireylerin otoriteye boyun eğmeleri devam ettiği sürece, kadınların cinsel zevkleri sembolik düzenin tam ortasında baskılanmış bir şekilde olarak bir potansiyeli ifade eder. Kadınların tanınması için hâkim dilin göstereni sembolik düzen parçalanmalıdır.

Lacan, hem ataerkil iktidar ilişkilerine, hem de bu ilişkilerin toplumsallıkla nasıl yeniden üretildiğine ilişkin genel kabulleri sarsmıştır. Dolayısıyla kadına dayatılan baskıların kaynağı yalnızca erkeklere değil, toplumsal, ekonomik ve dilsel yapılara kaymıştır. “Kendisi her ne kadar ataerkil baskıcı yapıyı tanımasa bile, Lacan kadının maruz kaldığı baskının ruhsal içeriğinin tanımlanarak açıklanmasına önemli katkılarda bulunmuştur” (Sarup, 2004: 48).

“Lacan’cı çözümleme sayesinde kültürün işleyişi konusunda yaşam biçimimizin sadece yüzeyini söyle bir gözden geçirmektense, derinliklerine dalmamızı sağlayan bir yaklaşım geliştirebiliriz. Görüş alanımızı ve politik imgelemimizi şiddetle kısıtlayan bilinçdışı fanteziler tarafından biçim verilmiş gerçekliğimizle mücadele ederken, Lacan bize yol gösterir” (Benhabip vd., 2008: 103).

Cornell birçok feministin Lacan’ dan uzak durmasının sebebini feminizme hiç alan bırakmamasında görür. Lacan’ nın kuramında toplumsal cinsiyet farklılığı içinde kadınlığa ait değerlerin ve çeşitliliğin değil, kadının anlamdan yoksun ve sembolik düzende olmayan olarak gösterdiği için feminizmin neye karşı ve nasıl savaşacağını bilemez. Lacan’ cı çözümleme, hiçbir zaman gerçek kadınlıkla örtüşmeyen kadınlığın sembolik kurulumuyla işe başlamaktadır. “Benim okumama göre simgesel düzende kadının oturmuş bir gösterilene bulunmadığından, bu yeniden simgeleme sürecini ortadan kaldırmak amacıyla kadının anlamını sabitleştirmek olanaksızdır” (Benhabip vd., 2008: 107).

Lacan’ nın kuramında kültüre giriş anne bedeninden kopuşla olmaktadır. Göbek deliğinin izi doğum sonrası bir iz değil anne çocuk çiftinin

ayrılışını da gösteren simgesel bir izdir, Cornell için. Simgesel düzene giriş babanın değil annenin temsil ettiklerinin inkârıyla olmaktadır. Simgesel düzende geçerli olan imgesel baba yasasıdır ve iktidarın göstereni fallustur. “Her iki cinsiyet babanın adı ve bunun ataerkil kültürde temsil ettiği her şey tarafından dayatılan yasa ile engellenir” (Benhabip vd., 2008: 108). Erkek çocuk babaya benzerliğiyle eril kültürde kendini tanımlayabilmesine rağmen bilinçdışında, kendisini özleştirdiği imgesel babanın iktidarının kendi iktidarını tehdit edeceği kaygısını sürekli yaşar. Erkeklik çok ince bir çizgide, baba yasasına dayanan simgesel düzende, babanın gücüne karşılık üstünlüğün tekrar tekrar kurulma ihtiyacıyla gerçekleşen bir süreçtir.

“İki cinsiyet farklı anlamlandırma alanlarına bölünmüştür. Erkekler, kadınlarıninkinde farklı gösterilenlerle anlam verilmiştir. Eril öznenin öznelliği, fallik göndermenin hükmettiği alanda sabit bir konum olarak garanti edilmiştir. Ancak bu sabit konum için ödenen bedel, yine simgesel bir hadım biçimidir” (Benhabip vd., 2008: 108).

Sonuçta, erkeklerin toplumsal cinsiyet yapıları karşısındaki mücadelesi hiçbir zaman bir kadının mücadelesine benzemez. Kadın, anneyi inkâr ederek simgesel düzene girmek zorunda olduğu için ve kültürde anneye ya da kadınlığa ait bir gösteren bulunmadığı için simgesel düzende kendini ifade edemez. Fallusa tanınan ayrıcalık erkeğin öznelliğini pekiştirirken kadının kendini tanımlayacağı bir konum yaratmaz. “Lacan’ a göre geriye kalan sözün ötesindedir. Kadın imgeseline biçim verilmez, çünkü bu imgesel kadınlığa ait cinsel farklılığın çeşitlenmesini kaydedecek simgesel malzemeyi bulmaz” (Benhabip vd., 2008: 109).

Cornell’e (1998: 83-84) göre, bu Lacan’ cı açıklama, neden kadınların olumlu bir imge geliştirmekte sorun yaşadığını açıklamaktadır. Lacan, kadınların, kim olduğunu söyleyecek sözcüklerin bulunduğu bir anlamlandırma alanına kadınların giremeyeceğini iddia etmektedir. Böylece kadınlar, tam yoksunluk olarak tanımlandığı için, kimliksiz olarak vardırırlar. Hadım edilmiş öteki ve erkek olamayan olarak kadınlar, ancak orada olmayı simgeleyebilmektedirler. Cornell, kadınların sadece arzu nesnelere olarak kültürle ilişkilendirildiğini savunur. Gerçek yaşamla kadın arasındaki boşluk

erkek tarafından doldurulmakta ve kadınlara sadece dişi ve ötekinin temsili biçiminde bir var olma seçeneği dayatılmaktadır. Cornell'e göre dayatılan bu temsiller kadına çok sınırlı bir konuşma zemini sunmakta ve kişinin kim olduğunu ifade etme olanağını da sınırlandırmaktadır.

Lacan'ın kuramında kadınlığın anlamlandırılmaması kadın temsilini imkânsızlaştırdığı gibi kadınlığın inkârını da dayatmaktadır. Kadına ataerkil kültür içinde iki seçenek bırakılmaktadır. Eril değerlerle kodlanmış cinselliği yaşamak veya cinsellikten uzak kız kuruları olarak yaşamak. Cornell, Lacan'cı çözümlene sayesinde feminizmin karşı karşıya kaldığı engeli keşfedebileceğini, böylece savaş alanı hakkında farklı düşünceler geliştirebileceğini iddia eder. Aynı zamanda bu çözümlene yolu kadını her türlü kaçış yolundan da mahrum bırakabilme riskini de içinde taşır (Cornell, 1998: 89).

Butler'e göre, Lacan'cı kuram bir tür *kötü ahlak* olarak anlaşılmalıdır. Lacan'ın kuramında "Fallus olmak her zaman eril özne için olmaktır. Eril öznedeki, o başkası için olan varlığı tanıyarak kimliğini yeniden olumlayıp kuvvetlendirmeye çalışır. Fallus olmak ile Fallus'a sahip olmak arasındaki bölünme ve değiş tokuş ataerkil yasa tarafından tesis edilir" (Butler, 2008:105). Dolayısıyla sembolik düzende, erkeğin iktidarını pekiştirmek için kadınlara Fallus oldukları söylenmektedir ki bu Fallus olma durumu tatmin edici olmaktan uzaktır. Çünkü yasayı tümüyle yansıtamazlar. Kadınların zorunda bırakıldığı fallus'*muş* gibi görünme edimi Butler'e göre, kadını, *muş* gibi görünmeye indiriyor gibidir ki bu durum dişil arzunun reddi olarak okunabilir. Maskelenme kadınların yaptığı şeydir (...) böylece erkeğin arzusuna katılabilirler ama ancak kendi arzularından vazgeçmek pahasına" (Butler, 2008: 107) diye yazar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ANLATILAR, SÖYLEMLER VE EVLİLİK PROGRAMLARI

Tarih boyunca cadı kavramı kadınlarla özdeşleştirilmiş ve anlatıda cadı rolü genellikle kadınlara verilmiştir. Ancak bu rol öncelikle halkların ortak belleğindeki mitolojilerde belirlenmiştir. Cadı-kadın figürlerinde ataerkil tek tanrılı dinlerin etkisi büyüktür. Özellikle Hıristiyanlıkta karşıt figürler; saf, iyi, evine bağlı, söz dinleyen melek kadını; bağımsız, kendi bildiğini okuyan, toplum dışına itilmiş cadı-canavar kadındır. Masallardaki cadı figürü, bu miras alınan edebiyat ve tek tanrılı dinlerin etkisiyle biçimlenmiş ve toplumların belleklerine yerleşmiştir. Hıristiyanlık ile birlikte yaratılan masum Meryem Ana ve günahkâr cadı-kadın ikilemi nedeniyle özellikle masalarda toplum dışına itilmiş, insan yiyen ya da bebek kurban eden, büyü güçleriyle havayı kontrol altına alabilen, genç kızlara ders veren ya da onlara eziyet eden, genç erkekleri hayvanlara çeviren cadı-kadın stereotipi ortaya çıkmıştır.

Masallar dinleyici ya da okuyucularının cinsiyetlerine farklı hitap etmektedir. Genç kızlar için yaratılan masallar onların evle ilgilenmeleri, macera aramaları ve sorgulamaları gerektiğiyle ilgilidir. Eğer iyi kızlar olurlarsa eninde sonunda iyi bir erkek onları bulacak ve mutlu bir aileye sahip olacaklardır. Erkek çocuklar için olan masalarda ise erkeklerin kahramanlık ve zekâ öykülerinden bahsedilir. Her iki cinsiyete hitap eden masalların içinde geçen cadıların ise genç kızlardan farklı bir rol üstlendiği açıktır.

Ancak, masalarda cadının da her zaman kötü, çirkin ve acımasız olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun yanı sıra, her zaman yalnızdır zira toplumun kadınlara biçtiği rolün dışındadır. İşte bu nedenle de, her zaman kaybetmeye mahkûmdur. Çünkü o ötekidir, farklıdır. Genç kızlara biçilen yolun dışına çıkmış, ev işleriyle ya da ideal koca adayını aramakla yetinmemiştir. Kendi kendisinin efendisi olmaya çalışan cadı, herkesten uzak yaşamıştır. Bu yüzden kadınlar için “örnek alınmaması gereken” bir figürdür. Masallarla ilgili başka bir önemli nokta da her karakterin sınırlı seçimlerinin olması ve tek boyutlu oluşudur. Her masal karakterinin sonu önceden belirlidir

ve eğer çirkin ve kötüyse sonunda kaybedecektir. Cadılar da “çirkin” ve “kötü” oldukları için masalın sonunda “kaybeden” olacaktır.

“İdeal eş” söylemiyle oluşturulan evlilik programları ise, evlenmeye yönelik olarak kendine özgü bir dramatizasyon ile geleneksel değerleri irdelemekte, günlük yaşamın hem tartışma konusunu oluşturan hem de yaşamın kendisine doğrudan müdahil olan (gerçekten eş bulma aracı olma) yapısıyla evlenmeye dair gelenekleştirilen unsurların günlük yaşamın içinde yeniden algılanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

3.1. Anlatılar ve “Öteki”nin Tarihsel Süreci

Yaşamı, insanlığın geçmiş tarihince koşullanmış bir biçimde kavrayan Jung, arketip (ilk örnek, prototip) kavramını ortaya atar. Arketipler “önceden var olan kavrayış biçimleri” yani bilincin ortaya çıkmasından önce ya da sezginin doğuştan gelme koşullarıdır. Arketipleri insan zihninin temeli olarak görür. Jung’a göre biz, onları ruhun içindeki tipik imgeler olarak tekrar görebiliriz: “onlar, insanlığın, geçmişte ve şimdi üzerinde büyüdüğü tanrılarını ve şeytanlarını yarattığı ve kendi olmaksızın insanın insan olamayacağı etkili ve güçlü düşüncelerinin bütününe dile getiren gizli hazinesidir” (Jung, 2003: 25).

Her arketip gibi anne arketipinin de sayısız görünümü vardır. Bunlar, kişisel anne ve büyükanne; üvey anne ve kayınvalide, ilişki içinde bulunan herhangi bir kadın, sözgelimi sütanne veya dadı, ata ve bilge kadın, daha üst anlamda tanrıça, Meryem ana, Sophia, diğer taraftan Kybele-Attis tiplemesi, ya da kız; kurtuluş isteğinin hedefi (cennet, Tanrı krallığı, göksel Kudüs); geniş anlamda kilise, üniversite, kent, ülke, gök, toprak, orman, deniz ve akarsu; madde, yeraltı dünyası ve ay, dar anlamda doğum ve dölleme yeri olarak tarla, bahçe, kaya, mağara, ağaç, kaynak, derin kuyu, gül; daha dar anlamda rahim, oyuk biçim (Jung, 2003: 135).

Anne arketip özellikleri kadına ilişkindir, bunlar; dişinin sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yaralı içgüdü ya da itki; gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası,

yutan, baştan çıkaran ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan. Bu özelliklere bağlı olarak, anne arketipi seven anne ve korkunç anne olarak kendini gösteren, özellikle mitlerde ve masalarda çıkmaktadır. (Jung, 2003:136) Sambur (2003: 107)'a göre, Jung'un ortaya koyduğu Anne arketipinin kendisini yansıttığı pek çok imaj vardır. Öz anne, üvey anne, kaynana gibi gerçek yaşamdaki anne figürleri bu arketipin yansımalarıdır. Ana Tanrıça ya da Tanrı'nın annesi gibi sembolik olarak kişileştirilen anne figürleri de vardır.

Ruh, hayallerde olduğu gibi mit ve masalarda da kendini anlatır ve arketipler bu doğal etkileşimde oluşum, yeniden oluşum, ebedi zihnin ebedi eğlencesi olarak görünürler. Kadın arketipi de olumlu özellikleriyle: iyi peri, kraliçe, anne, büyükanne; olumsuz özellikleriyle de üvey anne, kötü periler, cadı, yılan, ejderha, gibi figürlerle ortaya çıkmaktadır. Bu figürlerde kadın arketipinin oluşturduğu iyi ya da kötü kompleksler görülebilir.

3.1.1. Büyü ve Cadılık

Her ne kadar antik dönemin cadı anlayışı, Hıristiyanlık sonrası dönemdeki algılayışı etkilemiş olsa da, erken dönem Hıristiyanlıktan daha fazla Ortaçağ dönemi bugünkü cadılık anlayışımıza katkıda bulunmuştur. İlk Hıristiyanlık dönemi bir tür geçiş dönemi olmakla beraber, büyüye taze bir bakış açısı kazandırmıştır. Ortaçağ ile ilgili unutulmaması gereken önemli nokta, cadının bir stereotip olarak beyinlerimize kazınmasına yaptığı büyük katkıdır. Ortaçağ'da cadı ötekidir ve kadının konumu ve büyüye bakış açısı bunu yansıtmıştır. Cadının bir stereotip olarak varoluşunun açıklaması karmaşık olmakla birlikte antik dönemden itibaren devam eden geleneksel roller ve ölü çağırmanın etkisi oldukça büyüktür (Akın, 2001: 74-75).

Hıristiyanlığın ilk çıkış yıllarında pagan inanışa sahip kimseler Hıristiyanlığı kaçınılması gereken, kötü, şeytani bir yayılım olarak algılamışlardır. Ancak Hıristiyanlığın yaygınlaşması ile beraber, pagan inanışa sahip kimseler her ne kadar bir süre bu tek tanrılı dinle birlikte yaşayamaya çalıştılsa da sonuçta periferiye itilen, dışlanan, kötülünen, şeytani taraf olmuşlardır. Böylece çoktanrılı ya da pagan dönemdeki büyüye bakış açısı da

yeni bir yöne doğru giderek tüm eski çoktanrılı ve pagan inanışlar altüst olmuştur. Bachofen'in (1997: 86) ifadesiyle, "antik dönemin tanrıları şimdi şeytandılar. Geçmiş ahlak anlayışı giderek yerini dini grupların ahlak anlayışına bıraktı. Cadılık ve büyü için en önemli dönüm noktası da burada oluştu, çünkü cadılık bir fenomen olarak kabul edilmeye başlandı."

Hıristiyanlık gibi tek tanrılı bir dinde karşıtlıklar bulunması cadılık için konum değiştirmesi açısından önemlidir. Çünkü Hıristiyan edebiyatında cadı hep ötekidir. Temsil ettikleri açısından dinin yanında olamayacağı için doğal olarak karşındadır. Böylece "öteki olduğu için günahkârdır, şeytanidir, dışarıda olması gerektir, suçludur, her türlü kötülüğün, *anasıdır*" (Maguire, 2006: 89). Din kendi otoritesini insanlar üzerinde kurarken, cadılık bir biçimde dünyayı anlamayı ve onu kontrol altına almayı öneriyordu. Cadılık ve Hıristiyanlık karşıtlığı artık birbirinden ayrılamaz bir bütün olarak birbirini besliyordu (Burton ve Grandy, 2005: 123-124)

Bir korku toplumu olan Ortaçağ Avrupa'sında, korkunun bir yansıması olarak beden kaçınılması gereken, günaha sürükleyen, nefsi baştan çıkaran, kısacası cehenneme giden kestirme bir yol olarak görülmekteydi. Beden meselesi şeytan-cadı (*kadın*) ilişkisi içerisinde önemli bir yer tutmaktadır (Ehrenreich ve Deidre, 1992: 156). Çünkü kadın yaradılış itibarıyla bedenine daha çabuk yenik düşen onun istediklerini yerine getirmeye daha hazır cins olarak kabul edilmekteydi. Rahatsız edici güçler tarafından yönetilen kadınlardan merhemler, çeşitli aşk büyülerini hazırlayanlar ya da daha basitçe çöpçatanlık yapan yaşlı kadınlar özellikle tehlikeliydi. Zira bu kadınlar "erkeklerin nasıl baştan çıkacağını ve nasıl aldatılacağını biliyordu" (Duerr, 1998: 67). Erkeğin ve hatta Şeytan'ın yapamadığı kötülükleri yapabilecek kapasitedeydiler. Bu çoğunlukla dul olan kadınlar, genç kadınlar için de ayrıca bir tehdit oluşturmaktaydı. Bunun nedeni ise onlara örnek ve "taklit edilecek modeller" olabilecekleri, daha genç kadınlara "ders verebilecekleri" ya da "onları düzeltebilecekleri" korkusudur (Maguire, 2006: 92). Bekâret bir idealdir ve kadın da bedenine daha bağlı olduğu için insanı mükemmellikten-bekâretten uzaklaştıran bir tehdittir.

Kadınların bedenlerinin kendilerine karşı kullanılmasını sağlayan, onları korkutucu yapan, yani cadılığa yaklaştıran şey de kadim anaerkil toplumlarda kadınların yüklendiği görevle ilişkilendirilebilir. Kadınların ocağın ve kutsal ateşin koruyucusu ve yaşam verici olmaları onları doğal olarak doğanın sunduklarına daha yakınlaştırmıştır. Ateşin koruyucusu kadınlar ataerkil toplumlarda rol değiştirmemiş olsalar da rollerinin şekli değişmiştir ama temel prensip aynıdır. Kadın bu kez yemek pişiren, hastayla ilgilenen ve çocuk doğurtan ebedir. Çocuk doğurma ve ayrıca adet dönemi de bu role katkıda bulunur. Kadınlar bitkilerin bilgisine sahiptir; bu yüzden iyileştirici olabildikleri gibi tehlikelidirler çünkü onlardan merhem yapabildikleri gibi zehir de hazırlayabilirler. Bilgiyi başka bir kadına aktarabildikleri için de sonu gelmez bir biçimde bu tür eylemlerin yaratıcılarıdır (Ehrenreich ve Deidre, 1992: 161). Ortaçağ toplumunda büyücülükle değil ama cadılıkla özdeşleştirilen büyü gökyüzüne hükmeden ak büyü değil de toprakla ilişkilendirilen ve daha çok pratiğe dayalı olan otacılık olduğu ve bu bitkiler alanı çoğunlukla kadınların egemenliği içinde olduğundan, kadınlar cadı olmaya daha yatkındır ve bu yüzden onlardan korkulmalıdır.

Kadın için esas sorun, *İlk Günah*'tır çünkü kadın Havva olarak günahın doğmasını sağlamıştır. Aynı zamanda insanlığa karşı bu borcunu ödemek için Meryem Ana olarak İsa'yı bakireyken doğurmuştur. Bu ikilik kadının karşısına sürekli sunulmuştur: Kilise'yi temsilde pozitif bir yöndeysen, erkeğin karşısında erkek akıl iken ruhu ve hisleri temsil ettiğinde negatiftir. Negatiflik aşamasında ise "hayal edilebilecek her türlü negatif özelliği" barındıran cadılığa karşı büyük bir eğilim gösterir (Gezgin, 2007: 84).

Negatif ve pozitif kutuplar temsilleri açısından birbirlerinin kaçınılmaz bir biçimde karşıtıdır. İyi özellikler Ortaçağ toplumunda Bakire Meryem'de toplanırken cadının Meryem'in karşısına tam da onun zıddı bir karakterde çıkarılması tesadüf değildir. Bakire Meryem, doğadan ve duygulardan arınmış bir kadının portresi olarak görülebilir. Onun maddesel hiçbir şeyle ilgisi yoktur; o ruhsal dünyanın temsilidir. Bakire Meryem figürü bir kadın için idealden başka bir şey olamaz çünkü nesillerin devamı için kadın bedeninin üretkenliği şarttır. O halde her gerçek kadın Bakire Meryem'in gerçek olması

imkânsız figürü karşısında cadı olma potansiyeline sahiptir. Bedenin bilgisine sahip cadı ise bakireler için tehlikelidir (Akın, 2001: 68).

Ortaçağ döneminde cadılığa olan olumsuz bakışı ve cadı avlarının başlangıcını Katolik kilisesi sağlamışsa da, Rönesans döneminde ve sonrasında bu Katolik kilisesinin tekelinden çıkmış ve neredeyse bağımsız bir biçim almıştır. Rönesans dönemi için büyü ve cadılığa bakış açısından birkaç önemli nokta göz ardı edilmemelidir. Bu dönem içerisinde Şeytan'a olan inanç Ortaçağ'ınkiyle benzerlik göstermekte ve Şeytan'la yapılan anlaşmalardan hala bahsedilebilmektedir. Zaten cadının kendi başına bir gücü olduğuna değil tüm gücünü Şeytan'dan aldığına inanılmaktadır (Burton ve Grandy, 2005: 131). Baştan çıkarıcılığına inanılan, bedeninin emirlerini önemseyen güçsüz ve kötücül Ortaçağ kadını imgesi de cadılık ve büyüye karşı Rönesans bakış açısını kuşkusuz etkilemiştir.

3.1.2. Masallar ve Cadılar

Masallar, yazıdan çok ağızdan ağza dolaşan ve bu yüzden yazıya geçirilmeden ya da kayda alınmadan önce silsile halinde yeniden anlatımlarla değiştirilmiş hikâye olarak tanımlanmaktadır. Masallardaki bakış açısı dönemin dinleyici ve okuyucu kitlesinin yapısına göre sansürlenmiş, değiştirilmiştir ama karakterler doğrudan ve tek boyutlu olmaya devam etmiştir (Propp, 2001: 36).

Masallarda genç kızlar için en önemli sosyal konumun evli kadın durumuna geçmek olduğu vurgulanır. Bu yüzden *Külkedisi* baloya katılır ve *Pamuk Prenses* üvey annesi tarafından bir tehdit olarak görülür. Bir kadın için en önemli amaç, evlenmek ve sonsuza kadar mutlu yaşamaktır, onun için başka bir yol yoktur. Eğer bu yoldan çıkmayı denerse ya bir ormanda tek başına kalmaya ve cadı olarak etiketlenmeye mahkûm olur ya da bir şekilde cezalandırılır. Tüm bu cezalandırmanın nedeni isyankârlığın, söz dinlememenin ya da bildiğini okumanın masalın olay örgüsü tarafından kabul görmemesidir ve her ne kadar periferide dursa da eninde sonunda toplumsala bağımlı olduğu için bu kişi yaptığı kötülüklerin cezasını ödemeli ve tercihen ölmelidir. Masaldaki ataerkil ideolojinin devamlılığı masal kahramanı kadınların söz dinlemesiyle yakından ilgilidir. Kendi hayatının kontrolünü

eline almış ve yalnız yaşayan, bir erkeğe bağımlılığı bulunmayan cadı karakteri ise bu durumun tamamen dışındadır ve bu yüzden ataerkil düşünceye karşı bir tehdit oluşturmaktadır. O halde masaldaki ideolojinin devamı için bu karakter hep kötü ve çirkin olarak çizilmelidir (Direnc, 2008: 27-28).

Masallarda bilindik sonlar ve kalıplaşmış karakterler bulunur. İyiler her zaman kazanır kötülere masalın sonunda acımasız bir biçimde cezalandırılır. Güzellik iyilikle özdeşleşir, çirkinlik ise her zaman kötülüğe işarettir (Paquet, 2007: 56). Masallar kaçınılmaz bir biçimde içinde yaratıldıkları toplumun değerlerini ve ideolojisini yansıtır. Bu bakımdan gerçeğin aslında kendisini yansıtır zira “masallar şeylerin özünü ifade etmeye ya da onları adlandırmaya bir hikâye anlatarak muktedir olurlar” (Propp, 2001: 84). Onlar bu yüzden toplumlarının özüdür ve bu yüzden adlandırdıklarının insanların hayal gücündeki gerçekliğinin gücü tartışılmazdır. Ortaçağ “Avrupa toplumlarında cüzamlılara yapılan kötü muameleye benzer bir biçimde masalda çirkin olanlar her zaman kendilerinden uzak durulanlardır çünkü onların kötülük yapma potansiyeli olduğuna inanılır. Bu yüzden Külkedisinin üvey kız kardeşleri her zaman çirkindir, çünkü onların masaldaki rolü kötü olmaktır” (Gezgin, 2007: 61) Yani masalarda çirkinlik ve kötülük hem birbirinin nedeni hem de sonucudur. Bugün çekilen romantik komedilerin bile birçoğunda iyi ve güzel genç kızlar eninde sonunda sırf iyi ve güzel oldukları için hayatlarının aşkları yakışıklı prenslere kavuşabilmektedirler ve genç kızlara bu umut verilmektedir. Bu taraftan bakıldığında ise masalarda sağlıklı cinsel ve toplumsal kimliklerin aşılandığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Genç kızların evlenmekten başka alternatifleri yoktur ve daha da fazlası hayatlarında ilk kez gördükleri kişilerle hemen evlenirler. Daha önce yüzlerini hiç görmedikleri erkekler tarafından “Uyuyan Güzeli” masalında olduğu gibi öpülerek uyandırılır ya da “Pamuk Prenses” masalında olduğu gibi bedenleri hiç bilmedikleri bir saraya götürülmek üzere onlar uykudayken sahiplenilir. Çirkin kız kardeşler, kötü üvey anneler ya da basitçe çirkin karakterler de doğalarının cezalarını çekmekte ve sadece bazı yeniden yazımlarda ve post modern filmlerde birer kalıplaşmış karakter olmaktan uzaklaşabilmekte ve güzel/iyi karakterlerin bu kalıp özellikleri de baş aşağı edilmektedir (Paquet, 2007: 65-66).

Aslen anaerkil mitoloji içinde yaratılmış masallar, ataerkil dönem içerisinde özünden fazlasıyla yitirmiştir. Masallardaki anaerkil öğeler zaman içerisinde ataerkil söylemin bir parçası haline gelmişlerdir. Tanrıça mertebesindeki kadın figürleri kendilerinden korkulduğu halde saygı duyulan konumlarını ataerkil ideolojiyle birlikte yitirmişler ve tanrıçalıkları özellikle Ortaçağ dönemindeki sözlü edebiyat içerisinde cadı ya da üvey anne rollerine indirgenmiştir. Kendisinden özellikle çekinilen büyü konusundaysa bir çifte standart söz konusudur (Bachofen, 1997: 95).

Masallarda büyü iyi ve kötü amaçla kullanılan büyü olarak iki şekilde belirir. İyi amaçla kullanılan büyülerde iyilik perilerinin payı oldukça büyüktür. Neredeyse her masum ve kötü davranılan kızın yardımcı bir perisi vardır. “Sırf iyi ve güzel oldukları için hikâyelerinin başlarında olmasa da sonlarında ödüllendirilen bu saçları altın sarısı/kömür karası, teni bembeyaz ve en kötü giysiler içinde bile ışıldayan kızlar için büyü sadece onları prenslerine götüren bir yoldur ve bu uğurda her yol mubahtır” (Paquet, 2007: 55).

Kadınlar için masalda biçilen bir başka rol ise anne arketipinin iki yüzüdür. Birincisinde masalın çok başlarında ölen iyi öz anneler diğesinde ise öz annenin ölümünden sonra masala dâhil olan kötü üvey anne veya çocuklara kötülük yapmak için fırsat kollayan annenin karanlık yüzü olan cadıdır. Bu karanlık yüzün görevi “annelerle özdeşleştirilmiş tüm kötülükleri abartmak ve çarpıtmakla sınırlıdır” (Jung, 2003: 36). Masallar, yarattıkları stereotiplerle, kız çocuklarına iffetli olurlarsa ödül kazanacaklarını öğütlerken; daha yaşlı ya da menopoz dönemine yakın kadınlar içinse korkulması ve çekinilmesi gereken kötü üvey anne ya da cadı olacakları konusunda bir uyarı gönderir. Masallar konusunda unutulmaması gereken belki de en önemli nokta onların cinsiyetlere göre şekillendiği ve cinsiyetçi bir bakış açısıyla oluşturulduğu, ardından yazıya geçirildiğidir (Bachofen, 1997: 102). Erkek çocuklarına anlatılan masalarda daha basit konular işlenirken, kız çocuklarının başrolde olduğu masallar daha karmaşıktır ve dolaylı olarak kız çocuklarının cinsiyetine ve toplum içerisinde üstlenmesi gereken iyi kalplilik, beceriklilik, hamaratlık görevlerine ve korumaları gereken iffetlerine gönderme yapar. “Kızlar erken yaştan itibaren ancak bu şartları yerine getirdiklerinde toplum içinde kalacaklarını, aksi

takdirde toplum dışına itileceklerini öğrenirler. Toplum dışına itildikleri noktada ise cadılıkla suçlanacaklardır” (Maguire, 2006: 77).

Masallarda iyi ve güçlü kadınların sayısı, kötü, büyücülükle uğraşan yaşlı kadınların sayısına göre nispeten daha azdır. Bunun nedeni, masalların geleneksel olarak insan ilişkilerine dair ders verici nitelikte olması ve yoldan sapanların her zaman ceza alacaklarına dair uyarılarda bulunmasıdır (Propp, 2001: 79). Buna ek olarak masalların ataerkil düşünce yapısı ve erkek yapımı kadın yaratma çabası da oldukça etkili olmaktadır. Masallar, anaerkillikten ataerkilliğe giden yolda ataerkil semboller açısından önemli yapı taşlarıdır. Masallardaki ataerkil doğada farklı olana “garip ve korkunç” etiketi yapıştırılır ve cadılar gibi toplumsal rollerinden bağımsız kadınlar ise, deyim yerindeyse, garipliğin ve korkunçluğun sınırları zorlanarak ötekileştirilir. Kız çocukları daha küçük yaşlardan itibaren “farklılık ve ötekiliğe karşı körleştirilerek” toplum kurallarına uymaya zorlanır (Benhabib vd., 2006: 28). Feminist eleştiri ise “öteki” olarak adlandırılan ve ataerkil söylemin merceğinden bakılan edebiyattaki kadın imgelerini taze bir gözle değerlendirir. Ataerkil söylemi yansıtan masallar gibi eserlerin yeniden yazımlarında ise eril genel geçer anlayışın yeniden gözden geçirilmesi ve “toplumsal genellemeler haline gelmiş ataerkil kültürel imgelerin” gerçek yüzlerinin ortaya çıkması söz konusudur (Donovan, 1997: 53).

3.2. Modern Söylemlerde Kadın

İnsanlar tarih boyunca “ben ve ötekiler” ayırımına gitmişlerdir ve kendilerini tanımlamak için başvurdukları “ötekiler” ise kapalı kapılar ardında olunca arayış başlamıştır. Bu durum insanların sahip olduğu merakın da artmasına sebep olmuştur. Arayışa giren insanlar, kendi mahrem alanlarında kendileri gibi olduklarından ötürü önce kendi gerçekliklerini keşfetmişlerdir. Daha sonra kendilerinin “nasıl” olduklarını ya da daha başka bir deyişle “nerede durduklarını” görmek için ötekilerinin gerçekliklerini merak etmişlerdir. Toplumu anlarken kişinin kendi deneyimlerinin ve kendini ötekilerden farklı kılan faktörlerin ne olduğunu anlamaya çalışmasının önemi büyüktür. Sahip olduğumuz görme biçimlerimiz dahi kültürel miras içinde gerçekleşebilmektedir, yani kuşaklar boyunca birbirimizi örnek alarak ve

kültürel bir yapıyı devralıp onu yeniden anlamlandırarak yaşamaktayız. Öte yandan bakacak olursak, sahip olduğumuz her görme biçimi aslında aynı zamanda bir görmeme biçimidir; hepimiz sadece biraz farkında olduğumuz kültürler ve planlar içinde yaşamaktayız. Demir'in ifadesiyle "bizim görme biçimimiz bir başkasına aittir, başkasının görme biçimi ise ötekine aittir" (Demir, 2006: 236),

"Özel" ve "özel haklar" aynı zamanda "kişisel alan" ile de ilgilidir. Kamusal alan modellerini incelemiş olan Seyla Benhabip (1996: 254), ev işlerinin; hane içinde karşılanan günlük gereksinimlerin; cinsellik ve üremenin; hasta, yaşlı ve çocuk bakımının alanı olarak değerlendirmektedir. Bu da genellikle toplumda kadına biçilen roller sebebiyle, cinsellik ve üremenin dışında, erkeğin göreceli olarak uzak durduğu bir alandır. Daha çok kadınlar, özel alan olarak adlandırılan, mekânsal olarak bakıldığında genelde evin duvarları ile sınırlandırılan bu yerlerde toplumun onlardan görev olarak beklediği ödevleri yerine getirmelidir, en azından böyle yanlış genel bir görüş oluşmuştur. Yani kadınlar doğal zorunlulukları yüzünden özel alanda bulunmaktadırlar. Demir, bu zorunlulukların Antik dönemde kadınların özel alanda bulunmalarının en temel gerekçesi olduğunu, kadınları doğal zorunlulukları sonucu özel alana iten bu düşünceyi izleyen bir diğer düşüncenin ise; kadınları iyi birer özel kişi, erkekleri de iyi birer yurttaş yapma fikrinin desteklenmesi olduğunu ifade etmekle birlikte bunun görüldüğü kadar basit olmadığını da vurgulamaktadır (Demir, 2006: 234).

Kadınların "eş olma" ödevinin yanı sıra maruz kaldığı şiddet de bu evin duvarları arasında kalmaktadır. Oysa hanenin mahremiyeti ve haneyi ören zindan gibi duvarları, hane içindeki şiddeti katlanılamaz bir hale getirebilmektedir. Duvarın iç yanında dayak yiyen, sömürülen, ezilen ve acı çeken insanlar bulunmaktadır. Bir aile bireyinin bir diğerinin kötü muamelesine maruz kalması şeklinde tanımlanabilecek aile içi şiddete kadını küçümseme, arkadaşlık ilişkilerine sınır konması, hizmetçi gibi davranılmasından tokatlama, dövmeğe uzanan davranışlar örnek olarak verilebilmektedir (Dakovic vd., 1996:127-128).

Cinsiyet rollerinin önemli ölçüde insanlar arasındaki en eski işbölümünü yansıttığı görülmektedir. Cinsiyet rolleri büyük ölçüde, erkeğin yiyecek gibi ihtiyaçların temin etmesini, kadının da çocukların bakımını üstlenmesini içermektedir. Kamusal ve özel alan arasında bir iş bölümü söz konusudur. Kamusal alanda çalışma güç, para ve prestij ile ödüllendirilmekte, özel alanda çalışma ise tecrit edilmiş ve değersizleştirilmiş bir çalışma olarak kabul edilmiştir. Kadının çoğu zaman erkeğin parasal desteği karşılığında onun cinsel ve ev içindeki ihtiyaçlarını karşılayan biri olarak görüldüğü de Nevena Dakovic ve diğerleri tarafından ifade edilmektedir.

Aile ve kadına yönelik araştırmalar yapan Yıldız Ecevit (1996: 28), aile içi şiddete yönelik şu ortak noktaları dile getirmektedir; “aile içi şiddetin nedeni bireysel değil toplumsaldır; şiddet ailenin yapısı ve işlevlerinden, aynı zamanda aileyi içinde barındıran toplum yapısından kaynaklanır. Özel alanda ortaya çıkan şiddet, erkek egemenliğinin meşrulaştırılmasından, erkeğin daha değerli görülmesinden ve kamusal alandaki ataerkil, siyasi ve ekonomik kurumların egemenliğinden bağımsız düşünülemez.” Bilindiği üzere, ataerkil aile, yetki ve gücün babada toplandığı büyük ailedir. Klasik ataerkilliğin ahlaki düzeninin, bunun yanı sıra da erkeklerin kadınlara ve yaşlıların gençlere hükmedebilmesinin, belli maddi koşullara bağlı olduğunu belirten Deniz Kandiyoti (2007:147), bu koşullardaki değişimlerin ve değerlerin düzenini ciddi olarak aşındırabildiklerini ifade etmektedir. Yazara göre, “erkek otoritesinin maddi bir temeli” bulunan ataerkil ailenin kadınların iş yaşamında yer almaya başlamasıyla sarsılmaya başlanmıştır. Kandiyoti’ye göre, en yaşlı erkeğin, daha genç erkekler de dahil, tüm aile bireyleri üzerinde otorite sahibi olmasını sağlayan ataerkil geniş ailenin ortaya çıkışının, ailenin devlete dahil edilerek denetlenmesi ve akrabalık temelli artı değer denetimi biçiminden vergiye dayalı olana geçiş ile bağlantılı olduğunu düşünmek, akla yakın görünmektedir.

Cinsel rollerde kadın ve erkek olarak davranışları koşullandıran, nasıl düşünüleceği ve tavır alınacağı konusunda belirleyici olan çoğu zaman içinde yaşanılan kültürdür. Pek çok sorunun kişiden kaynaklanan sorunlar değil de, içinde bulunulan toplumun beklentilerinden ve koşullarından kaynaklandığı söylenebilir (Navaro:2000: 42). Toplumsal cinsiyet rolleri, kadın

ve erkeğin özellikle çalışma yaşamı, toplumsal yaşam, evlilik ve aile yaşamındaki rollerinde belirgin farklılıklar göstermektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin çalışma yaşamına ilişkin yansımaları incelendiğinde; kadınlara statüsü ve ücreti daha düşük işlerde çalışma, çalışmak için eşlerinden izin almaları gibi roller uygun görülmektedir. Toplumsal yaşamda; kadınların akşamları tek başlarına sokağa çıkmamaları, kadınların yalnız yaşamamaları gibi yargılar bulunmaktadır. Günay ve Bener'e (2011: 159) göre, bu toplumsal kalıp yargılarına göre herhangi bir insanla ilgili beklentilerin neler olacağı cinsiyete bağlıdır. Buna göre erkeklerden güçlü olmaları, ailelerini geçindirmeleri, çevre üzerinde belirli bir etkinlik ve kontrol sağlamaları; kadınlardan ise sabırlı, anlayışlı olup evi idare etmeleri, insan ilişkilerini düzenlemeleri beklenmektedir. Aile yaşamına bakıldığında; kadınlardan eşlerinden şiddet görüyorlarsa bu durumu saklamaları, ev içinde çocuk bakımı, temizlik gibi işlerle ilgilenmeleri beklenmektedir.

Genel olarak şiddet kurbanı kadınlar şiddete karşı pasif tepkiler vermektedir. Sessiz kalarak, ağlayarak, ilaç ya da alkol alarak, eşinin yardım almasına yardımcı olarak, şiddeti minimize ederek, ilişkinin olumlu yanlarını düşünerek, eşini kızdıracak hareketleri yapmamaya çalışarak şiddete tepki göstermeyi tercih etmektedirler. Kadının geliştirdiği pasif stratejilerde ilginç olan nokta, kadının şiddet kurbanı olmasına karşın aynı zamanda sorunu çözmek için çabayı veren taraf olmasıdır. Kadına yönelik şiddet üzerine çalışmalar yapan Altınay ve Arat'a (2008: 78-79) göre, çoğu zaman kadın olanlardan kendini suçlamaktadır. Kadının şiddete gösterdiği pasif tepkilerden biri yaşadıklarını kimseyle paylaşmamasıdır. Kadınlar yaşadıklarından utanmakta, ailesinin, arkadaşlarının vereceği tepkiden çekinerek sessiz kalmaktadırlar. Kadınların "eş olma" ödevinin yanı sıra maruz kaldığı şiddet de bu evin duvarları arasında kalmaktadır. Özellikle Türk toplumunda kadın dayak yiyorsa bile, "Kol kırılır yen içinde kalır" atasözüne uygun davranılmaktadır. Oysa hanenin mahremiyeti ve haneyi ören zindan gibi duvarları, hane içindeki şiddeti katlanılamaz bir hale getirebilmektedir. İnan (1975: 89) ise, adına yönelik şiddet kötü olarak kabul edilmekle birlikte tolere edilmesinin nedenlerinden birinin ailenin mahremiyetine olan inanç olduğunu vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra, aile içinde kadına yönelik şiddetin kapalı

kapılar ardında olduğu ve başkalarından saklandığı, ayrıca çevredekilerin de aile üyeleri arasındaki soruna karışmak istemediklerini ifade etmektedir.

Colette Dowling (1999: 81), *Sindrella Sendromu* adlı kitabında, zorlaşan yaşam şartlarının ve artan boşanma oranlarının gitgide daha fazla annenin çalışmak zorunda kaldığını, çoğu kadının çalıştığı bu ortamda “ev kadını” ya da “geleneksel anlamda anne” olarak kalan kadınların da günü yakalayamama nedeniyle psikolojik dengesinin bozulduğu ve daha çok tüketime yöneldiğini belirtmektedir. Bu tür annelerin çocuklarının da, kendilerine bakacak annenin yakınlarında olması nedeniyle de sevinmeyip eğitim kurumuna diğer yaşlıları gibi gidemedikleri için sorun yaşayacaklarına dikkat çekmektedir. Kadınlar ilgili ve şefkatli olmayı ve başarıdan korkmayı; erkekler hırslı, akılcı ve rekabetçi olmayı öğrenmişlerdir. Zira cinsiyet rolleri, kadınlar dâhil toplumun tüm üyelerinin cinsiyet beklentileri ve eşitsizliklerinin kabulünü içermektedir. Rollerin açık biçimde tanımlanmadığı durumlarda lider olan erkekler daha emredici, görev odaklı, kadınlar ise takım ruhuna önem veren ve daha demokratik yaklaşım göstermektedirler. Erkekler kadınlardan daha fazla kazanmaya, öne çıkmaya ve diğerlerine baskın olmaya öncelik vermektedir. Örneğin kadınların lider olmaktan çok lideri izleyen insanlar olduklarına inanılır (Dakovic vd., 1996: 21).

Kadının toplumsal gücünün cinsiyetini kullanma gücüyle sınırlandırıldığı sürece kadın bedeninin fetişleştirilmesinin kaçınılmaz olduğunu belirten Türkoğlu'na (2000: 75) göre, erkeğin egemen olduğu toplumsal düzendeki en çekici kadın ise ancak “*aynaya bakınca keşke erkek olsaydım diyorum... Kendimle evlenecek bir erkek.*” fantazyasını kurabilen eksik kadın olacaktır. Marx'ın “*insanlar arasındaki en doğrudan, doğal ve gerekli ilişki*”nin erkek ve kadın ilişkisi olduğunu destekleyen Beauvoir, kadınlar hakkındaki mitleri ve gerçekleri incelediği *İkinci Cins* adlı kitabında “*kadın nedir?*” sorusunun yanıtını aradığını ve bu sorunun mitsel yanıtında da insanlığın iki cinse ayrılmış olduğunu; kadının gizemli, sonsuz ve ölümsüz dişi olarak erkekten farklı, öteki cins olduğunu vurgulamaktadır. Türkoğlu (2000: 76-77), erkeğin birinci elden deneyimleri mitsel öğretilere ters düşerse yanlış olan, değişmesi gerekenin gerçek kadın olduğunu; çünkü mit sorgulamaya ve

değişime konu olduğu anda güvenli açıklamalarıyla sığınak olmaktan çıktığını belirtmektedir.

Türkoğlu'na göre (1996: 22), gerçeklerle olan uyumsuzlukları gidermek üzere zıtlıklara, keskin tanımlamalara başvuran mitsel söylem kadına “*iyi ve kötü*” etiketleri yapıştırır. Örneğin anne ve bakire iyidir; kötü kadın ise cinselliği ile erkeğin başını döndüren acımasız şeytandır. Kadınların daha sempatik, duyarlı, merhametli, başkaları ile daha ilgili oldukları, sanatsal faaliyetlere daha eğilimli, daha dindar oldukları buna karşın matematiğe ve bilimlere daha az eğilimli oldukları biçiminde düşünceler vardır. Erkeklerin ise lider özelliklerine sahip oldukları, daha objektif, saldırgan, bağımsız, faal, başat, rekabetçi, mantıklı, güçlü, sert oldukları ve duygusal olmadıklarına inanılır.

Bu toplumsal cinsiyet temsillerine medyada sıklıkla rastlamaktayız. Medyanın taşıdığı popüler kültürde yer alan ve sanki her yer ve zamana uyarlanabilirmiş gibi görünen; toplumda cinsiyetlere atfedilen kalıplar yer almaktadır. Temel ve Korkmaz'ın (2009: 512), “Reklamlarda Kadının Temsil Biçimleri” adlı kitabında erkeklerin “*erkeksi, baskın, güçlü, saldırgan, zeki, mantıklı ve aktiftirler. Erkekler araba ve teknolojiye meraklıdır ve geçici ilişkiler tercih ederler. Kadınlar ise kadınsı, itaatkâr, zayıf, pasif, sezgisel, duygusal ve konuşkandırlar. Kadınlar alışveriş ve makyaj yapmayı severler, uzun süreli ilişkileri tercih ederler*” ifadesinde de görüldüğü gibi yinelenen toplumsal cinsiyet söylemleri mevcut yapının sürdürülmesini olanaklı kılarken, izleyicilerinde kadın veya erkek üstlerine yüklenen rollerin devamının sağlandığını göstermektedir.

Televizyon programlarında kadın karakterlerin toplumsal rolleri zaman içinde değişiklik göstermekte olmasına rağmen evlilik ve aile kurumunun kadının kimliğinin tanımlanmasında merkezi rol oynadığını belirten Timisi (1997: 27), 1969-1975 yılları arasında yer alan programlarda kadın karakterlerin toplumsal rollerini inceleyen araştırmalarda, televizyon karakterleri içerisinde kadınların yarısından fazlasının anne ve eş olarak görülürken erkek karakterlerin üçte birinin aile içinde baba ve eş olarak yer aldığını belirtmektedir.

3.3. Evlilik Programları ve “Esra Erol’la” Programı

Çağdaş toplumun kamusal sorunu iki yönlüdür: kişisel olmayan davranışlar ve meseleler, bireylerde güçlü bir heyecan uyandırmazlar; davranışlar ve konular ancak insanlar yanılıp da bu konuları kişilik sorunlarıymış gibi ele aldıkları zaman diğer bireylerde heyecan uyandırır. Ne yazık ki, bu iki yönlü kamusal sorunun varlığı özel alanda sürülen yaşamda sorun yaratır. Mahrem duyguların korunaklı dünyası sınırlarını yitirmektedir. Mahrem alanın sınırlarını artık, insanların kendileri için alternatif ve dengeleyici yatırım sahası haline getirdiği kamusal dünya çizmemektedir. Bu yüzden, güçlü bir kamu yaşamının aşınması, içtenlikle ilgi duyulan mahrem ilişkileri yapısını bozmaktadır (Sennet, 2002: 20). Belki de duyulan ilginin içtenliği yerini meraka bırakmıştır. Dolayısıyla bireylerin duyduğu heyecan vasıtasıyla mahrem alanın duvarları gün geçtikçe biraz daha aşınmaktadır.

Gürbilek’in (1993: 35) de belirttiği gibi, “*daha önce mahrem sayılan, bu yüzden de kamuoyunda açığa çıkartıldığında sansasyon yaratan ya da skandal konusu olmaktan kurtulamayan mahremiyet, Türkiye’de ilk defa 1980’lerde kamuoyunda açıkça konuşulabilir bir alana, bir itiraf ya da iç dökme nesnesine dönüşmüştür.*” Mahremiyet, kamusal olanda adeta patlak vermiş, bu taşkınlık, sadece şatafatlı yaşamların, sonradan görme zenginliğin değil, aynı zamanda sansasyonel içerikli olayların da sergilenmesi şeklinde yaşanmıştır. Aile içi cinsel taciz, yaşlı ana-babayı sokağa terk etme gibi özel sorunlar, artık kamusal niteliği değişmiş bir kamuya mal edilebilir konulara dönüşmüştür. Medya kurumları kadınlarla ilgili basmakalıp imajlar kullanmaktadır. Bu imajlar kadınların bağımlılığını ve ikincil konumunu pekiştiren bir ideolojiye hizmet etmekte, kadınları eve ve aileye ilişkin rollerinin önceliğini vurgulamaktadır. Bu tür bir ele alış tarzının cinsiyet eşitliğinin gelişimini engelleyici bir işlev gördüğü kabul edilmektedir (Dakovic vd., 1996: 95).

Kendilerini halkın gözü önünde bulan insanlar, “*kamu yararı*” ve benzeri durumlarda savunmasız kalarak medyada ifşa edilmiş olan bireylerdir. Kendi istekleri dışında halkın gözü önünde olan bireyler, kendileri ile ilgili medyada yayınlanan herhangi bir haber vasıtası ile rahatsız edilmiş olacaklardır zira onlar zaten daha en başta medyada yer almayı

istememişlerdir. Bu programlardan medet uman insanlar da aslında bu gruba girerler. Sadece hastalıklarına/dertlerine çare bulmak için başvurdukları programlar tarafından on binlerce insana teşhir edilir olmaktadır. Mahrem tutmaya çalıştıkları hayatları bir anda birçok insanın hakkında fikir sahibi olabildiği ve üzerine yorum yapıp, fikir beyan edebildiği bir şey haline dönüşmektedir. Medyanın başı her zaman etik ile ilgili konularda dertte olmasına rağmen sabah kuşağı programları ya da kadın programları söz konusu olduğu zaman durum biraz değişmekte ve “*kamu yararı*” ilkesi medyanın sırtını rahatça dayadığı bir duvar haline gelmektedir (Demir, 2006: 52-53).

Medya, gerek sosyal medya aracılığıyla gerekse de daha büyük kitlelere ulaşımı sağlayan TV aracılığıyla aile mahremiyetinin sıkıntı noktalarını çözümleyici tartışma programları düzenlemektedir. Bunun yanında, sabah programları ve evlilik programları da özellikle kadınları ilgilendiren izleyici toplayan programlardır. Evlilik akdi ile insanların mutluluğunu sağlamaya yönelik gösterilen uygulama ile daha sağlam, daha barışık, daha güçlü, daha çok anlayış, nezaket ve saygıyı öne çıkartan birlikteliklerin gerçekleştirilmesi sağlanarak daha önceki aile yaşantılarında acı deneyimlere uğrayan başarılı olamamış evlilikler gerçekleştirmiş olan kadınların bu program aracılığı ile kendi ruh ikizlerini bulmaları sağlanarak ailelere ve aile birliği gözetilerek problem alanları medya tarafından kaldırılmış olmaktadır.

Ancak, özellikle teknolojinin gelişmesine bağlı olarak çok yaygın hale gelen sosyal medya araçları ile kitlesel yorumlara açık hale getirilen bireysel yaşam yetersizlikleri, verilen bilgiler, yapılan eleştiriler ve yorumlar sayesinde özel alanın gizliliği sınırlandırılmış olmaktadır. Medya, düzenlemiş olduğu programlarla, bu programların uzun yıllar ekranlarda olması için anlaşma sağlamaktadır. Bunun için halkın beğenisi, programlara gösterilen ilgi oranı, izlenme oranı gibi faktörler de göz önünde bulundurulurken vatandaşların bu tür evlilik programlarına ilgilerinin arttırılmasına çalışmaktadır.

Evlilik programlarının gösterilme nedeni, asıl bu misyonun halka yayılmasını sağlayarak onların fikirlerini etkileme, kendi bilinen değerlerine onların bağlanmalarını sağlamak amacıyla medyanın öncülüğünde yayına

girmiştir. Bu nedenle, cazip gelen yönlerinin yanında vatandaşları kendi düşünce yapısına çekme durumları kanallarda gösterilmektedir.

Medya, halkın duygu, düşünce ve bireysel yaşamlarını sömürme misyonlarının yanı sıra, halkı kendi güç altında istediği gibi yönlendirebilme işlevlerini de yerine getirmeye çalışmaktadır. Program yapımcılarının ve medya ile birebir ilişkili TV dünyasının halkın mahremiyetini derinlemesine inceleme ve onların sorunlarını birinci elden değerlendirebilme amaçlarıyla vatandaşları program içerisine dâhil etmeye çalışmaktadırlar.

Zaman içerisinde farklı formatlar denenerek popülerliğini kaybetmeyen bir tür olan Talk Show, radyolardaki sohbet programlarının görsel medyadaki devamıdır. Talk Show'un merkezinde, terimin (*talk: konuşma; show: gösteri*) içerdiği anlamların da işaret ettiği gibi konuşma ve gösterinin bir arada oluşu yatmaktadır.

Bu türün, Amerika'da ortaya çıkan ilk örneği, yerel bir radyoda yaptığı Conversation Piece adlı Show programı oldukça popüler olan Phil Donahue'nun 1967'de yayınlanmaya başlayan The Phil Donahue Show adlı programıdır. 1984 yılında Oprah Winfrey, Donahue'dan esinlenerek oluşturduğu formatıyla, Donahue'nun rakibi olmuştur. Winfrey daha önceleri yerel bir kanalda sabah programı sunmuş, haber spikerliği yapmış ve bu yönüyle en genç yaşta, siyah ve kadın haber spikeri olarak anılmıştır (İmançer, 2002: 53). The Oprah Winfrey Show'un avantajı sunucusunun kadın olması ve çoğunlukla kadınlardan oluşan seyircilerle empati kurabilmesi, kendi hayatından birçok özel detayı onlarla paylaşmaktan çekinmemesidir. FOX TV'de yayınlanan "*Esra Erol'la*" programının sunucusu olan Esra Erol da "*Kamerayla İzdivaç*" belgeselinde Oprah gibi olmak istediğini, onu örnek aldığı belirtmiştir. Ayrıca Esra Erol da seyircilerle empati kurmakta ve kendi hayatından bir çok özel ayrıntıyı (*kendi programında evlenmesi, çocuğunun doğumu ve çocuğuyla ilgili paylaşımları, vs.*) seyircilerle paylaşmaktadır.

"Evlen Benimle" programının sunucusu olan Esra Erol, Kütahya Destan TV'de yayınlanan Tatlı Cadı Programı ile medya dünyası ile tanışmıştır. Başlangıçta "İzdivaç" adını taşıyan programını Show TV'de yapmış, 28 Ekim

2009 tarihi ile ATV' ye geçmiştir. 2013 yılına kadar bu kanalda yayın hayatını sürdüren program, aynı yıl Eylül ayının ilk haftasından itibaren FOX TV'de "Esra Erol'la" ismiyle yayınlanmaya başlamıştır.

Gösterim süresi 200 dakika olan program hafta içi her gün gösterime sunulmaktadır. Programa başvuran kişiler, canlı yayında birbirlerine Esra Erol'un da yönlendirmesiyle her soruyu sorabilmektedir. Programa telefonla bağlanan izleyiciler, evlenmek isteyen iki tarafın da aleyhinde ya da lehinde konuşup kişilerin kararını etkileyebilmektedirler. Bunun yanı sıra, telefonla yayına bağlanarak da yarışmacı olunmakta, isteyen telefonla kısa mesaj (*sms*) de gönderebilmektedir (Türkoğlu, 2010: 50).

Evlilik programları, gündüz kuşağında yayınlanan Talk Show'larla benzer özellikler taşımakta ve kalıcılık yaratmayarak günlük olarak tüketilmektedir. Melodramın duygusal mahremiyeti ve komedinin canlılığını barındıran Talk Show, kurgusal biçimlerin dinamik öykü bileşenlerinden yoksun olmasına rağmen, yalnızca karakterleriyle değil yapısıyla da alışıldık bir samimiyete önem verir (Kejanlıoğlu, 2004: 78). Benzer şekilde evlilik programlarında da samimiyete fazlasıyla önem verilir. Özellikle sunucu, sanki ev sahibi gibi konuklarını ve stüdyo izleyicisini ağırlamakta; yakın ve içten davranarak onların da yakın ve içten davranmalarını sağlamaya çalışmaktadır. Evlilik programlarında anlatılan kişisel öyküler de melodramların duygusal havasının yaratılmasını sağlar. İzleyicinin bir yandan üzülüp ağlarken, bir yandan da gülüp eğlenmesi programları melodrama daha da yaklaştırmaktadır.

Evlilik programlarındaki konular kadınları ve tüm toplumu ilgilendiren ve tartışılması gereken konular olmasına rağmen, olayların sansasyon ve istismara varan yaklaşımlarla ele alınması yerine daha yapıcı ve çözüme yönelik yaklaşımlar benimsenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Aslında tüm bu eleştiriler evlilik programlarının türsel özelliklerine yöneltilen eleştirilerdir. Çünkü evlilik programlarının kadın sorunlarını, toplumsal cinsiyet rollerini ele alış biçimi türsel özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle evlilik programlarının olası olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması için programlarda türsel bir değişiklik gerekmektedir. Köker'in (2007: 124) de kadın programlarıyla ilgili belirttiği gibi, son beş yıldır artan sayısı ve izleyici

talebiyle bu programlar, özel yaşamın kamusal alanın ayrılmaz bir parçası olduğunu ortaya koyup, daha önce seyirci önünde konuşulmayanın ortaya dökülüşüne sahne olmakta, kadına özgü bir anlatı tarzına popülerleşmiş haliyle yerleşiklik kazandırmaktadır.

Kadın programı öncelikle televizyon kanallarının kullandıkları bir kategoridir. Bu kategoriye sabah ve öğle kuşağındaki eğlence, tartışma ve konuşma programları dâhildir. Programlar sınıflandırılırken bir cinsiyet kategorisi olarak kadının vurgulanması ve kadın programı gibi bir türleştirmeye gidilmesi hem olumlu hem de olumsuz yönüyle değerlendirilebilir. Olumsuz yönü medyanın genelinin erkeklere yönelik tasarlanması ve arta kalan alanların kadınlar için düzenlenmesi anlayışıdır (Rahte, 2009: 189).

3.3.1. Kadın Kimliğinin Medyaya Yansıması

Donay (1978: 21), “*Meslek Sırrının Açıklanması Suçu*” adlı eserinde; özel alan ve gizlilik alanının her ikisinin de kamuya açık olmaması olgusu göz önünde tutulduğunda, nitelik değil nicelik bakımından farklı olduğunu ve giderek, özel yaşam alanının gizli yaşam alanını da kapsadığını ileri sürmenin yanlış olmayacağını ifade etmektedir. Demir (1998: 235) ise özel yaşamı, diğer insanlar tarafından görülüp ve duyulmanın sağladığı gerçeklikten, onlarla ortak bir şeyler dünyası aracılığı ile birleşmenin ve ayrılmanın sağladığı nesnel bir ilişkiden ve yaşamın kendisinden daha kalıcı bir şeyler başarma olanağından mahrum kalmak olarak ele almaktadır.

Çaplı (2002: 46), özel televizyonların yayın hayatına başlaması ve bu nitelikteki kanalların çoğalmasıyla birlikte artık kanallar arasında *reyting* yarışının söz konusu olduğu ve bu kanalların program içeriklerinin reyting olgusuna göre belirlenir olduğunu belirtmektedir. Çaplı’ya göre, televizyon yayınları reyting kaygısı ile birlikte bir dönüşüme uğrayarak magazinleşme, yüzeyselleşme, eğlenceli yayın yapma ve mahremiyetin dışa vurulması yönündeki eğilimlerin tüm eleştirilere karşın egemen yayıncılık anlayışı durumuna geldiğini söylemektedir. Dolayısıyla, seyirci kitlesinin büyük

çoğunluğunda bu tür içeriklere yönelik gerçek bir karşı çıkış söz konusu olmadığı için bu yapının değişmesi de zor olmaktadır.

İmgesel kimlik üreticileri olan reklam yazarlarına göre kadınların en iyi tüketiciler olduğunu belirten Türkoğlu (2010: 76), özellikle güzellik ürünlerinin satış kampanyalarında kadın bedenini sergilenmek üzere süslenmeye hazır bir meta olarak görüldüğünü ve kadının, bedenini önce kendisine ve sonra erkeğe beğendirmeye adeta yükümlü olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra, kadının medyada, özellikle reklam endüstrisinde, tüketim nesnesi haline getirildiğini, pembe diziler ve eğlence programları aracılığıyla da kışkırtıldığı da ifade edilmektedir.

Türkoğlu'na göre (2010: 60), izleyici olarak yazılı ve görsel-işitsel basınla okuyucu, dinleyici ve izleyici olarak ilişkide bulunan kadın, gerçek ve imgesel yaşamdaki rollerine uygun tavır almaktadır. Örneğin ev dışı yaşamıyla etkin bir bağlantısı olmayan ataerkil değerlere bağlı bir kadın haberleri değil kurgusal iletileri yeğlemektedir. Popüler kültür ürünlerinden söz ederken, görünürdeki çoğunluğun, kültürel tercihlerinin, kuşkusuz toplumdaki genel – geçer orta yolda kümelenildiği görülmekte ve cinsiyetin toplumsal belirleyicilerle birlikte ele alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. *“Televizyon programları karşısında ev kadının tavrı ev dışı yaşama ilişkin olduğu düşünülen haberleri ve belgesel nitelikli programları erkeklere özgü programlar olarak görüp dışlamak, pembe dizi vb. içinde ev kadınlarının görüntülü olarak var olduğu kurgusal programları izlemek olacaktır”* (Türkoğlu, 2010: 79).

Timisi (1997: 27), 1960'larda televizyon programlarında kadın karakterlerin toplumsal rollerinin zaman içerisinde değişiklik gösterdiğini ancak yapılan araştırmalarda kadının daha çok aile içerisinde yer alarak ve “eş” olarak televizyonda temsil edildiklerini belirtmektedir. Bek ve Binark (2000: 7), *“Medyada Cinsiyetçilik”* çalışmalarında her gün izlediğimiz reklamlarda, dizilerde, filmlerde, magazin programlarında, haberlerde bunun pek çok örneğini gördüğümüzün altını çizmektedirler. *“Medyada kadının anne ve eş olarak rolü üç biçimde karşımıza çıkar: Temizlik, yemek ve çocuk bakımı. Bununla üretilen ise bu şekilde aile içindeki sorunların, çatışmaların ve eşitsiz*

iş bölümünün tamamen görmezden gelinerek onun yerine, kadının ezilmesi pahasına, ailenin uyumu, mutluluğu ve birlikteliğinin öne çıkarılmasıdır.” Ailenin televizyonda temsilinin daha çok kadın üzerinden yürütüldüğünü gösteren bu çalışmalar erkeğin “*kamusal*” yaşamla olan ilişkisinin üzerinde dururken “*fedakâr anne*” rolünü üstlenenin ise kadınlar olduğunu görmekteyiz.

3.3.2. Evlilik Programında Cinsiyet

Kadın programları öncelikle, medyada kadına ayrıcalıklı bir temsil imkânı sunulması gibi değerlendirilse de programların kadına, kadın sorunlarına bakışı ve kadınların programlarda yer alış biçimleri yönünden bu programlarda medyanın genelinde var olan cinsiyetçi, reyting odaklı anlayışın ötesine geçmenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

2012 yılının Mart ayına kadar 152 çiftin sözlenip nişanlandığı, 80 çiftin de evlendiği program, evlenmek isteyenleri milyonların gözü önünde tanıştırmakta, buluşturmakta, sözlerini, nişanlarını, nikâhlarını yapmaktadır. Programın sunucusu Esra Erol, programında tanışan ve evlilik kararı veren çiftlerin nikâh şahidi de olmaktadır (2014, Erişim).

Son yıllarda televizyonda oldukça rağbet gören evlilik programlarından biri olan, Esra Erol’un FOX TV kanalında sunduğu “*Esra Erol’la*” programı katılımcıların tanıtımı ile yayınına başlamaktadır. Program süresince, belirli adayların özgeçmişleri ve yaşamlarındaki öyküler sunulmakta, birtakım kişisel sorularla katılımcının kendini ifade etmesi sağlanmaktadır. Katılımcı ve izleyici arasında gerçekleşen özdeşleşme ile katılım daha samimi bir ortama yönlendirilmekte ve izleme sürekliliği yaratılmaktadır. Esra Erol, evlenmek isteyen genç ve yaşlı adayları ekran başındaki taliplileri ile bir araya getirmekte, programa katılmak isteyenler ise internetteki başvuru formunu doldurarak yayına dâhil olmaktadır. Program süresince her iki taraf da anlaşırca, daha sonraki bir programda nikâhları kıyılmaktadır (Türkoğlu, 2010: 50).

Program süresince yaşanan duygusal anlar, yayını daha ilginç kılarak izleme oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Yayında avukat ya da psikolog gibi uzmanların da yer alması yayına bir farklılık getirmektedir.

Evliliğin temel konu olduğu program kapsamında yer alan başlıklar kadın ve erkek adayların tanıtımı, adayların karşılaştırmaları, karşılaştırma sırasında diğer adaylar ve seyircilerden yorum alma bölümü, karşılaştırma sonrasındaki karar anları, evlilik yolunda adım atmaya karar veren adayların söz, nişan ve nikâh törenleri şeklindedir. Yayın süresince Esra Erol ve izleyiciler müzik eşliğinde oyun oynayarak katılımlarını sürdürmektedirler. Programa telefonla bağlanan izleyiciler ise, evlilik talebinde bulunan iki taraf için olumlu ya da olumsuz yorumlar yaparak kişilerin kararını da etkileyebilmektedirler (Türkoğlu, 2010: 50).

Programda tartışılan konular ise özellikle Türk toplum yapısının değerlerinin savunusu yapıldığı iddiasıyla, kadın ve erkek adayların geçmiş hayatları, aile ilişkileri, maddi durumları, bekâret, evlilik dışı ilişkiler, aldatmak ile ilgili yaşanmışlıkları ve görüşleri, yaş uyumu, geleneksel-modern tartışmaları şeklindedir. Diğer taraftan, bu tür programların “aile kurumunu derinden sarsan programlar” olarak nitelendiren psikolog Nevzat Tarhan, programlara ruhsal bozuklukları olan bazı bireylerin katıldığını da ifade etmektedir (2014, Erişim).

Programlarda hem katılımcılar hem de üçüncü kişiler cinsiyete ve toplumsal rollere ilişkin çeşitli sıfatlarla ve eylemlerle adlandırılmakta; kadın, erkek, anne, baba, eş, çocuk ve insan aktörler olarak katılımcıların toplumsal rollerine ilişkin beklentiler dile getirilmektedir. Örneğin kadınlık yapmak, bir anne olmak, kızına iyi örnek olmak ya da iyi bir eş olmak kadınlara biçilen roller için kullanılan tanımlamalardır. Neyin doğru neyin yanlış olduğuna ilişkin ahlaki yargılarda bulunmaktadır. Sıradan katılımcılar ise biz ve onlar olarak konumlandırılırken olumlu ve olumsuz davranışlarıyla tanımlanmaktadır. Türkoğlu’na (2010: 77) göre, televizyonda kurulan sözde yakınlık, gerçeklikteki toplumsal rollerin taklit edilmesiyle gerçekleşmektedir. Ancak bireylerin gelecekleriyle ilgili olarak yoksulluk, sosyal güvence yoksunluğu, çocuklarının eğitimi sürdürmemek ve başkalarına bağımlı yaşamak zorunda kalmak gibi korkular, evlilik programlarında öne çıkan sorunlarla örtüşmektedir. Türkoğlu (2010: 79), katılımcıların büyük çoğunluğunun kast (cast) ajanslarından değil, yakın çevre ilişkileri yoluyla gelen “gerçek” insanlar olduğunu vurgulamaktadır.

Programda katılımcı erkek adayın en büyük hayalinin işinde zirveye gelmek, en büyük korkusunun ise sevdiklerinden uzak kalmak gibi ifadesiyle, Türk toplum yapısında beklenen, istenilen erkeklik tanımını betimlemektedir. Sevdiklerine değer veren hatta sevdiklerini koruyup kollayan ve hayallerine ulaşma gücüne, imkânına, özgürlüğüne sahip bir bireydir.

27 Şubat 2012 tarihli bir programda kadın adaylar tanımlanırken, bir erkek adayın, kız arkadaşının ya da eşinin kendisi yanında iken başka biriyle ilgilenmesinden hoşlanmadığı şeklinde bir ifade kullanılmakta, sunucu Esra Erol da, bundan hoşlanan bir erkeğin olmadığını söyleyerek yoruma katılmaktadır. Seyirciler de bu yorumu beğeniyle karşılayarak alkışlarıyla desteklemektedirler. Esra Erol, bir erkek adayı tanımlarken de, onun acılar karşısında gözyaşlarına boğulacağı ifadesini aktarmakta ve normalde erkeklerin gözyaşlarını içine akıtarak acılarını göstermediklerini ve ağlamayı güçsüzlük olarak nitelendirdiklerini ifade etmektedir. Burada ağlama olgusu kadınlar için bir güçsüzlük belirtisi sayılmazken, erkeklerde tam tersi olduğu vurgulanmakta, dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerindeki kadınlık ve erkeklik ifadeleri tekrarlanmaktadır.

Diğer taraftan erkekler kendilerini ifade ederken çalışma durumlarına herhangi bir vurgu yapmazken, kadınların “çalışmak isterim,” “çalışıyorum ama çalışmayabilirim” veya “gerekirse çalışabilirim” gibi söylemlerde bulunmalarıdır. Bu aradaki farklılık, erkeklerin demografik özelliklerin ardından en fazla ifade ettikleri unsurun mal varlıkları ve meslekleri olmasıyla paraleldir. Çok açık bir şekilde erkeklerin kendilerini evin geçimini sağlamaktan sorumlu gördükleri kadar, kadınlar da erkekleri bu şekilde değerlendirmektedirler. Bir evlilik söz konusu olduğunda da, ortaya çıkacak yeni koşullara adapte olması beklenen kişi çoğunlukla kadın seçici olmaktadır. Sözelimi, 11 Şubat 2010 tarihli programda, Adana’da yaşayan bir erkek aday, Almanya’da yaşayan bir kadın adaya talip olurken sorduğu ilk soru taşınmayı düşünüp düşünmediği yönünde olmuştur. İki çocuğu olan kadın aday ise tanışmaları gerektiğini ve bunun olabileceği şeklinde olasılıkları göz önünde bulunduracağını belirten bir yanıt vermiştir. Adana’dan gelecek olan erkek seçici, coğrafi hareketlilik ile ilgili kararından dönmemesi konusunda garanti almak isteyince kadın adayın sözleri ise; eşinin nerede olursa oraya gideceği,

hatta Afrika'nın bir köyünde bile olabileceği şeklinde olmuştur. Bazen kırsal bir bölgede yaşayan kadın seçici, kentsel alanda yaşayan erkek seçicinin yanına gitmeyi kabul ederek, göç mekanizmalarını da harekete geçirmiş olur.

Kadın seçiciler, özellikle daha önce evlenip de dul kalmış olanlar, evliliği, içinde yaşadıkları ekonomik ve toplumsal koşullar bakımından, iyileştirecek bir anlaşma olarak benimsemektedirler. Bu yönden, erkek seçicinin maddi varlığıyla ilgilenmeleri, kadınların evlilik aracılığıyla yukarı yönlü bir toplumsal hareketlilik isteminde olduklarını göstermektedir. Sözgelimi 10 Şubat 2010 tarihli bir programda, 49 yaşındaki bir kadın aday, evleneceği kişinin ekonomik durumunun iyi olduğu takdirde, bu yaştan sonra çalışmayı düşünmediğini ve evleneceği kişinin maddi gelirinin olmasının gerekliliğini belirtmektedir. Zira dul ve çocuklu kadınlar, genelde geçecek kadar yeterli bir gelir düzeyinden yoksun olduklarından, erkeğin gelirine ihtiyaç duymaktadırlar. Ayrıca, 12 Mayıs 2010 tarihli bir programda da, başka bir kadın aday, akıllı bir erkek istediğini, seçeceği erkeğin kendisinden üstün olmasını, aşağı değil yukarı bakmak istediğini ifade etmektedir. Bu açıdan evlilik ve evlilik ilişkileri kadın için önemli bir strateji alanı olarak karşımıza çıkmaktadır

Erkek seçicilerin anlattığı geçmiş yaşantı öyküleri değerlendirildiğinde, kadınların bir ölçüde doğal olarak bu yönde bir anlatımdan uzak kaldığı söylenebilir. Erkeklerin çalıştıkları işleri gereği daha çok hareketliliğe ve maddi güce sahip olmalarından dolayı, girişimcilikte bulunabilmekteler, kadınların ise yaşamlarını hem baba evinde hem de evlilikten sonra ev kadını olarak geçirmeleri sosyal çevrelerini ve hareket alanlarını sınırlamaktadır. Dolayısıyla geçmiş yaşantılar ve alışkanlıkların dile getirilmesi aradaki güç dengesizliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Türkoğlu'nun (2010: 82) araştırmasına göre; işsiz, evsiz, sosyal güvenceden yoksun, mesleksiz olanlar televizyon stüdyolarını, dolayısıyla bu tür evlilik programlarını sadece eğlence olarak değil, aynı zamanda bir hayır kurumu olarak benimsemektedirler. Onlara göre stüdyolar, adeta yardıma muhtaç olan kişilerin, hayırsever olanlarla bir araya getirildikleri yerler olmaktadır. Çoğu yalnız olan kadınlar, yaşamla başa çıkmayı göze alamamakta

ve kendilerine bakacak bir koca arayışı içine girmekte ve erkeğin maddi varlığına karşılık, itaat ve aileye bağlılıkları ortaya koymaktadırlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ARAŞTIRMA: EVLİLİK PROGRAMLARI TEMELİNDE KADIN KİMLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hafta içi her gün yayınlanan “Esra Erol’la” programının, rastlantısal olarak seçilen 22 Eylül 2014 ila 26 Eylül 2014 tarihleri arasındaki beş bölümü izlenerek gözlemler yapılmıştır. Yapılan gözlemler neticesindeki söylemler program başına göre günlük olarak değerlendirilmiştir. Programa katılanlar, kısa profillerini ve aradıkları temel özellikleri sıralayarak kendilerini tanıtır.

Çalışmanın temelini ve amacını kadınlar oluştursa da, burada sadece kadın katılımcılar değil ayrıca erkek katılımcıların tarif ettiği veya aradıkları kadın profilleri de değerlendirilmiştir.

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Kadın kimliği, özellikle gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelerde büyük sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ülkeler olarak tabir ettiğimiz modern toplumlarda da nispeten görülen ötekileştirme ve şiddet, temel ahlaki yapı ve özellikle kültür etkisi ile sürdürüle gelmiştir. Türk toplumunda da özellikle dini etkiler ve baskılar nedeni ile kadın daha çok cinsel obje olarak görülmüş ve kodlanmıştır. Toplum, Mustafa Kemal Atatürk’ün modernleşme çabaları, ilke ve inkılapları neticesinde özellikle kadınlar açısından şekillenmeye başlasa da, sonraki dönemlerde zaman zaman şiddetli dirençle karşılaşmıştır.

Önceki dönemlerde şekillendirilen kadın kimliği ve ona bakış açısı, kültürel olarak aktarılsa da günümüz teknoloji ve modern toplumunda özellikle televizyonun yaygın etkisi ile şekillenmektedir. Ne var ki, uzun yılların meydana getirdiği kadın bakışı ve kadına bakış, sürekli dürtülenmiş ve bastırılmış da olsa, inkâr edilmiş de olsa toplum hafızasındaki yerini almıştır.

Bu araştırmada, toplumun temel birliği sayılan aile kavramının kadın kimliği açısından değerlendirilmesi adına televizyonlarda yayınlanan evlenme programlarındaki kadın kimliği ve kadın kimliğine bakış incelenmeye çalışılmıştır. İzlenme rekorları kıran ve her geçen gün hemen her kanalda bir benzeri yayına giren evlenme programları ile ailenin iki temel unsuru olan kadın ve erkek kimliği karşı karşıya gelmekte ve birbirlerine sordukları birkaç

cümle ile birbirlerini tanıma ve sonrasında evlenerek aile kurmayı amaçlamaktadırlar.

4.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE HİPOTEZLERİ

Bu araştırma, konuşma ve metinler aracılığıyla oluşan anlam ürünleri ile ilgilenen geniş kapsamlı sosyal ve kültürel araştırmalar içinde kullanılan bir araştırma yöntemi olan “Söylem Analizi” kullanılarak yapılmıştır. Söylem analizinin teoriksel arka planında sosyal bilimlerdeki sosyoloji, psikoloji, dilbilim, medya, siyasal bilimler gibi pek çok farklı alan yer almaktadır. Bu alanların her biri söylem analizini kendi bakış açılarına ve bilimsel yöntemlerine dayalı olarak kullanır ve söylem analizine ilişkin kendi kurallarını oluşturur.

Söylem bir meta-eylemdir ve ideoloji, bilgi, diyalog, anlatım, beyan tarzı, müzakere, güç ve gücün mübadelesiyle eyleme dönüşen dil pratiklerine ilişkin süreçlerdir. Söylem sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik alanlar gibi, sosyal hayatın tüm yönleri ile ilişkilidir (Sözen, 1999). Söylem, farklı yaklaşımlara dayanarak farklı açıklanmalar getirilmesi mümkün olan bir kavramdır. Bazı araştırmacılara göre söylem, bütün konuşma ve yazma eylemleri olarak değerlendirilirken, bazı araştırmacılara göre ise sadece konuşma ağı türevlerinden oluşan uygulamalar olarak değerlendirilir Foucault ise, söylemi daha genel, tarihi ve gelişmekte olan dil uygulamaları olarak görür. Foucault (1969)’ a göre her birey farklıdır bu ve bu farklılık bireylerin söylemlerinin de farklı olmasına kaynaklık eder. Farklı tarihsel zaman dilimlerinde insanlık, birbirlerinden farklı kendilik maskeleri kullanmışlardır. Ve dolayısıyla her bireyin söylemi, hem tarihsel açıdan, hem de içinde bulunulan zaman açısından birbirinden farklıdır (Parker, 2002).

Söylem, yalnızca dille birlikte düşünülebilir ve yalnızca dil olarak mümkündür (Sözen,1999). Dil toplumsal ve uzlaşımsal bir kurumdur. Dil, hem düşünceye hem de sese -aralarındaki bağlantıyı sağlarken- kendi biçimsel koşullarını da kabul ettirmiş olur. Saussure’e göre dil ile düşünce birbirinden ayırt edilemez. Sözcüksel anlatımdan soyutlanarak ele alındığında düşünce, ruhbilimsel açıdan biçimlenmemiş, ayrımsız bir yığındır. Düşüncede dilin ortaya çıkmasından önce hiçbir şey belirgin değildir. Dilin düşünceye karşı

üstlendiği görev, kavramların anlatımı için özdeksel bir ses aracı yaratmak değil, düşünce ile sese aracılık etmektir. Dil, biçimlenmemiş iki yığın arasında (işitsel imgeler ve düşünce arasında) oluşurken, kendi biçimlerini yaratır. Ne ses düşünceden ayrılabilir, ne de düşünce sestten. Bu açıdan dilbilim bu iki düzeyde bağlanan öğelerin birleştiği sınır bölgesinde yer alır. Bu birleşim bir töz değil, bir biçim yaratır. Dil, söze (bireysel kullanıma) olanak tanıyan uzlaşımsal bir kurumdur, yani onu konuşan tarafından, üzerinde anlaşılmaya varılmış olmasından başka bir gerçeklik koşulu yoktur. Dil sözün tersine gerçek bir nesne değildir; potansiyel, gizil imkânlar bütünüdür (Tura, 2005)

Söylem analizi en basit anlatımı ile dilin incelenmesidir. Ancak bu inceleme ifade edilen dilsel öğelerin basit bir incelenmesi olmayıp ifadelerin/söze dökülenlerin sözdizimsel ve semantik sınırlarının ötesine gitmeyi ve bu ötede yatan anlam ve içeriği incelemeyi gerektirmektedir. Dijk (1997)' inde işaret ettiği gibi söylem analizi, söylem ya da dil kullanımının sadece biçimsel (fonolojik ya da sözdizimsel) yönü ile ilgilenmez. Bundan daha çok ilgi odağını sosyal ve kültürel bağlam içinde iletişim kuran dil kullanıcılarının oluşturduğu sosyal olaylara çevirir. Söylem araştırmaları; semantik, fonoloji, sentaks, morfoloji ve pragmatik yaklaşımlarda görüldüğü gibi cümleyi temel alan dar kapsamlı dil analizi değildir. Tam tersine, dil kullanımının daha büyük bölümlerini sosyokültürel bağlam çerçevesinde ele alıp inceleyen bir yaklaşımdır (Atay, 2007). Televizyonlarda yayınlanan evlilik programları da sosyokültürel çerçevede incelenebileceğinden Esra Erol'la programı söylem analizi yapılarak incelenmesi uygun olacağından bu yöntem, çalışma yöntemi seçilmiştir.

Araştırmanın yöntemi söylem analizi olarak belirlendikten sonra bazı hipotezler öne sürülüp bunlar, program içeriğindeki sunucu ve evlenmek için gelen kişilerin söylemlerinden hareketle kanıtlanmaya çalışılacaktır. Bu hipotezler şunlardır:

h 1 Kadınlık ve erkeğin tek, doğal ve mutlak tanımları olduğu; bunların dışında kalan kadın ve erkeklerin aykırı, norm dışı ve sapkın olduğu algısı seyirciye verilmektedir.

h 2 Kadın, aile içerisinde ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu kişi olarak gösterilmektedir.

h 3 Erkek, ailenin geçimini sağlayacak maddi imkanlara sahip kişidir.

h 4 Erkek, ailenin reisidir. Reisiğinin getirisi olarak, kadın ve çocuklar üzerinde söz sahibidir. Bununla beraber kadın ise erkeğın istek ve arzuları doğrultusunda erkeğın ötekisi olarak tanımlanmış, ötekileştirilmiştir.

4.3. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

“Esra Erol’la” programının bir haftalık değerlendirilmesi için rastlantısal olarak seçilen döneme ait bölümler incelenmiştir. Bu beş bölümün değerlendirmesi sonucu ortaya bazı yadsınamayacak görüşler çıkmıştır. 22 Eylül 2014 – 26 Eylül 2014 tarihleri arasındaki Fox Televizyonunda akşam kuşığında 16:00-19:00 saatleri arasında yayınlanan programa gelen konukların ve Esra Erol başta olmak üzere programa katılan avukat ve psikologların ve hatta zaman zaman yönetmen ve diğer çalışanların da katıldığı programlar söylem analiziyle incelenmiş, tablo biçiminde değerler nitelden nicele doğru da bir değerlendirmeye gidilmiş ve sonuç olarak aşağıdaki bulgular ortaya konmuştur. Bu incelemede “Esra Erol’la” programının seçilmesinin temel nedeni üstü üste üçüncü kez en iyi kadın programı ödülü alması olmuştur. (<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kultur-sanat/>) Türkiye’nin medya gözlemcisi olan internet sitesi www.medya.faresi.com’un düzenlediği “Kristal Fare” ödülleri bu kapsamda Türkiye’nin en prestijli ödülü olarak görülmektedir.

Ayrıca yıllardır ülkemizde Hürriyet gazetesi tarafından düzenlenen “Altın Kelebek” ödül töreninde 2014 yılının en beğenilen kadın sunucu ödülünü yine “Esra Erol’la” programının sunucusu Esra Erol olarak bu alandaki ödüllere bir yenisini daha eklemiştir. (<http://www.hurriyetaile.com/sizin-icin/tv-magazin/>)

22 Eylül 2014 Pazartesi

Programın bu bölümünde de format gereği bir avukat stüdyodaki katılımcıların yanında oturmakta ve ilişkilere göre yorumlar yaparak onları yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Tüm bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de yer alan avukat “kadın”dır.

22 Eylül 2014 Pazartesi Esra Erol’la programının konukları

Burcu; yirmi yedi yaşında, Konya’da yaşıyor ve daha önce hiç evlenmemiş. Aradığı kişiyi ise yirmi beş-otuz yaşları arası, kendine güvenen ve Allah korkusu olan şekilde tanımlamakta.

Gülümser; otuz bir yaşında, Muğla’da yaşıyor. Boşanmış ancak çocuğu yok. Aradığı kişiyi ise otuz-kırk yaşlar arası, çocuğu olmayan ve kendi ayakları üstünde durabilen biri olarak özetlemektedir.

Karşılaşma sahnesine çıkan ilk katılımcı yirmi altı yaşında olan, beş, altı ve dokuz yaşlarında üç çocuk sahibi Cennet hanımdır. Anne ve babası henüz küçükken ayrılmış ve her ikisi de ayrı ayrı evlenmişlerdir. Anneannesinin yanında büyüyen Cennet, henüz on yedi yaşında dayısının bir arkadaşıyla zorla evlendirilmiş. Evliliğinde mutlu olamayan Cennet, kocası tarafından defalarca aldatılmış. Eşi, kocalık görevlerini de yerine getirmese de iyi bir baba olmuş. Cennet’in taliplerinden beklediği özellikler ise; kendisini ezmeyecek ve ezdirmeyecek, çok sevecek ve eşinin ailesinin de öz anne ve babası gibi davranacak yirmi altı-otuz beş yaşları arasında olmasıdır. Kendisini tanıtan Cennet için programın formatında yorumcu olarak bulunan kadın avukat şöyle yorumda bulunmuştur:

“Çocuklarınızla olan ilişkilerinizi rayına koyduğunuza inanıyor musunuz? Çocuklarınızı almalısınız, nitekim kanunlar sizin yanınızdadır... Anneniz başa birisiyle evlendi ve sizi anneanneniz büyüttü. Şimdi ise aynı şeyi siz yapıyorsunuz. Aileden ne görürsek ayısını yapıyoruz. Kolaycılığa kaçmayın ve annenizin hatasını yanlış bir evlilikle yaşadığınızı unutmayın. Çocuklarınızın velayetinin peşine düşün.”

Bu görüşüyle avukat, ailenin bozulmasının ve çocukların ortada kalmasının suçunu tamamen kadına yüklemektedir. Baba her iki ailenin yıkımında da ortada görünmemektedir. Çocukların ihtiyaç duyacağı bakımları ve yaşadığı psikolojik sorunların temel sebebinin kadından kaynaklandığını söylemektedir. Bu söylemin temelinde yatan düşünce ise birinci bölümde detaylı olarak anlatılan Anaerkil dönemin sona ererek Ataerkil dönem dolayısıyla bu tür söyleme geçiş olmuştur. Bundan böyle erkeğin üstünlüğü kurulmuş ve erkek kadını ev işlerinin sorumlusu ve çocuklarının bakımından sorumlu kişi olarak görmeye başlamıştır. (Marx ve Engels, 1975: 20).

Talibi olarak telefonla arayan kişi ise yirmi yedi yaşında, Kocaeli’ de lastik firmasında çalışan Burhan Bey’dir. Burhan, daha önce boşanmış ve çocuğu yok. Burhan, annesiyle birlikte programı izlediklerini, beğendiklerini ve birlikte aradıklarını belirtmiştir. Burhan, “*Dayalı döşeli evim ve sıfır eşyalarım var*” diyerek maddi şartlarını ifade etmiştir. Bu açıklamalardan sonra Cennet, hoşuna gitmiş bir şekilde gülmüştür. Bu durum üzerine Esra Erol, “*Canlı yayında bitirelim o halde bu işi*” diyerek Burhan’ı görüşmek için stüdyoya davet etmiştir. Bu diyalogdan, erkeğin ailesinin güdümünde karar aldığını ve hareket ettiğini görmekteyiz. Kendisini ifade eden erkek, iş durumu ve maddi olanakları gibi özelliklerden başka bir ifadede bulunmamıştır. Cennet’in de bu durumun hoşuna gittiğini gören Esra Erol ise “*hemen bitirelim bu işi*” diyerek evlilik kurumunun aşk, his ve duygusallık gibi soyut kavramlar yerine, ev, araba gibi somut varlıkların olması durumunda gerçekleşebileceğini hissettirmiştir. Kadınlar ev işleri ile bağdaştırılırken, erkekler daha çok akıl ve yetenek gerektiren ve maddi-manevi kazancı daha yüksek olan işlerle birlikte anılmaktadır. Gerek toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar da, gerekse toplumsal cinsiyet özelliklerine atfedilen kalıp yargılarda “erkek” in karar verici ve daha etkin, kadının ise edilgen ve rıza gösterici bir imge olarak tasarlandığı ve sunulduğu ifade edilmektedir (Yüksel, 1992: 30- 31).

Programda katılımcılar arasında bulunan Mahmut, yirmi altı yaşında ve Makine Mühendisidir. Üniversite mezunu ve çalışabilecek bir eş adayı aramaktadır. Kendisini televizyondan görüp beğenen ve aday olarak gelen kişi ise yirmi yedi yaşındaki Rabia’dır. Görücü usulü ile evlendirilen ve sonrasında boşanan, bir oğlu olan Rabia, lise mezunu, bir işte çalışmamış ve türbanlıdır.

Rabia: *“Mahmut için kalktım Niğde’den buraya geldim. Onu çok beğendim.”*

Mahmut: *“Ailen ile mi geldin?”*

Rabia: *“Hayır, onlarsız geldim. İstedğim neyse onu söküp alırım”*

Mahmut: *“Ben aileci olduğumu söylemiştim. Ancak sen ailenle gelmemişsin!”*

Rabia: *“Gelmemiş olabilirim ama haberleri var.”*

Paravan açıldıktan sonra Mahmut, Rabia’yı daha yakından tanımak üzere canlı odaya davet etmiştir.

Bu ikilinin konuşmasından, yine çiftlerin ailelerinin haberi ve bilgisi olmadan karar alamadıklarını, kendi kararlarını kendileri verebilecek bireyler olmadıklarını görebilmekteyiz.

En yaşlı katılımcılardan İdris Bey, seksen yaşındadır. İstanbul’da yaşayan ve emekli olan İdris, eş adayını yalan konuşmayan ve küfür etmeyen biri olarak tarif etmektedir.

Orhan; kırk üç yaşında ve dört çocuk babası. Gaziantep’ten katılan Orhan felsefesini “Allah bana yeter” olarak açıklamaktadır. Kendisine talip olarak gelen kişi ise Ümmühan’dır. Otuz üç yaşında olan Ümmühan, on üç yaşında evlendirilmiş ve bir torunu bulunmaktadır. Erken yaşta evlenen Ümmühan’ı bu konuda eleştiren Orhan şöyle demiştir:

“Bu noktada sizi eleştireceğim. Kızım da evlenmek istiyor. O şahsı çok istiyor. Fakat ben onu on sekiz yaşında vermem... Adaylarımı asla yemeğe götürmedim. Kadınların adı çıkmasın diye götürmüyorum. Damat adayı da kızımınla gezerse, duyarsam asla vermem kızımı. Ben flörte karşıyım...”

Esra Erol: *“Önemli olan büyüklerin kararıdır. ‘Sizin evlenmenize izin veririz, ama iki-üç yıl nişanlı kalın’ demelisin. Sokaktaki insanlar ne düşünüyor diye kıza baskı yapmayın. Bırakın flört etsin. Sizin bilginizde olursa daha az hata yapar.”*

Orhan: “Kontrolüm altında olursa, olur.”

Avukat: “Ümmühan yanlış bir evlilik yapmış. Çocuklar anneyi örnek alır. Dikkat etmek gerek...”

Orhan, kızının evliliği hakkında rızasının olup olmadığını belirtmek yerine, kızının damat adayıyla evlenmesi için fikrini ‘vermem’ ifadesiyle belirtmiştir. Kızını bir meta olarak gören baba, onun duygularının değil; kendisinin düşüncesinin önemli olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Aynı şekilde kızının sevdiği erkekle flört ederek görüşmesine, kendi kararlarını almasına da karşı olan Orhan, ancak kendi gözetimi ve kontrolü altında olması koşuluyla kızına izin vereceğini söylemiştir. Bunun da nişanlılık süresince olabileceğini ifade etmiştir. Aksi halde kızının adına leke sürüleceğini düşünmektedir. Kendisi de programa katılan diğer katılımcı bayanlar ile yemeğe bu yüzden çıkmadığını ifade etmiştir. Ataerkilliğin devamı için erkeklerin kontrol altında tutması ve denetlemesi gereken şey kadınların annelik özelliğidir. Ataerkil toplumda anneliği oluşturan üç temel unsur; ataerkillik, teknoloji ve kapitalizmin ideolojileridir. Bu üç unsur bir araya gelerek anneliği şekillendirmektedir. Erkekler kadınları, kız çocukları gibi ve erkeklerin çocuklarının anneleri olarak denetlerler (Gödelek, 2004: 219). Avukat yaptığı ikinci yorumda da çocukların örnek aldığı kişinin anne olduğunu ve yanlış hareketlerin sorumlusunun anne olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadeyle çocukların hayatlarındaki hataların tek sorumlusu olarak anneyi göstermektedir.

Katılımcılardan Özgül Hanım, bekâr ve programa Amasya’dan katılmakta. Otuz-kırk yaşları arasında, maddî sıkıntısı olmayan, iyi geliri olan ve mümkünse kamu sektöründe çalışan birisini aradığını söylemiştir. Ayrıca kendisinin çalışmadığını ve evlenince de çalışmak istemediğini belirtmiştir.

Serap; yirmi altı yaşında, boşanmış ve çocuğu yoktur. Ordu’da yaşayan Serap, yirmi sekiz-otuz sekiz yaş arası, çocuksuz, esmer, kültürlü ve hayvan sever birisini aramaktadır. Kendisine talip olarak gelen Mehmet Ali Bey, iki kez evlenip boşanmış, bir çocuk sahibi ve otuz dokuz yaşındadır. Serap,

İstanbul'da yaşayan talibi Mehmet Ali'yi "kriterlerine uymadığı" gerekçesi ile kabul etmemiştir.

Ayça; otuz altı yaşında, iki evlilik yapmış ve bir çocuğu olan bir kadındır. Bilgisayar öğretmenliği yapan Ayça, eş adayının mesleğine ve kariyerine önem verdiğini söylemiştir. Talip olarak gelen Nurettin, kırk yaşında ve bekârdır. Bursa'da kuaför olan Nurettin'i beğenmeyen Ayça, "mesleğini ve sosyal yönü olmamasını" sebep göstererek eş adayını kabul etmemiştir.

23 Eylül 2014 Salı

Bu bölümde, katılımcılar arasında bir kadın avukat yerine yine bir kadın olan Uzman Psikolog yer almaktadır.

Feriha; altmış dokuz yaşında ve hastane müdürlüğünden emekli. Ankara'da yaşayan Feriha, iki kere evlenip boşanmış ve bir oğlu var. Otuz bir yıldır yalnız yaşayan Feriha iki evi olduğunu da söylemiştir. Aradığı kişinin özelliklerini ise şöyle sıralamaktadır: altmış-yetmiş yaşlarında, vicdanlı, merhametli, dürüst, içkisi ve sigarası olmayan, üniversite mezunu ve emekli olmalıdır. Kendisine telefonla talip olan Kadir Bey, Feriha hanımdan bir tek şey istediğini, onun da "kapanmak" olduğunu söylemiştir. Ancak Feriha, bu talebi kabul etmemiştir.

Esra Erol bu durumda şöyle yorumda bulunmaktadır:

"Beylerin yetmiş yaşındaki evliliğini normal görüyoruz. Hanımlar neden evlenmek ister yetmiş yaşında çocuklarıyla ilgilenmek varken?"

Feriha: *"Oğlum evlenince çok yalnız kaldım."*

Esra Erol: *"Ne güzel bir oğlunuz var. Niye evlenmek istiyorsunuz? Evlenmeyin diye on gündür ekip olarak ısrar ediyor ve vazgeçirmeye çalışıyoruz Feriha teyzeyi."*

Feriha: *"İkinci evliliğimde şiddet gördüm ve otuz bir sene evlenmedim."*

Esra Erol: *“Sana çilgin Feriha diyeceğim bundan sonra. ... Erkekler, kadınları kırk yaşına kadar dizginliyorlar. ‘Kadın aklınla karışma, sen anlamazsın’ diyerek baskılıyorlar. Kadın ise kendisini kırk’ından sonra daha güçlü hissediyor”*

Kadın katılımcılardan biri ise buna karşılık olarak şu yorumda bulunmuştur: *“Çocuklar kırk yaşından sonra kadına çok büyük destek veriyorlar. O sebeple babalar kırk yaşından sonra utanıyor ve konuşmıyor.”*

Toplumsal cinsiyet rolleri bireylerin, sırf kadın ya da erkek olmaları nedeniyle, kadınların ve erkeklerin nasıl davranmaları gerektiğini ve onlardan yapmaları beklenen farklı görevleri ortaya koyan bir kavramdır. Bütün toplumlarda kadın ve erkeği birbirinden ayıran, toplumsal rollerini oluşturan bir dizi sosyokültürel değerler bulunmakta ve bireyleri biçimlendiren, yönlendiren, denetleyen bir özellik taşımaktadır (Tekeli, 1982: 73). Kadının belli bir yaş geçtikten sonra evlenmesinin Esra Erol ve ekibi tarafından onaylanmayan bir durum olduğunu görmekteyiz. Katılımcılar da bu görüşü desteklemektedir. Aynı yaş dilimine sahip erkek katılımcıların, kendilerine bakacak bir kadın için evlenmeleri uygun görülmeğeken kadın için bu durum onaylanmamaktadır. Erkek için evine bağıllık belli bir yaş dilimini geçirdikten sonra söz konusu iken kadından ise evliliğin ilk aşamasında bu bağıllık beklenmektedir.

Dünkü programda Mahmut’a talip olarak gelen Rabia karar anında karşılaşmaktadırlar.

Mahmut: *“Bir şeyi yaşıyorsam, hep ilk olmak isterim. Ancak Rabia’nın beş yaşında bir çocuğu var.”*

Evli ve çocuklu olan katılımcılardan biri: *“Böyle konuşarak Rabia’yı rencide ediyorsun.”*

Esra Erol: *“Ayrılmak bir kusur değil, çocuk hep sorun oluyor. Kendi çocuğunu sahiplenen taraf, karşı tarafın çocuğunu sorun ediyor... Kritere inanmıyorum. Duygu devreye girdiği zaman her şey değişebilir.”*

Mahmut, Rabia'nın evlenip boşanmış olması ve bir çocuğunun olmasından dolayı onu istememiştir.

Mahmut'un "hep ilk olmak isterim" söylemi, kadının evlenip boşandıktan sonra kullanılmış bir meta olarak görülmesini akla getirmektedir. Bunun üzerine Esra Erol, ayrılıp çocuk sahibi olmanın kader olduğunu ve bunun bir eksiklik olmadığını belirterek Mahmut'un söylemine eleştiri getirmiştir.

Dünkü programda talibini kabul etmeyen Ayça'ya, İzmir'den kırk dokuz yaşındaki Şerif Ali talip olmuştur. İki kez boşanan Şerif Ali'nin on yedi yaşında bir kızı bulunmaktadır. İlk intibası olumlu olan Ayça, canlı oda olarak tarif edilen görüşme bölümüne geçmeyi kabul eder. Ancak yapılan sohbet sonrasında Aşçılık yapan Şerif Ali'yi kabul etmez.

Katılımcılardan yirmi altı yaşındaki Serap'a bir talip de Rize'den gelmiştir. Rize'de temizlikçilik yapan Ramazan, boşanmış ve bir kızı vardır. Hasta ve bakıma muhtaç olan kızını ayrıldığı eşine bırakmıştır. Ancak Serap, "çocuğu olan kimse istemiyorum" diyerek talibini geri çevirmiştir.

Programın genç katılımcılarından olan Doğukan, otuz yaşında, Üniversite mezunudur. Evinin ve arabasının olduğunu özellikle belirten Doğukan'a, telefonla talip olan kadın, Doğukan'ın boyunu sorar ve boyunun kısa olduğunu söyleyerek vazgeçer.

Evlilik programlarındaki beğeninin ataerkil ve kapitalizme uygun olduğu görülmektedir. Kadınlar genelde görünüş, boy, kilo vb. fiziki değerler açısından erkeklerin kendilerinden üstün olmasını istemektedirler. Eğitim, meslek, maddi kazanç gibi unsurlarda da bu tavır değişmemektedir.

Programın bu bölümünde yirmi altı mayıs tarihinde program aracılığıyla evlenen Tolga eşi Gizem üzerine açıklamalarda bulunmak için programa katılmıştır.

Tolga maddi anlamda yetersiz olmasının Gizem' in ailesi tarafından sorun edildiğini, eşiyle anlaşamadıklarını, ailenin Gizem' e zengin bir koca

bulmak için harekete geçtiğini söylemektedir. Eşinin tatile arkadaşlarıyla çıkmak istediğini belirtmektedir.

Esra Erol: *“Anladığım kadarıyla Gizem’ in eğlence hayatına takmışsın.”*

Tolga: *“Evim, arabam, param olsa ilişkimiz sürerdi. Boşanmak istiyorum. Sizden yardım talep ediyorum.”*

Esra Erol: *“Kurtarılması gereken bir yuvaysa onu desteklemek istiyorum.”*

Psikolog: *“Evlilik terapisti olarak boşanmaya karşıyım. Anlaşmaya çalışın olmazsa boşanırsınız.”*

Tolga: *“Ben babamdan öyle gördüm. Evlendiysem sonuna kadar gitmek isterim.”*

Tolga, Gizem ve ailesinin maddiyat konusunda onu ezdiğini ve eşinin eğlence hayatından memnun olmadığını dile getirerek, ailenin bozulmasına sebep olarak Gizem’i göstermiştir. Erkek mağdur olduğunu ve mağdur olduğu kadar da haklı olduğunu öne sürerek eşini zan altında bırakmıştır. Esra Erol ise evliliğin iki taraflı bir ilişki olduğunu belirtip diğer tarafında dinlenmesi gerektiğini söylemiştir. Bu bölüm gazetelere yansıyan üçüncü sayfa haberlerini andırmaktadır. Üçüncü sayfadaki erkeğin faili olduğu şiddet hikâyeleri de tek taraflı kadını yok sayan bir tutum içindedir. Şiddet görmeyi, aldatarak hak eden kadın profili haberlerde sık sık karşımıza çıkmaktadır.

24 Eylül 2014 Çarşamba

Programın bu bölümünde bir avukat veya uzman psikolog olarak kimse bulunmamaktadır.

Katılımcılardan Esen Hanım, otuz yaşında ve iki çocuk sahibi. Yalnız yaşayan Esen’in çocukları, boşandığı eşinde kalmaktadır. On beş yaşında evlenen Esen, otuz beş- kırk beş yaş arasında olan ve düzgün karakterli bir eş adayı aradığını söylemiştir.

Burcu; yirmi üç yaşında ve bekârdır. Talibi olarak gelen iki üniversite mezunu otuz beş yaşındaki Serdar'ı "etkilenmedim" diyerek geri çevirmiştir.

Programa üç sene boyunca katılıp eş bulamayan Adnan adlı katılımcı program dışında tanıştığı bir kadınla evlenme kararı alıp bunu açıklamak için programa katılmıştır.

Adnan: *"Başka biriyle görüşüyordum. İzninizle evleniyorum Esra abla... Erkek kıskanıyorsa yerinde kıskanır. Karımın görevi haklısın karıcım demektir. Türk kadınları böyle yapmıyor."*

Esra Erol: *"O Türk kadınları var ya, program arasında sana yapacağını biliyor!"*

Adnan: *"Geçmişe dönük her şeyi yaşadım artık evlenebilirim. Birkaç senedir genç kız gibi oldum evden işe işten eve gidiyorum. Şimdilerde eşim olacak hanımefendi eve gidince çayımı hemen ayağıma getiriyor. Çok huzurluyum."*

Kadın katılımcılardan biri: *"Türk erkekleri genelde böyledir. Her şeyi yaşadıktan sonra gerçek aşkı bulunca onu bırakmaz, sahiplenir."*

Yıldız Ecevit (1996: 28), aile içi şiddete yönelik şu ortak noktaları dile getirmektedir; "aile içi şiddetin nedeni bireysel değil toplumsaldır; şiddet ailenin yapısı ve işlevlerinden, aynı zamanda aileyi içinde barındıran toplum yapısından kaynaklanır. Özel alanda ortaya çıkan şiddet, erkek egemenliğinin meşrulaştırılmasından, erkeğin daha değerli görülmesinden ve kamusal alandaki ataerkil, siyasi ve ekonomik kurumların egemenliğinden bağımsız düşünülemez." Adnan erkeğin kıskanmasının haklı sebepleri olduğunu söyleyerek bunun sorumlusunun kadın olduğunu belirtmektedir. Yapılan istatistikî araştırmalarda iki bin on dörtte iki yüz doksan dört kadının kıskançlık cinayetlerine kurban gittiği Türkiye'de bu söylem, bu şiddet sarmalına hizmet etmekten başka bir şey yapmayacaktır. Yine Adnan'ın geçmişe dönük her şeyi yaşadığını söylemesi erkek için normal kabul edilirken, kadın için bu geçmişe dönük yaşam olgusu onun ölümü için bir sebep olabilmektedir. Bu ataerkil

söylemin altmış beş yaşındaki bir katılımcı tarafından onaylanması da işin trajik kısmıdır.

Orhan; kırk üç yaşında ve dört çocuk babası. Gaziantep'ten katılan Orhan felsefesini "Allah bana yeter" olarak açıklamaktadır. Talibi olarak gelen kırk bir yaşındaki Selma'yı herhangi bir neden belirtmeden reddetmiştir. Selma'nın 'hayatınızdaki en önemli üç şey nedir?' sorusuna Orhan'ın verdiği cevap şöyledir: "İlki on yedi yaşındayken erkek evlat sahibi olmamdır. İkincisi köpeğimin ilk defa yavrulaması olmuştur. Üçüncüsü de kızımın 'baba ben seviyorum' dediği gündü. Öğrendiğimde 'iki gün gözümün önünden kaybol' dedim"

Esra Erol: "Kızlarının doğumu önemli değil mi?"

Orhan: "Tabi ki önemlidir. Genç kızlığa adım atmasını da kızım ilk annesine değil bana söylemiştir."

Esra Erol bu söylem üzerine paravanın açılması talimatını verip Orhan'ın söylemini geçiştirmiştir. Orhan hayatındaki en önemli üç şeyi sayarken kızlarının doğumundan bahsetmemiştir. Esra Erol bunun üzerine Orhan'ı sıkıştırmıştır. Orhan 'yaptığı yanlışın' farkına varıp kızıyla arasının çok iyi olduğunu belirtmek için, kızının ilk regl olduğunu kendisine söylediğini belirtmiştir. Bunun üzerine Esra Erol ayıp olarak gördüğü regl olayını geçiştirme yoluna gitmiştir. Erkeklerin 'adamlığa' adım atması olarak görülen kültürel bir olgu olan sünnet olumlanırken, kızların ergenliğe adım atmasını sağlayan doğal bir eylem olan regl; pis, kötü, ayıp olarak görülüp olumsuzlanmaktadır. Bu ataerkil söylemi Esra Erol da içselleştirmiştir.

Orhan: "Niye evlenmediniz?"

Selma: "Kısmet değilmiş. Flörtü sevmiyorum. Yuva kurmak istiyorum. Sokakta aramam. O tarz biri değilim."

Selma ailenin ve toplumun onaylamadığı bir ilişkinin yanlış olduğunu belirtmektedir. Bu kural dışına çıkan kimseleri de 'o tarz' diyerek ötekileştirmektedir. Masallardaki ataerkil doğada farklı olana "garip ve korkunç" etiketi yapıştırılır ve cadılar gibi toplumsal rollerinden bağımsız

kadınlar ise, deyim yerindeyse, garipliğin ve korkunçluğun sınırları zorlanarak ötekileştirilir. Kız çocukları daha küçük yaşlardan itibaren “farklılık ve ötekiliğe karşı körleştirilerek” toplum kurallarına uymaya zorlanır (Benhabib vd., 2006: 28). Günümüzün cadıları, toplumun ve ailenin kuralları dışında hareket eden ‘o tarz’ kadınlardır.

Katılımcılar arasında bulunan ve daha önceki programda kendisini tanıtan altmış dokuz yaşındaki Feriha’ ya, İstanbul’dan altmış yedi yaşındaki emekli Mehmet bey talip olmuştur. Ancak Feriha, ilkokul mezunu olan Mehmet’i “eğitim benim için önemli” diyerek reddetmiştir.

Gülümser; otuz bir yaşında ve Muğla’dan katılıyor. Eşinden boşanmış olan Gülümser’ in çocuğu yoktur. Talibi olarak gelen Recep, otuz iki yaşında ve bekârdır. Bursa’da ailesiyle yaşayan ve şoför olarak çalışan Recep kendisini esprili, duygusal ve aşk için her şeyi yapacak biri olarak tanımlamaktadır.

Recep: “*Babamı kaybettim. Evin reisi benim. Annem iş yaparken bile bana soruyor. Bu çok hoşuma gidiyor.*”

Ataerkil ailenin reisi her zaman erkektir. Babanın vefatı sonrası erkek çocuk, kız kardeşlerinden küçük ve deneyimsizse bile evin reisi olarak görülür. Ailenin maddi sorumluluğunu da yüklenmek zorunda kalır.

Paravan açıldıktan sonra Gülümser, “elektrik alamadım” diyerek talibini reddetmiştir. Adayların beğenmedikleri kişiler için dile getirdikleri ‘elektrik alamadım’ söylemi sık sık görülmektedir. Bu ifade bazen cinsel olarak çekici bulamamanın yerini almaktadır. Bu şekilde çekicilik ehlileştirilmekte ve aile kültürüne uygun hale getirilmektedir.

Programın son bölümünde üst üste kişilerin birbirlerini reddetmesi ve kadınların hatalı tercih yaptıklarını düşünen sunucu Esra Erol şöyle yorum yapmıştır: “*Kadınlar, başlarını belaya sokacak kişileri kendilerine çekmeyi çok iyi biliyorlar.*”

25 Eylül 2014 Perşembe

Programın ilk açılışında yıldızvari bir hava ile merdivenlerden inerek gelen Esra Erol, *“Yıldızlar bir havayla giriyor programlarına. Bense düşünüyorum tüpü kapattım mı? Perdeler açık mı? Temizlik iyi oldu mu?”* Esra Erol bu söylemiyle, bir yıldız olsa dahi ilk önce bir ev hanımı ve anne olduğunu, bunların her şeyden önce gelmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Programın teması gereği katılımcılar arasında kadın uzman psikolog yerini almıştır.

Hüsniye; kırk beş yaşında ve hiç evlenmemiş. Özel bir merkezde güzellik uzmanı olarak çalışan Hüsniye, kırk yedi-kırk sekiz yaşlarında birisini aradığını belirtmiştir. Hüsniye üzerine aldığı sorumluluğu şöyle ifade etmiştir: *“Babam beş sene önce ölünce, sorumluluk almayı, faturaları ödemeyi öğrendim.”*

Esra Erol: *“Çoğu seyircimiz maddi durumu iyi, faturaları ödeyebilecek bir eş aramaktadır.”*

Buradan Hüsniye'nin kırk yaşına kadar babasının güdümünde kaldığını ve ancak onun yokluğunda sorumlulukla baş başa kaldığını görebilmekteyiz.

Burcu; yirmi üç yaşında ve lise mezunudur. Konya'da yaşayan Burcu, hiç evlenmemiş ve annesi ile yaşamakta. Anne ve babası ayrı olan Burcu için karşısındaki kişide aradığı en önemli özellik “güven”dir. Talibi olarak gelen İbrahim, otuz yaşında ve Ankara'da ailesiyle birlikte yaşamaktadır. Daha önce hiç evlenmemiş olan İbrahim kendisini çok duygusal olarak nitelendirmektedir. Açılan paravan sonrası ikili canlı odaya geçerek birbirlerini yakından tanımak istemişlerdir. Ancak ikili karşılıklı olarak “uyuşmadıklarını” söyleyerek yollarına devam ettiler.

Programın bu bölümünde, yirmi üç Eylül tarihli programa katılan Tolga'nın ablası konuyla ilgili konuşmak üzere programa gelmiştir. Kardeşinin çok yalancı olduğunu annesine sürekli şiddet uyguladığını söylemektedir. Programa katılan birkaç kadın daha Tolga'nın kendilerine evlilik teklifinde bulunduğunu ve kendilerinden para talep ettiğini ifade etmektedir. Bunun

üzerine Tolga yayına katılarak, ablasına bu tarz şeyler için yerin Müge Anlı'nın programı olduğunu, yanlış programda olduklarını söylemektedir. Telefon kapandıktan sonra Esra Erol şu yorumda bulunur:

“ Biz kadınlar; erkek evladımızı büyütürken ona aslan deriz, paşa deriz, bizi korusun diye... Dünyada da böyledir. Kız çocuğu olunca ailenin yüzü düşer. Demek ki Allah insana hayırlı evlat versin. ”

Tolga'nın ablasının gözyaşlarına boğulması üzerine de Esra Erol: *“Sen şanslısın çocuğun var, ailen var”* şeklinde yorumda bulunmuştur.

Ataerkil ailede erkek çocuğun varlığı olumlanırken kadın ötekileştirilmektedir. Erkek çocuk aslan gibi güçlü lider hayvan isimleriyle anılır ve çocuk annesini korumak için yetiştirilir. Babanın egemenliğinden çıkan kadın, kocasının daha sonra da, erkek çocuğunun egemenliği altına girmektedir.

Programın bu arasında sunucu Esra Erol kadınların sosyal durumları ile ilgili şu yorumu yapmıştır: *“Kadınların hayatını erkekler mahvediyor!”*

İki gün önceki program ile katılımcılar arasına giren yirmi altı yaşındaki Cennet için otuz dört yaşındaki Mesut Bey İstanbul'dan talip olarak gelmiştir. Ailesiyle birlikte yaşayan Mesut, serbest meslek yaptığını söylemiştir. Henüz on yedi yaşında evlendirilen ve sonrasında eşinden ayrılan, üç çocuk sahibi Cennet, endişelerini şöyle dile getirmiştir: *“Benim gibi evlenip ayrılmış birisi için geldin, üstelik hiç evlenmemiş birisi olarak! Bu sence sorun olmayacak mı?”*

Kendisi açısından sorun olmayacağını belirten Mesut' tan sonra Cennet sorar: *“Bir gün eve geldiniz, eşiniz yemek hazırlamamış. Ne derdiniz?”*

Mesut: *“Dışarıya yemeğe götürürdüm!”*

Esra Erol: *“Yarın yine yapmadı?”*

Mesut: *“Konuşurum, ya da kendim bir şeyler hazırlarım.”*

Esra Erol seyirciye dönerek: “*Yalan. Ne yapar ne ister, yemeği yaptırır.*”

Cennet: “*Öyle diyorlar ama yapmıyorlar. Hasta olsam yardım etmez misin?*”

Mesut: “*Ederim.*”

Esra Erol: “*... Geçen sene kocama çıkma teklif ettim. Cevap geldi: Hava soğuk, olmaz. Hiçbir şeyi düşünmez bunlar.*”

Cennet: “*Ben eşiyim. Tabi ki her şeyi yaparım. Fakat çok dağınık olmasın.*”

Kadının toplum içindeki rollerinin kadının biyolojik cinsiyetine bağlı olduğu anlayışı esasında kadına toplum içinde ikincil statüler atfedilmesine zemin hazırlayan yanıltıcı bir anlayışı yansıtmaktadır. Aslında kadının rolleri toplumsal cinsiyet temelinde tanımlanmış olmasına karşın sanki biyolojik cinsiyet temelinde tanımlanmış gibi algılanmaktadır. Bu anlayış da kadının erkekten farklı olduğu, ayrı roller oynaması, erkekten ayrı bir dünyada yaşaması gerektiği şeklindeki yargıların oluşmasına sebep olmuştur. Sonuçta, kadın eve çekilmekte, evi-aileyi, kendini ifade edebileceği tek mekân olarak görmekte, erkek ise ev dışı alanlara çıkmakta, kendisini ev dışında gerçekleştirdiğini düşünmektedir (Çelebi, 1997: 26). Evlilikte yemek, temizlik gibi eve dair işlerin kadınların asli görevi olduğunun kabulü programa katılanlar ve Esra Erol tarafından kabul edilmektedir. Problem olarak görülen şey kadının hastayken de yemek yapıp yapmayacağı yönündedir. Esra Erol, erkeklerin evlilik sonrası kadınlara karşı ilgisiz kaldıklarından şikâyet etmiştir. Cennet’in; ‘Eşiyim her şeyi yaparım.’ söylemiyle ortaya çıkan, evliliği kadının ayakta tutmaya çalışmasıdır.

Görüşme sonrası Cennet, talibini yakından tanımak üzere canlı odaya davet eder. Sohbet sonrası Cennet yorumunun “olumsuz” olduğunu söylemiş ve başka açıklama yapmamıştır.

Yirmi altı yaşında, boşanmış ve çocuğu olmayan Serap, Ordu’da yaşamaktadır. Daha önceki programda katılımcılar arasında yerini alan Serap

için Oktay Bey talip olarak gelmiştir. İstanbul'da yaşayan ve Sivaslı olan Oktay otuz iki yaşındadır. Dört yıl evli kalan Oktay bir yıl önce boşanmış ve bir oğlu vardır. Paravan açıldıktan sonra Serap kararının olumsuz olduğunu söyleyerek reddeder. Gerekçesini ise “Çocuklu erkek istemiyorum.” olarak açıklar.

Gaziantep'ten programa katılan Orhan için bu kez Özbekistan uyruklu Nigara Hanım talip olarak gelmiştir. Yirmi yedi yaşındaki Nigara eşinden boşanmış ve bir oğlu bulunmaktadır. Ticaretle uğraşan Nigara, Orhan'ın en çok görünüşünden etkilendiğini söylemiştir. Paravan açıldıktan sonra Orhan'ın yorumu şöyle olmuştur: *“Bu kadın bana on numara büyük!”* Kararını olumsuz olarak açıklayan Orhan, sebep olarak yabancı uyruklu olmasını göstermiştir.

Esra Erol, toplumumuzdaki kadın-erkek ilişkileri için şöyle bir iddiada bulunmuştur: *“Erkek, çocukluğundan beri kendisine hizmet edilecek şekilde büyütülmüştür. Büyüdükten sonra da kadına hep bu gözle bakar ve bu şekilde davranmaktadır.”*

26 Eylül 2014 Cuma

Bu günkü programda avukat veya uzman psikolog olan bir “kadın” katılımcılar arasında bulunmamaktadır.

İlk kez bugün programa katılan Sebahattin, altmış beş yaşında ve emeklidir. Eşinden boşanmış ancak çocuğu yoktur. Kendisini 4/4'lük birisi olarak tanımlayan Sebahattin, çocuksuz, özgür ve bencil olmayan birisini aradığını belirtmiştir.

Daha önce Orhan bey'e talip olarak gelen Selma, reddedildikten sonra programda katılımcı olarak kalmaya devam etmiştir. Sonrasında kendisini televizyondan görerek talip olan Muzaffer Bey ile tanıştı. Muzaffer de Selma gibi kırk bir yaşındadır. Sinoplu ve hiç evlenmemiştir. Evlilikten beklentisini sadece mutlu olmak olarak nitelendiren Muzaffer Bey ile yakından tanışmayı kabul eden Selma ile canlı odaya geçmişlerdir. Sonrasında kararlarının olumsuz olduğunu belirten çift neden olarak “uyuşamadıklarını” belirtti.

Yirmi dört Eylül tarihli programda evlenmek istediği kadını programa getirmek isteyen Adnan bu bölümde nişan yapmak üzere kadın ile birlikte programa katılmıştır. Adnan, kadına burma bilezik taktıktan sonra Esra Erol şu yorumu yapmıştır: “Şimdi kadınlar ilk evlilik günlerini düşünüp ne kadar ince bir burmaya gelin gittiklerine hayıflanıyorlardır.” Bu da kadının maddi değeri olan bir meta gibi gösterilmesini sağlamaktadır.

Katılımcılardan Gülümser Muğla’da yaşıyor ve otuz bir yaşındadır. Eşinden boşanmış olan Gülümser’ in çocuğu yoktur. Talibi olarak gelen Alp, kırk yaşındadır. Eşinden boşanan Alp’in bir kızı vardır. Manisa’da pazarlamacılık yapan Alp, aslen Selanik göçmeni olduğunu söylemiştir. Gülümser, Alp’i yakından tanımak istediğini söyleyerek canlı odaya geçmiştir. Alp, evlendikten sonra Manisa’da yaşamak istediğini söylediği için Gülümser kabul etmemiştir.

Neslihan; otuz yaşında ve bir evliliğinden iki çocuğu var. Programdaki ikinci türbanlı katılımcı olan Neslihan’ın talibi otuz altı yaşındaki Osman’ dır. Boşandığı eşinden üç çocuğu olan Osman, Ankara’da yaşamaktadır. Serbest meslek ile uğraştığını söyleyen Osman, iş konusunda Neslihan’ı tedirgin etmiştir. Sürekli iş durumu ile ilgili sorular soran Neslihan, paravan açıldıktan sonra yakından tanımak üzere canlı odaya geçmeyi kabul etmiştir. Çocukların durumu ve iş belirsizliğini neden olarak gösteren Neslihan, talibi Osman’ı kabul etmemiştir.

Kadın katılımcıların veya katılımcı erkeklere talip olarak gelen kadınların önceki evliliklerinde sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Bekâr olanların ise uzun süre evlenmemiş olmaları dikkat çekmiştir. Evliliklerinde ezildiklerini söyleyen kadınların sayısı neredeyse tamamına yakındır. Sorunlu evlilikler yaşamalarının temelini ise yaptıkları açıklamalarının veya hayat hikâyelerinin satır aralarında yakalamak mümkündür. Anlatılanlar dikkatlice dinlendiğinde ya çok erken evlendirilmeleri, ya da ayrılmış anne-babalarının olduğu görülmektedir.

Anne ve babası ayrılmış çocukların bir başka aile büyüğü yanında yetişmesi sonucu diğer aile büyükleri tarafından “sorun” çıkmasını diye bilinen

bir “tanıdıkla” zorla evlendirilmeleri onları çocuk sahibi bir anne yapmaktan öteye geçmemiştir. Sonuçta mutsuz aileler, aldatılmış kadınlar ve anne-babasız kalmış başka çocuklar olarak ortaya çıkmışlardır.

Bu zamana kadar kendi kararlarını verememiş kadınların eş adaylarını seçmeleri veya kendilerine talip olarak gelen erkekleri elemeleri kendi kararlarını verebilme anlamında önemli bir adımdır. Birey olma halinin evlilik ile birlikte sekteye uğrayacağı gerçeği ise bu adımın bir yanılısına olduğu anlamına gelmektedir.

Taliplerinde ya da talip olarak geldikleri erkeklerde aradıkları temel özelliklerden biri de maddi durumlarıdır. Bu her ne kadar doğal talep olarak görülse de altında kendisini garantiye almak ve rahat yaşamak dürtüsü yatmaktadır. Belki önceki evliliğinde çalışmamış ama sürekli ezilmiş veya sıkıntı çekmiş kadın, burada verdiği mesajla “artık sıkıntı çekmek istemiyorum” demektedir.

Maddi durum söylemleri ise, kadınların aradıkları eş özelliklerinde görülmektedir. Durumu iyi olması, kimseye muhtaç olmaması gibi kriterler bunun ifadesi olmuştur. Erkek adaylarda ve erkek taliplerde de durum, kendilerini ifade biçiminde yer almaktadır. Erkekler, talip oldukları kadına kendilerini anlatırken maddi durumlarının yerinde olduğunu anlatmaya çalışırlar. Kaç evi kaç arabası olduğunu vurgularlar.

Dikkat çeken bir başka konu ise sosyal hayat ile ilgilidir. Görüldüğü üzere kadın daha çok “çocuksuz” erkek istemektedir. Kendisi çocuklu olarak talip olabilir ancak eş adayının çocuksuz olmasını talep etmektedir. Kendisine talip olarak gelenleri maddi ve fiziki anlamda beğense de çoğu zaman çocuk en büyük engel olmaktadır. Bekâr veya çocuksuz bir erkeğe talip olarak çocuklu kadın ise aynı şekilde erkek tarafından geri çevrilmektedir.

Kadının toplumdaki yeri ve sosyal olarak gelenekçi yapıda yetişiyor olması, onu daha çok baskılanmış ve her an özgürlüğe koşacak bir patlama yaşamasına neden olmaktadır. Evlilik programlarındaki kadınların ister yirmi beş isterse altmış beş yaşında olsun talepleri ortaktır. Adaylar geleneksel kadın

kimliğini sorgulamadan bir aile kurmak ve maddi imkânsızlıklarla boğuşmadan, şiddet görmeden bir yaşam sürmek istemektedirler.

Kadın kendi kimliği ile toplumla, meslek yaşamıyla ve insanlarla kurduğu doğrudan ilişkilerle yani kendi kararlarıyla değil, babası, kocası, oğlu, sevgilisi durumunda olan erkeklerin aldıkları kararlarla hareket etmeleri bu sonucu hızlandırmıştır. Gördükleri aile içi şiddet ve bunun ortaya sınırlı olarak çıkması, kadının sesini duyuramadığı gibi korunamamasına da neden olmaktadır.

Toplumumuzda ise kadına karşı bu kayıtsızlık veya kadının kendi sesini çıkarmadan susması “mahalle baskısı” olarak adlandırılmaktadır. Bu modelin temeli aslında Alman sosyolog Elisabeth Noelle-Neumann tarafından geliştirilen “Suskunluk Sarmalı Modeli”dir. Neumann’a göre; İnsanlar çoğunluk tarafından hangi fikirlerin tutulduğunu ya da kuvvet kazandığını, hangi fikirlerin azınlıkta olduğunu ve gerilediğini görmek için çevreyi gözlerler. Egemen kamuoyunu bilirler. Toplumdaki çoğunluk tarafından benimsenmeyen tutumları, inançları ve fikirleri desteklemekten kaçınırlar. (Neumann, 1984: 94)

İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar’a göre ise Neumann’ın suskunluk sarmalı modeli, Türkiye’de ki mahalle baskısı kavramıyla muhtemelen eş değerdir. Erdoğan ve Alemdar, bu durumun nedeni olarak “sosyal izolasyon” korkusunu göstermektedir. (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 178)

Tarih	Katılımcılar		Olumlu Sonuçlanan
	Kadın	Erkek	
22.09.2014	8	7	0
23.09.2014	7	8	0
24.09.2014	5	3	0
25.09.2014	6	5	0
26.09.2014	5	4	0

Tablo 4.1. Programlara göre katılımcıların durumu.

Programın izlenen ve değerlendirilen beş günlük diliminde günlük olarak talibi gelen ve talip olanlar olarak takip edilmiştir. Yapılan değerlendirme yukarıdaki tablo 4.1’ de belirtilmiştir.

Buna göre en çok katılım yirmi iki ve yirmi üç Eylül günlerinde olmuştur. Ancak izlenen beş günlük programların sonucunda hiçbir çift uygun eş adayını bulamamıştır.

Tarih	Ataerkil Söylem		Feminist Söylem	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
22.09.2014	8	7	0	0
23.09.2014	7	8	0	0
24.09.2014	5	3	0	0
25.09.2014	6	5	0	0
26.09.2014	5	4	0	0

Tablo 4.2. Katılımcıların Söylem Analizi

Esra Erol'la programının beş günlük izlemesi yapılmış ve katılımcıların sayısı ile ilgili durum tablo 4.1.' de belirtilmişti. Tablo 4.2.' de ise aynı katılımcıların talip olduklarında veya talip olarak gelenlerde yaptıkları konuşmalar incelenmiş ve söylemlerine göre ayrılmıştır. Sonuç olarak görülmüştür ki, katılımcılar ister kadın olsun ister erkek, hepsinin kendisini tarif ettiği veya aradığı kriterleri belirten katılımcıların tamamı ataerkil söylemde bulunmuşlardır. Bu beş günlük program diliminde feminist söyleme rastlanmamıştır. Bu da kişilerin ataerkil söylemi ne kadar içselleştirdiklerinin göstergesidir.

Eğitim	Kadın	Erkek
İlköğretim	3	4
Lise	6	10
Lisans	2	6
Yüksek Lisans	1	0
Toplam	12	20

Tablo 4.3. Katılımcıların Eğitim Durumu

Kadın eğitim oranı erkeklere oranla daha düşüktür. Evin maddi yükünü sırtlanacak reis olarak görülen erkeğe, ailesi tarafından imkân dâhilince iyi bir eğitim vermeye çalışılmaktadır. Kadınlar da ise aile, eğitim yerine evliliği ön plana çıkarmaktadır. Çünkü evlenip anne olacak kadının eğitim alması ilk öncelik olarak görülmemektedir.

İş Durumu	Kadın	Erkek
İşsiz	5	0
Çalışan	5	17
Emekli	2	3
Toplam	12	20

Tablo 4.4 Katılımcıların İş Durumu

Yine evin maddi yükünü sırtlanacak kişi olarak görülen erkeğin çalışma oranının kadına nazaran daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Erkekler arasında işsiz olmazken kadınların birçoğu işsizdir. Katılımcılar ev hanımlığını bir iş olarak görmemektedir. Ücretsiz kölelik olarak adlandırılabilir ev hanımlığı katılımcı kadınların çoğunun kaderidir. Çalışan kadınların bazıları da eşinin maddi durumu iyi olduğu takdirde çalışmak istemediklerini belirtmektedirler. Çünkü modern dünyada kadın hem dışarıda iş hayatında çalışırken hem de ev işlerini yüklenmektedir. Erkek ev işleri konusunda pek yardımcı olmamaktadır. Bu sebeple kadınlar sadece bir alana yönelme isteğiyle kendilerini evlerine ve çocuklarına adanmışlardır.

SONUÇ

Evlilik programları, medyanın kendi güç alanını kuvvetlendirdiği ve halkı kendisine bağlayabilecek, onların problemlerine çözüm bulabilecek en önemli aracı rolünü üstlenmektedir. Bu programlarda; kadın sorunları, kadına karşı sergilenen olumsuz davranışlar, kadın mahrumiyeti konuları birinci sırada önem arz etmektedir. Farklı medya organlarında, kitaplarda, gazetelerde yer alan ataerkil ve cinsiyetçi söylemin söz konusu televizyon programında da gerek kadınlar gerekse erkekler tarafından benimsenerek kullanıldığı, yaygınlaştırıldığı ve pekiştirildiği görülmektedir. Ataerkil aile yapısının ortaya çıkışıyla birlikte kadının hayatına getirilen kısıtlamalar çağdaş toplumlarda azalmış olsa da ortadan kalkmış değildir. Bunun en büyük nedenlerinden biri televizyonun erkek egemen toplumun kadına biçtiği rolleri meşrulaştırıyor olmasıdır. Kadınların tek toplumsallaşma aracı televizyon olduğu ve televizyonun da ataerkil sistemin savunuculuğunu bırakmadığı sürece kadın-erkek eşitliğine dayalı bir yaşam mümkün görünmemektedir.

Birinci hipotezimize göre kadınlık ve erkeklik tek ve doğal tanımlardır. Bunların dışında kalan kadın ve erkeklerin aykırı, norm dışı, sapkın olduğu

algısı toplumun çoğunluğuna özellikle medya aracılığıyla verilmektedir. Kadın ve erkeğin evlilik dışı cinsel beraberlikleri toplum tarafından hoş karşılanmaz, toplum flört etmeye olumsuz yaklaşır.

İkinci hipotezde kadının, aile içerisinde ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu kişi olarak gösterilmesi olmuştur. Bu ve sonraki hipotezlerin temel noktası Ataerkil aile yapısı ve sistemidir. Bu yapıya göre kadına biçilen rol bellidir. Buna göre kadın ev işleri ve çocuk bakımından sorumludur. Özellikle ülkemizde evli olsa bile bu sorumluluklarını yerine getirmeyen ya da boşanmış olsa bile erkeğin baskısından kurtulamayan kadın ölümle cezalandırılabilir.

Erkeğin, ailenin geçimini sağlayacak maddi imkânlarla sahip kişi olması bu çalışmadaki üçüncü hipotez olmaktadır. Burada da erkeğe biçilen rol kadına biçilen rolün tersidir. Çalışmaya konu olan programda da kadın katılıcıların talepleri ve beklentileri de bu yönde olduğu görülmektedir. Kadın, aradığı eş adayının iyi geliri olması ve geçimini sağlayabilecek olması olarak ifade etmiştir. Genelde toplumda yer alan ataerkil düzen, egemen erkeklik ve evlenilecek ideal erkek arasındaki paralellik bir ölçüde yaş, statü, gelir, kariyer gibi bazı niteliklerden yana en azından belli bir düzeye gelmiş bir erkeğin idealize ediliyor olmasından kaynaklanır gibi düşünülebilir. Bu benzeşmenin de yine tek taraflı olmadığı, tüm sosyal inşacı olgularda olduğu gibi, burada da karşılıklı bir etkileşim olduğu düşünölmektedir.

Dördüncü ve son hipotezde ise yine Ataerkil aile yapısının sonuçları ortaya çıkmaktadır. Buna göre erkek, ailenin reisidir. Reisiğinin getirisi olarak, kadın ve çocuklar üzerinde de söz sahibidir. Bununla beraber kadın ise erkeğin istek ve arzuları doğrultusunda erkeğin ötekisi olarak tanımlanmış, ötekileştirilmiştir. İnsanların toplumsal hayattaki yalnızlıklarını bir eşe paylaşmak istemeleri, özellikle kadınların ekonomik sıkıntı çekmeleri ve erkeklerin kendilerine bakabilecek yetilere sahip birer birey olarak yetiştirilmemeleri sonucu insanlar tek çıkış yolunu evlilik yapmakta bulmaktadırlar. Aile ve akrabalık bağlarının zayıf olması, insanların sosyal ortam eksikliği yaşamaları, daha iyi şartlarda yaşam sürme isteği ve zamansızlık gibi nedenler bunlara ek olarak da insanların ekran karşısında

görünme istekleri evlilik programlarının bu kadar yaygın olmasında ve çok yüksek sayıda katılımcısının olmasında önemli etkilere sahiptir.

Medyada sunulan erkeklik, görünürlüğü arttığı için egemen duruma gelmekte, dolayısıyla programda gerçekleşen anlatılar buna dönük olmakta ve bu da yine medyada yer alan üstün ya da egemen erkekliği daha fazla görünür kılmakta, beklentileri o yönde şekillendirmektedir. Ayrıca bu programlara katılan insanların genel profiline bakıldığında, kadınların devlet tarafından sağlanması gereken sosyal güvencelerinin olmamasından dolayı kendisine sosyal güvence sağlayabilecek formaliteden evlilikler aradıkları ve bu durumu açıkça ifade ettikleri görülmekte, diğer taraftan orta yaşın üzerinde maddi durumu iyi olan erkek adaylar da adeta kendilerine bakıcı bulmak için bu programlara katılmaktadırlar.

Evlilik programları gibi alanlarda temel sorun akli, düşünmeyi, eleştirmeyi ve sorgulamayı dışlayarak büyük ölçüde duygulara dayanması ve seyirciyi buradan yakalaması ve kendine bağlaması söz konusudur. Amacı günlük hayatında örselenen günümüz sıradan insanının kendi gerçekliğinden hem kopmasını hem de sığınmasını sağlayan kaçıya yönelik bir anlatı oluşturmaktır. Bununla birlikte bu tür programlarda kadın ve erkek imajı ataerkil bir düzeni yansıtmakta ve belirli kalıplar içine sıkıştırılarak geleneksel söylemlerin yeniden üretilmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır.

Netice itibarıyla çalışmamızın sonucuna bakıldığında birinci bölümde anlatılan ataerkil aile yapısının tarih temelinde bugüne kadar nasıl iletildiği ve günümüzde de bilinçaltında nasıl yaşadığı görülebilmektedir. Üstelik ikinci bölümde belirtilen kadının özgürleşmesi ya da özgürleşmemesi de kadının bireysel anlamda cinsiyet ayrımına uğramasının en net göstergelerindedir. Kaldı ki tarih boyunca kadınlar cadı olarak suçlanmış en acımasız ötekileştirmeye maruz kalmışlardır. Kadının kendisini ev hanımı olarak konumlandırma isteği ve güçlü bir erkekle birlikte olma arzusu son bölümdeki diyaloglarda açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Evlilik programlarına katılan kadınların aradıkları eş adayında saydıkları özelliklerden biri genelde “kendi ayakları üzerinde durabilen” ve “iyi bir geliri olan” şeklinde görülmektedir. Bu

durum ise kadının müşterek olması gereken evlilik hayatında bile kendisini ne kadar eşine bağımlı hissettiğinin net bir ifadesidir.

KAYNAKÇA

Akça, E.B. ve Ergül, S. (2014). "Televizyon Dizilerinde Erkeklik Temsili: Kuzey Güney Dizisinde Hegemonik Erkeklik ve Farklı Erkekliklerin Mücadelesi" *Global Media Journal: TR Edition* 4 (8):13-39.

Akın, H. (2001). *Ortaçağ Avrupası'nda Cadılar ve Cadı Avı*. Ankara: Dost Yayınları.

Akter, T. (2006). Medya ve İktidar İlişkileri: Dilin Klişeleştirdiği Cinsiyet Kimlikleri. *Uluslararası Kadın Araştırmaları Konferansı*, 26-28 Nisan, Doğu Akdeniz Üniversitesi, 1-10.

Alkan, T. (1981). *Kadın-Erkek Eşitsizliği Sorunu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Altınay, A.G. ve Arat, Y. (2008). *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet*, Metis Yayınları, İstanbul.

Arat, N. (1991). *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Simavi Yayınları.

Atay, T. (2012). *Çin İşi Japon İşi: Cinsiyet ve Cinsellik Üzerine Antropolojik Değerlendirmeler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Atay, H. (2007). *Söylem analizi kavramının yapıları ve işlem akışı*. A.Yüksel., B. Mil., Y. Bilim. (Ed.), *Nitel araştırma: neden, nasıl, niçin içinde* (169-180). Ankara: Detay Yayıncılık.

Aziz, A. (1992). "Kadın ve Yabancılaşma" N. Arat (ed.), *Türkiye'de Kadın Olgusu*. İstanbul: Say Yayınları.

Bachofen, J.J. (1997). *Söylence, Din ve Anaerki*. İstanbul: Payel Yayınları.

Baltaş, A. ve Baltas, Z. (2000). *Stres ve Başa Çıkma Yolları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Beauvoir, S. de. (1970). *Genç Kızlık Çağı*. (Çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınları.

Bek, M.G. ve Binark, M. (2000). *Medya ve Cinsiyetçilik*, Ankara: Kadın Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Benhabib, S. (1996). "Kamusal Alan Modelleri" *Cogito: Kent ve Kent Kültürü*, İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları.

Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D. ve Frazer, N. (2006). *Çatışan Feminizmler*. İstanbul: Metis Yayınları.

Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D. ve Fraser, N. (2008). "Etik Feminizm Nedir?" *Çatışan Feminizmler: Felsefi Fikir Alışverişi* (Çev. F.E. Sezer). İstanbul: Metis Yayınları.

Berkes, N. (1973). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Berktaş, F. (2003). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.

Berktaş, F. (1994). "Türkiye'de Kadın Hareketi" Kadın Hareketinin Kurumlaşması Fırsatlar ve Rizikolar. İstanbul: Metis Yayınları.

Berktaş, F. (1998). *Kadın Olmak Yaşamak Yazmak*. İstanbul: Pencere Yayınları.

Berktaş, F. (2000). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.

Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet: Bize Yüklenen Roller*. (Çev. K. Ay). İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları.

Binark, M. ve Bek, M.G. (2007). *Eleştirel Medya Okur Yazarlığı*, Kalkedon Yayınları.

Booth, A. (1998). *Men in Families*. London: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Bora, A. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları İçin Toplumsal Cinsiyet Rehberi*. Ankara: Odak Yayıncılık.

Bozkurt, V. (2005). *Değişen Dünyada Sosyoloji*. İstanbul: Aktüel Yayınları.

Bozok, M. (2012). "Feminizmin Erkekler Cephesindeki Yankısı" Ataerkiye Karşı Erkekler. <http://ataerkiyekarsierkekler.blogspot.it/2012/03/feminizmin-erkekler-cephesindeki-yanks.html> (24.03.2014).

Burton, D. ve Grandy, D. (2005). *Büyü, Gizem ve Bilim Batı Uygarlığında Okült*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (Çev. O Akinhay). İstanbul: Agora Kitabevi.

Connell, R. W. ve Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender & Society*. 19 (6):829-859.

Connell, R.W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. (Çev. C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Connell, R.W. (2005). *Masculinities*. California: University of California Press.

Çabuklu, Y. (2004). *Toplumsalın Sınırında Beden*. İstanbul: Kanat Kitap.

Çaplı, B. (2002). *Medya ve Etik*, Ankara: İmge Kitabevi.

Çelebi, N. (1997). *Turizm Sektöründeki Küçük İşyeri Örgütlerinde Kadın Girişimciler*. Ankara: Kadının Statü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.

Çiftçi, O. (1982). *Genelden Özele Kadın Sorunu*. Ankara: Bilim ve Sanat.

Çitçi, O. (1982). *Kadın Sorunu ve Türkiye'de Kamu Görevlisi Kadınlar*. Ankara: TODAİE Yayınları.

Dakovic, N., Derman, D. ve Ross, K. (1996). *Gender and Media*, Med-Campus Project A 126 Publications, Ankara: MEDIATION.

Davidoff, L. (2002). *Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Demez, G. (2005). *Değişen Erkek İmgesi*. İstanbul: Babil Yayınları.

Demir, S. (1998). "Kamusal Alanın Belirlenmesinde Ben İle Ötekî'nin Yeri" *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 5:217-221.

Demir, V. (2006). *Medya Etiği*. İstanbul: Beta Yayınları.

Demir, Z. (1997). *Modern ve Postmodern Feminizm*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Demren, Ç. (2003). "Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri" *Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Dinçer, E. (1966). *Türk Toplumunda Kadın Sorunu*. Ankara: Toplum Yayınları.

Direk, Z. (2002). "Bir Kadın Felsefecinin Portresi: Bedia Akarsu" *Tarih ve Toplum*, C.XXXVII (219).

Direk, Z. (2007). *Cinsiyetli Olmak: Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Doltaş, D. (1992). "Batıdaki Feminist Kuramlar ve 1980 Sonrası Türk Feminizmi" *Türkiye'de Kadın Olgusu*. (Der. N. Arat). İstanbul: Say Yayınları.

Donay, S. (1978). *Meslek Sırrının Açıklanması Suçu*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Donovan, J. (1997). *Feminist Teori*. A. Bora (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Donovan, J. (2001). *Feminist Teori*, (Çev. A. Bora ve M.A. Gevrek). İstanbul: İletişim Yayınları.

Dowling, C. (1999). *Sindrella Kompleksi*, İstanbul: Öteki Yayınları.

Dökmen, Z. (2006). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dökmen, Z. (2010). *Toplumsal Cinsiyet-Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Duerr, H.P. (1998). *Çıplaklık ve Utanç*. Ankara: Dost Yayınları.

Ecevit, Y. (1993). "Aile, Kadın ve Devlet İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Klasik ve Yeni Yaklaşımlar" *İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1:9-34.

Ehrenreich, B., Deidre, E. (1992). *Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler*. İstanbul: Kavram Yayınları.

Elmacioğlu, T. (1998). *Başarıda Aile Faktörü*, İstanbul: Hayat Yayınları.

Engels, F. (1991). *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Ankara: Sol Yayınları.

Erbil, P. (2007). *Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi*, Arkadaş Yayınevi, Ankara.

Ercan, F. (2001). *Toplumlar ve Ekonomiler*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Erdem, B.K. ve Sayılğan, Ö.B. (2011). "Ataerkil ve Anaerkil Toplum Tarihsel Savaşımının Avatar Filmi Bağlamında İncelenmesi" *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1:99-120.

Erdoğan, İ. Ve Alemdar, K. (2010). "Öteki Kuram", İstanbul: Erk.

Fortin, N.M. (2005). "Gender Role Attitude Sand the Labour-Market Outcomes of Women Across OECD Countries." *Oxford Review of Economic Policy*, 21 (3):416-438.

Fromm, E. (2010). *Anaerkil Toplum ve Kadın Hakları*. A. Arıtan (haz.), İstanbul: Arıtan Yayınları.

Game, A. (1998). *Toplumsalın Sökümü*. (Çev. M. Küçük). Ankara: Dost Kitabevi.

Geçtan, E. (1982). *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar*. Ankara: Maya Matbaacılık.

Gezgin, İ. (2007). *Masalların Şifresi Kırmızı Başlıklı Kız'dan İlk Günah'a*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Giddens, A. (1992). *Mahremiyetin Dönüşümü*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (1998). *Modernliğin Sonuçları* (Çev. E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. C. Güzel. (haz.), Ankara: Ayraç Yayınevi.

Gödelek, K. (2004). "Güç, İktidar İlişkisi Bağlamında Şiddet" *I. Kadın Kurultayı*, Ankara: Eğitim Sen.

Göle, N. (1998). *Modern Mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları.

Günay, G. ve Bener, Ö. (2011). "Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerini Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri" *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3:157-171.

Gürbilek, N. (1993). *Vitrinde Yaşamak, 1980'lerin Kültürel İklimi*, İstanbul: Metis Yayınları.

Güvenç, B. (1991). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Yayınevi.

Güzel, Ş. (1996). *Kadın, Aşk ve İktidar*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Hablemitoğlu, Ş. (2004). *Toplumsal Cinsiyet Yazıları: Kadına Dair Birkaç Söz*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Illich, I. (1996). *Gender*. (Çev. A. Fethi). Ankara: Ayraç Yayınevi.

Işın, E. (1988). "Tanzimat, Kadın ve Gündelik Hayat" *Tarih ve Toplum* 9 (51).

İlkkaracan, P. "Doğu Anadolu'da Kadın ve Aile" *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İmamoğlu, O. (1993). Değişen Dünyada Aile İçi Roller. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1:58-68.

İmançer, D. (2002). "Feminizm ve Yeni Yönelimler" *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. Ankara: Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları.

İnan, A. (1975). *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.

Jung, C.G. (2003). *Dört Arketip*. Z.A. Yılmaz (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşmeye İlişkin Seçmeli Ek Protokol,
<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/127-132.pdf>
(31.01.2014).

Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). "Türkiye'de Kadının Statüsü: Kültürler Arası Perspektifler" *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi Kültürel Psikoloji*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Kandiyoti, D. (1990). "Ataerkil Örüntüler, Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar" *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*, (Der. Ş. Tekeli), İstanbul: İletişim Yayınları.

Kandiyoti, D. (2007). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, İstanbul: Metis Yayınları.

Kejanlıoğlu, B. (2004). *Türkiye’de Medyanın Dönüşümü*, Ankara: İmge Yayıncılık.

Kızılkaya, H. (2004). *Anasoyluluktan Günümüze Kadın*. İzmir: İlya Yayınevi.

Kongar, E. (1993). *Türkiye Üzerine Araştırmalar, İzmir Kentsel Ailenin Değişimi*. Ankara: Remzi Kitabevi.

Koray, M. (1998). “Türkiye Kadın Hareketinin Soru ve Sorunları” 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Köker, E. (2007). *Kitapta Kurutulmuş Çiçekler-Sözlü Kültür Üzerine Düşünmek*, Ankara: Dipnot Yayınları.

Lenin, V.İ. (1975). *Toplumda Kadının Rolü Üzerine*. İstanbul: Ürün Yayınları.

Lloyd, G. (1996). *Erkek Akıl: Batı Felsefesinde Erkek ve Kadın*. (Çev. M. Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Maguire, G. (2006). *Lanetli Batının Kötü Cadısı*. İstanbul: Yerdeniz Yayınları.

Malinowski, B. (1989). *İlkel Topumlarda Cinsellik ve Baskı*. H. Portakal (çev.), İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınbay ve D. Kömürcü). Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Marx, K. ve Engels, F. (1975). *Kadın ve Marksizm*. (Çev. Ö. Ufuk). İstanbul: Öncü Kitabevi.

Mengü, S.Ç. (2004). *Televizyon Reklamlarında Kadına Yönelik Oluşturulan Toplumsal Kimlik*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

- Millett, K. (1987). *Cinsel Politika*. (Çev. S. Sevil). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Mitchell, J. ve Oakley, A. (1984). *Kadın ve Eşitlik*. (Çev. F. Berktaş), İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Morgan, L.H. (1986). *Eski Toplum I*. (Çev. Ü. Oska). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Navaro, L. (1997). *Tapınağın Öbür Yüzü*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Navaro, L. (2000). *Tapınağın Öbür Yüzü, Bağlılık ve Bağımlılık Üzerine*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Noelle-Neumann, E. (1984). *The Spiral of Silence*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ozankaya, Ö. (1979). *Toplumbilime Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.
- Öcel, N. (2002). *İletişim ve Çocuk, İletişim Ortamlarında Çocuk ve Etkileşimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Önal, S. (1990). *Aile Sosyolojisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Özateş, Ö.S. (2009). "Bir Sosyal Hizmet Müdahalesi Olarak Aile İçi Şiddet Mağduru Kadın Sorununda Feminist Etik Yaklaşım" *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20 (2):99-107.
- Özkalp, E. (1987). *Sosyolojiye Giriş*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi ESBAV Yayınları.
- Özman, M. (2002). "Modernizmin Safsatası ya da Erkek Akıl" *Radikal*, 20.01.2001.
- Paquet, D. (2007). *Ayna Ayna, Güzel Ayna: Bir Güzellik Öyküsü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Parker, I. (2002). *Discourse analysis*. P. Banister., E. Burman., I. Parker., M.Taylor., C. Tindal. In. *Qualitative Methods in Psychology: A Research Guide*.(pp.92-108). Buckingham: Open University Press

Philips, A. (1995). *Demokrasinin Cinsiyeti*. (Çev. A. Türker), İstanbul: Metis Yayınları.

Propp, V. (2001). *Masalın Biçimbilimi Olağanüstü Masalların Yapısı*. İstanbul: Om Yayınları.

Rahte, E.Ç. (2009). "Aile İçi Şiddet ve Medya: Gündüz Kuşağı Televizyonunda Şiddetin Görünürlüğü ve Yeniden Üretimi" *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 30:181-207.

Reich, W. (1994). *Cinsel Olgunlaşma* (Çev. A. İncesu). İstanbul: Adam Yayınları.

Ridgeway, C.L. and Correll, S.J. (2000). "Limiting Inequality through Interaction: The End(s) of Gender" *Contemporary Sociology* 29:110-20.

Rowbotham, S. (1987). *Kadın Bilinci Erkek Dünyası* (Çev. Ş. Alpagut). İstanbul: Payel Yayınları.

Russel, B. (1999). *Evlilik ve Ahlak*. (Çev. V. Eranus), İstanbul: Say Yayınları.

Sambur, B. (2003). *Bireyselleşme Yolu: Jung'un Psikoloji Teorisi*. Ankara: Elis Yayınları.

Sancar, S. (2011). *Erkeklik: İmkansız İktidar*. İstanbul: Metris Yayınları.

Sarup, M. (2004). *Post Yapısalcılık ve Postmodernizm* (Çev. A. Güçlü). Ankara: Bilim Sanat Yayınevi.

Sautet, M. (1998). *Kadınların Özgürleşmesi Üzerine* (Çev. S. Serdaroğlu). İstanbul: Telos Yayıncılık.

Scott, J.W. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi* (Çev. A.T. Kılıç). İstanbul Agora Kitaplığı.

Sennet, R. (2002). *Kamusal Alanın Çöküşü*, (Çev. S. Durak, A. Yılmaz) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sözen, E. (1999). *Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Swingewood, A. (1996). *Kitle Kültürü Efsanesi*. (Çev. A. Kansu). Ankara: Sanat Yayınları.

Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar, Siyasal ve Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları.

Tekeli, Ş. (1988). *Kadınlar İçin*. İstanbul: Alan Yayınları.

Tekeli, Ş. (1990). *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Temel, H. ve Korkmaz, T. (2009). "Reklamlarda Kadının Temsil Biçimleri" *Karaelmas 2009: Medya ve Kültür*, Ankara: Can Matbaacılık.

Tezcan, M. (2000). *Türk Ailesi Antropolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Timisi, N. (1997). *Medyada Cinsiyetçilik*, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Sorunları ve Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.

Tong, R.P. (2005). *Feminist Düşünce*. (Çev. Z. Çilingiroğlu). İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Tura, S. (2005). *Freud' dan Lacan' a psikanaliz*. (3. Baskı.). İstanbul: Kanat Kitap.

Türk, H.B. (2012). "Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkan Olarak Pierre Bourdieu" <http://aleyhtar.org/wp-content/uploads/2012/02/eriltahakkum.pdf> (05.07.2014).

Türkoğlu, N. (2000). *Görü-Yorum Gündelik Yaşamda İmgelerin Gücü*, İstanbul: Der Yayınları.

Türkoğlu, N. (2010). "Toplumsal Dönüşümler ve Medyada İzleyici Katılımı" *TÜBİTAK Raporu*.

Unat, N.A. (1979). "Toplumsal Değişme ve Türk Kadını" *Türk Toplumunda Kadın*. Ankara: Türk Sosyal Bilimleri Derneği Yayınları.

Üşür, S. (1992). "İslamcı Kadınların Yaşam Alanı: Tepkisel İndirgemecilik mi?" *Türkiye'de Kadın Olgusu*. (Ed. N. Arat). İstanbul: Say Yayınları.

Vatandaş, C. (2007). "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı" *Sosyoloji Konferansları Dergisi*. 35:29-56.

William, A.H. (2002). *Kültürel Antropoloji*. (Çev. H. İnanç). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Yaraman, A. (2001). *Resmi Tarihten Kadın Tarihine*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Yılmaz, A. (2010). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e: Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi" *ÇITAD*, 9 (20-21):191-212.

Yüksel, Ş. (1992). *Türkiye'de Kadın Olgusu, Kadın Gerçeğine Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Say Yayınları.

Yüksel, N.A. (2001). *Tarkan-Yıldız Olgusu*. İstanbul: Çivi Yazıları.

Zubritski, M.K. (2007). *İlkel Topluluk Köleci Toplum Feodal Toplum, Kapitalist-Öncesi Biçimler*. S. Belli (çev.), İstanbul: Sol Yayınları.

2012. <http://www.sabah.com.tr/Gunaydin/Magazin/2012/03/12/esra-erol-evlenmek-isteyenleri-500-kez-bulusturdu> (04.07.2014).

2013. <http://www.e-psikiyatri.com/tv-programlari-evlilikten-sogutuyor-42116> (04.07.2014).

2014. <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kultur-sanat/82477/3>. Kristal Fare odulleri sahiplerini buldu.html (15.01.2015).

2014. http://www.hurriyetaile.com/sizin-icin/tv-magazin/2014-altin-kelebek-odulleri-sahiplerini-buldu_15437.html (16.01.2015).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI VE SOYADI	Umut Şafak
DOĞUM YERİ VE TARİHİ	Eminönü 07.10.1985
MEDENİ HALİ	Bekar
E-MAIL	umutsafak21@gmail.com
ADRES (EV)	Atakent Mahallesi ardıçkuşu Sokak B101 D:24 Küçükçekmece/İstanbul
ADRES (İŞ)	Başakşehir İtfaiye Grup Amirliği Şeyh Şamil Caddesi Bla no Başakşehir/İstanbul
TELEFON (CEP)	+90 530 664 36 54
TELEFON (İŞ)	+90 212 488 33 48

EĞİTİM DURUMU

2004-2008	İstanbul Üniversitesi Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji
2000-2004	Halkalı Anadolu Ticaret Meslek Lisesi
1992-2000	Kayabaşı İlk Öğretim Okulu

İŞ TECRUBESİ

2007	İstanbul İtfaiye Daire Başkanlığı İtfaiye Eri
------	--